وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی وترکی
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

اوچونجو ایل‌صایی ۱۰ (آردیجیل صایی ۳۳)
سال سوم شماره ۱۰ (شماره مسلسل ۳۳)

دی ۱۳۶۰
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)
این مجله بهیچ حزب وگروهی بستگی ندارد

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
3rd Year No.10 (Serial No. 33
Jan 1982

Address: Mossadegh Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۷۰ ریال

بسم‌الله الرحمن الرحیم

ایچینده‌کیلر

(فهرست)

	صفحه
۱ـآدلاریمیز : دوکتور حمید نطقی	۳
۲ـ آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی (۹) : دوکتور جواد هیئت	۱۴
۳ ـ تصوف و ادبیات (۱) : پرفسور غ بیگدلی	۲۹
۴ ـ حضرت علی(ع) نین اؤگودلری . ج ـ هیئت	۳۴
۵ ـ دیلیمیزده بللی وبلسیز آنلامی (معرفه ونکره) : دوکتورمحمد تقی زهتابی	۳۵
۶ ـ استانبولدابیت بازاری (شعر) : دوکتور حمید نطقی	۴۴
۷ ـ سقراط زمان (شعر) : جم اردبیلی	۴۵
۸ ـ بختیار واهابزاده دن بیر شعر .	۴۶
۹ ـ شاعر دنیانین‌دیر (شعر) : سؤنمز	۴۷
۱۰ ـ ستاره‌ها (شعر) : حسینعلی شقاقی .	۴۸
۱۱ ـ عبدالرحیم طالبوف : میرعلی منافی ـ فخرالدین ملجائی .	۵۹
۱۲ ـ ساوه تورکلرینه بیرنظر وآثم : علی‌کمالی.	۶۸
۱۳ ـ شیطان (شعر) : حامد.	۷۸
۱۴ ـ وحدت هفته سی .	۷۹
۱۵ ـ آجی‌آش (شعر) : عاشق علسگر .	

وارلیق

آیلیق توزکجه و فارسجا فرهنگی نشریه
مجلهٔ ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی

اوچونجی ایل – سایی ۱۰ – دی ۱۳۶۰

دیل و مدنیت مسئله‌لری

دوکتور حمید نطقی

آدلاریمیز

" آد " دئدیکده ،هر شئی دن اول،شخصلرین آدلاری یادا دوشر. "آد" نوعلاریندان ان مهمی ده اؤله شخص آدلاریدیر .لکن "آد"ین نوعلاری چوخ دور، آشاغیداکی تصنیف (طبقه‌بندی) بو باره‌ده بیرفکر وئره‌بیلر :

۱ – شخص آدلاری .

۲ – شخص آدلارینا بنزه‌ین آدلار .

بعضا حیوانلارا دا آد تاخارلار ،ها بئله ،آز- چوخ "شخصیت" صاحبی ساییلان اشیاء (سلاحلار ،گمی لر و بیک لر- قولچاقلار – کیمی) ،حیوانلارین بیرقسمی و ابتدائی قبیله‌لرین جانسیز اشیاء لارین بیرپاراسینا وئردیک لری اسم‌لر کیمی .

۳ – مهم ساییلان و گؤرکملی خصوصیت‌لری اولان اشیا یا وئریلن آدلار : حدودو مشخص ائدن بیرداشا ،یاخود چوخ وبول میوه وئرن بیر

آغاجا دا گاهدان آد تاخیلدیغینی بیلیریک .
۴ ــ یئر آدلاری.بو مهم صاییلان شئیلره وئریلن آد مقوله‌سی‌نین گئنیشله‌مه‌سی صاییلا بیلر.شخص آدلاریندان صونرا ،ان مهم صنف دیر.
۵ ــ قبیله ،اولوس ،ویاخود "ائتنیک" قروپلارین (گروهلارین) آدلاری .بیرینجی ماده‌ده یازیلان صنفین دوامی(ادامه‌سی) دیر ،بورادا بیرکوتله‌نی شخص کیمی گؤرمک مطرحدیر .
۶ ــ مؤسسه‌لرین (انستی توسیون لارین) آدلاری .هابئله ، عقیده وایمانی جریانلارین آدلاری دین ومذهب‌لرین آدلاری دابوجمله‌دن دیر . مدنیتین ایره‌لی‌له‌مه‌سی وقانونی سیستم‌لرین انکشافی‌ایله بومختلف مؤسسه آدلاری داوجوده گلیب وگلمکده دیر .
۷ ــ کتاب وسایرصنعت اثرلرینه وئریلن آدلار ،"تیتر"لر .
۸ ــ مارکا آدلاری : وازئلین، دیوتئرم ،پریموس وسایره‌کیمی .
۹ــ تاریخی حادثه‌لرین آدلاری :"رونئسانس دؤورو" کیمی.
۱۰ــ بیرپارا تجریدی (انتزاعی) آدلار: فلسفه‌ده "استوای سیزم" کیمی .
بو صنفلارین یانیندا "افسانه‌وی،میتولوژیک (اساطیری) وخیالی آدلاری" دا قید ائتمک گره‌ک دیر .

***

بؤیوک یونانلی تاریخچی "هئرودوت"ون (دؤردونجی کتاب ، ص ۱۸۴) بیرادعاسی وار :
گویا "آفریقا دا بیرقبیله‌نین افرادی آدسیزمیشلار" .بوروایت هر حالده آغزیدان ــ آغیزا تاریخچی‌نین قولاغینا چاتمیش و اودا بوسؤزو ائله‌جه کتابینا کئچیرمیشدیر .تاریخچی لر و"آنتروپولوژی" (انسان بیلیگی) عالملری نه‌قدر تدقیق ائتمیشلرسه‌ده ،فردلری‌نین آدی‌اولمایان بیرقبیله‌یه راست‌گلمه‌میشلر .چونکی آدسیز آدام اولماز ،اولا بیلمزده .
شخص آدلاری اکثرا عادی کلمه‌لر ویاباشقا آدلاردان تؤره‌نیر .بعضاده معین بیرآنلامی (معناسی)اولمایان ،واحدلرین بیرلشمه‌گیندن (مثلا :سؤز پارچالاریندان ،بیرنئچه هئجادان وسسدن) ،بیرآدچیخاریلیر .
عموما انسان اؤلادی عادت و عنعنه‌لره گؤره دوغولدوغوندا ویا اوندان صونرا بیرآدا صاحب اولار. اکثریا بوآددایمی وبعضی یئرلرده

ده کئچیجی (موقت) دیر.

اوز فرهنگیمیزده بونا دایر عنعنه وروایتلروار دیر. ازجمله مرحوم ملا محمد باقر مجلسی بئله یازیر: "علی علیه السلام دان نقل ائدیلمیشدیرکی اوشاغین آدینی آنا قارینیندا قویونوز. یوخسا اگر دوشر ویا شاما دان اولرسه قیامتده آتاسیندان صوروشار: منی نئیه آد سیز بوراخدینیز. پیغمبر حضرتلری فاطمه علیها سلامین اوغلونا دونیایا گلمه دن " محسن "آدی وئردی، اوشاق آنا قارینیندا یدی کی عمراونوشهید ائله دی. (حلیته المتقین، صحیفه ۸۸)

بیرآز صونرا امام جعفر صادق علیه السلام دان نقل ائده جه گیمیز روایت دن آنلاشیلیرکی اوشاغا قویولان ایلک آد دینی آد اولمالیدیر. لکن یئددینجی گون ده، اوشاغین آتا - آناسی نین ایسته دیگی ویا منسوب اولدوغی قوموم عنعنه لرینه گؤره باشقا بیرآدا صاحب اولار.

آدی کیم قویار؟ بودا چوخ مهمدیر، عادتلره گؤره عموما آتا، آنا یا باشقا اقربا، بعضا ده بیرقروپ (گروه) ویا خاص بیرکیشی آدسئچیرو اوشاغی او آدلا سسلر.

" گؤزه ل " و "یاخشی " سؤزلر، ایسته ر مذهبی حسلرملاحظه سیله ایستر مودایا تابع اولماق هوسی ایله ویا قبیله وقوم ویا عائله عنعنه لرینی یاشاداماق قصدی ایله ونهایت " ال - وئریشلی" اولدوغوحسی ایله مناسب آد کیمی قویولار. بعضی قبیله لرده پیس روحلارین شریندن قوروناماق (محافظه ائدیلمک) اوچون، او پیس روحو آلداتماق فکری ایله، سئومه دیک لری وقورخدوقلاری آدی اوشاقلارینا قویارلار. بعضا آلیما (دخیل)کلمه لردن آد اولاراق سئچیلن سؤزلرین آهنگینه خاطر، معناسینا دقتسیزلیک اولور. مختلف عقیده صاحبلری نین "پوریتن "کلیسا - سینا منسوب قروپلارین آدلاری ایچه ریسینده حقارت، یوخسوللوق وضعفه دلالت ائده ن آدلاردا اولموشدور، بونا مثال غرب ده "ترئمبل" تیتره مک، تیتره ک)، "هیومی لیتی " (تواضع) کیمی آدلاری وبیزده ده "قول اوغلو" ، "قول مصطفی" ، " قول ده وه چی"، " گدایی" (بونلار ۱۷ - نجی عصرده یاشا - یان سازشاعرلری - عاشیقلر ایدیلر)، "گلخنی لایه خوار" (۱۷ - نجی عصریں شاعری سائلی نین حرمت ائتدیگی طریقت آدامی) ... وسایره تخلص

و لقب‌لرینی یادا سالماق اولار. بئله‌حاللار، حاکم اولان فکرطرزی وزمانین مودا سینداان آصیلی دیر. نتیجه‌کی ایکینجی دونیا ساواشینا قدر عظمتلی وطنطنه‌لی آدلار مؤسسه‌لره قویولوردو، مثلا بیرچوخ هویت‌لرین آدلاری "قراند اوتئل"، "اکسلسی یور" وسایره‌ایدی، صونرا مودا دگیشیلدی و بئله مؤسسه‌لرین آدلاری ایچینده "دخمه"، "گوشه"، "کولبه" کیمی سؤزلر چوخالدی.

آدین خصوصی اهمیتیندن دولایی (اهمیتی سببیندن) بیر چوخ قوملاردا آدقویما گونو معین مراسمله کئچیریلیر

بیزیم کولتوروموزده (فرهنگیمیزده) آد چوخ مهم‌دیر. مثال اولاراق "شرایع "آدی ایله مشهورا ولموش، تام آدی "شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام" اولان معتبر کتابین مؤلفی، مرحوم نجم‌الدین ابوالقاسم محقق حلی دوغوما عاید قایدالار بابیندا مستحب اولان عمللری صایارکن اوچونجو اولاراق آدقویما مسئله‌سینه توخونوب وازجمله بئله دئمیشدیر:

"... صونرا، اوچونجو عمل، آدلارین گؤزه‌لیندن اوشاغا بیرآدقویماق ایشی دیر." بورادا شرایعین ترجمانی مرحوم ابوالقاسم‌بن احمدیزدی بئله ایضاح ائتمیشدیر: "سنته" گؤره اوشاق اوغلان اولورسا، اونون آدینی "محمد" قویارلار، یئددی گون اونو بوآدلا، (محمد آدی ایله) سسلرلر. بومدتدن صونرا آدینی دگیشه‌لر جایزدیر.

حضرت صادق علیه‌السلام بویورموشدور، بیزیم اوشاقلاریمیزین آدی، همیشه محمد اولار وبوندان باشقا آدلی آنادان اوشاق اولماز. یئددی گوندن صونرا ایسترسک اونلارین آدلارینی دگیشه‌ریک، یوخسا ائله محمد اولاراق قالار"

محقق حلی یه گؤره: آدلارین ان فضیلت‌لیسی الله‌تعالی یا قولولوق و غولاملیق گؤسته‌رن آدلاردیر.

مثال اولاراق: عبدالله، عبدالرحیم وعبدالرحمن ویا آللاهین باشقا آدلاری "عبد" سؤزونون آرتیرماغی‌ایله.

بوندان صونرا پیغمبرلروامالارین آدلاریدیر. (شرایع کتاب نکاح) بوآرادا ذکرائتمه‌میز لازیمدیرکی، آدلاردان "حکم"، "حکیم"، "خالد"، "حارث" و" مالک "آدلاری مکروه‌دور...".

مرحوم مجلسی ده دئییر: "حدیث ده بئله گلمیشدیر: اوشاغا "یاسین" آدی قویمایین بو آد پیغمبره خاص دیر". (حلیه المتقین صحیفه ۸۹).

***

اوشاق تازه دوغاندا، پیس یا یاخشی صفت لری هنوز آنلاشیلماز، حتی جسمی خصوصیتلری ده کاملا بللی اولماز، اونا گوره اکثریا اسملری تماملایان "لقب لر" یا "صفت" لر صونرالار آدینا آرتیریلار، بو لقب لر بعضا بوسبوتون آدین یئرینی توتار.

لکن هامان اول گوندن بعضی "مناسب" تشخیص وئریلمیش صفتلر آد کیمی قویولا بیلر، بونا نلیلارین "قالیاس" (گوزه ل) آدی بلکه بوجمله دن دیر. بعضا دوغوم صیراسینا گوره ده "عدد"ین آد یئرینه کئچدیگینی گوروروک: روما لیلاردا "کووین توس"، "سئکس توس"، "بئشینجی"، "آلتینجی" اولادا قویولان آدلاردا ندی. بئله بیرعادته مختلف تورک قوملاریندا دا راست گلیریک. اوشاق دونیایا گلنده اوز وئره ن حادثه لردن وتقویمدن فایدالانیب آد سئچنلرده آز دگیل: "بایرام"، "قوربان" "شعبان"، "نوروز"، "رمضان" کیمی آدلار بوبابدان صاییلا بیلر. مسیحی تقویملرده هرگون بیرمقدس آدا ما گوره آدلاندیریلمیشدیر، اوشاقلار دوغولدوقلاری گونون صاحبی ایله "آداش" اولورلار. شاید "دوغوم گونو" ایله "آدگونو" اصطلاحلارینی بیر- بیری نین عوضینه ایشلتمک ده بورادان چیخمیشدیر. "یاخشی" آدلار قویماق ایسته گی، گوزه ل معنالی سوزلری آد اولاراق سئچمگه سبب اولور. بعضا اوشاغین گله جگینی بویوک بیرقدرتین حمایه سینه قویماق ملاحظه سی ده واردیر. قبیله لرین "توتئم" آدلاری بونا گوره اوشاقلارا وئریلیر: تورک لرده "قورد"، "طوغرول"، "قارتال"، "طوغان"، "طرلان"... چوخ احتماللا بو نوع آدلاردا ندیر. "خوش یمن" آدلاردا بومقوله دن صاییلیر: "قوت- قوتلو- قوتلوغ" وبو آدین ترجمه سی "مبارک" و "اومود- اومید- امید"، "آرزو" کیمی... اوشاغی آللاها، پئیغمبرلره، مقدس وارلیقلارا و مبارک ومحترم بویوک لره باغلایان آدلار دا هرقومده چوخدور: حضرت محمد (ص)ین ظهوریندان اول عبدالله و عبد- الرحمن قبیلیندن آدلارا راست گلیرسک ده اسلاملا برابر، داها اول ده دی دیگیمیز کیمی قرآن دا ذکرا ولونموش مختلف آدلاری "عبد" سوزونون آرخاسینجا گتیریلدی ومسلمان اوشاقلارین آدی اولاراق تیمناً وتبرکاً

اختیار ائدیلدی:عبدالمجید،عبدالعزیز،عبدالقادر،عبدالرئوف،عبد الکریم،عبدالحمید وسایره‌کیمی.سونرا،بیرآز اول ده‌یازدیغیمیزکیمی اسلام پئیغمبری امامالارین آد ولقب‌لری رایج اولدو.تورک‌لر،بخصوص اهل تشیع تورک‌لر،" عبد" کلمه‌سی یئرینه ایکی سؤزدن بیریسینی بو آدلارا آرتیردیلار. یا "قولام- غلام" کلمه‌سینی باشا گتیرمک‌له یا دا "قول" (داها دوغروسو"قولو") سؤزونو بومبارک آدلارین سونونا آرتیرماقلا اسلامی تورک آدلاری وجوده گتیردیلر: الله‌قولو،علی قولو، محمدقولو،حسین قولو،حسن قولو،جعفرقولو ویاخود غلام محمد،غلام‌علی، غلام‌حسن،غلام‌حسین ...یئری گلمیش‌کن دئیه‌ک‌کی: "قولو"سؤزو اسکی یازی شیوه‌میزله "قلی" یازیلیردی.قبول ائتدیگیمیز(مصوت‌لری گؤسته- رن)یئنی اصولا گؤره بو کلمه "قولو" صورتینده یازیلمالیدیر.

بوفهرسته "نجف‌قولو"،" امام‌قولو"،"آقاقولو"کیمی آدلاردا آرتیر- مالیدیر.

غربی آدلاردا دا وضع بونا بنزه‌ر.مثلا یونانجا "تئ‌اودور" آدی "آللاهین هدیه‌سی "آنلامینا گلیر.بودا اؤز دیلیمیزده" الله وئردی " تاری وئردی - تانری وئردی"،" حق وئردی " ...کیمی آدلارین عینی دیر."جان "،"یوهان "،"خوان "،"ژان "وسایره‌کیمی شکل‌لرده‌دئییلن آدین "یهووه کریم‌دیر" کیمی بیرمعناسی واردیر.

ژرمن قوملارینددا "اوس "ایله‌باشلایان آدلار واردیر("اوسکار"و اوسوالد"کیمی) بوسؤز،بیرژرمن تانریسی‌نین آدی دیر.

دوزلتمه آدلار، نسبت‌له داهاآزمقداردا.آهنگ‌لی سس‌لردن متشکل دوزلتمه آدلاردا واردیر.بوقدیم‌دن ده‌واردی،لکن عصریمیزده‌داها چوخ رایج اولوبدور.

آدلار زامان کئچدیکجه معنالاریندان اوزاقلاشارلار.حتی دده‌دن‌وغولا، ننه‌دن قیزا کئچه- کئچه آنجاق بیر"آد" اولاراق قالارلار.انسانلارعادت ائتدیک‌لری اوچون،اونلارین آنلامی باره‌ده هئچ فکیرلشمزلر.مثلا زمانیمیزدا "کلثوم"،"مریم" وسایر آدلارین معنالارینی بیلن‌لرآزدیر. ("کلثوم"،"دگیرمی اوزلو واتلی یاناقلی" ومریم"ایسه‌اصلی"ماره‌آمنن" دیرکی مصر تانریسی "آمئن ین سئودیگی" دئمکدیر).بئله‌جه،بعضی‌آدلار عائله‌ده یئرله‌شر وبیرآدام‌دان اوبیر آداما کئچر.سنت وعنعنه‌لرین

حاکم اولدوغو محیط لرده‌بوحاللارا داها چوخ راست گلیریک .بونوع آد - لارین مطلقا معنالاری بحث موضوعی اولماز ." لثقسیک (آنلام بیلیگی) مندرجه"دن بوشالمیش آدلار اکثریا آلینما (دخیل)آدلاردیرلار. بونون یاخشی بیرمثالی غرب ده ،"طوماس "آدی دیر ،طوماسین اطلینده "اکیز- تایی "اولدوغونی بیلن چوخ آزدیر ،بوآد دده- بابادان گلمه ،منعنوی خصوصیت قازاناراق اولدوغو کیمی قبول ائدیلیر ،نیچون اوغلونو زا " طوماس "آدی قویموشسونوز دئیه صوروشسانیز ،جواب احتمالا بوقبیلدن اولاجاق :چونکی عمی میم آدی دیر ،بیرده مقدس طوماسین دا آدی ایدی و تاریخیمیزده بوآددا بؤیوک آدا ملاریمیزدا اولموشدور.

یوخاریدا دا اشارت ائتدیگیمیز کیمی ،بعضی قوملاردا ،ایلک آد سونرادان دگیشدیریلر. مهم‌بیرحادثه ،بیرایگیت‌لیک بیرناقلیت بو تازه آدقویماغا فرصت‌حاضیرلار.

بوعادت‌بیزده ده‌جاری ایمیش ."کتاب دده قورقود"ون ایلک"بویو- ندا " ("دیرسه خان اوغلو بوغاج خان " بویوندا) بئله‌اوخویوروق :

دیرسه‌خانین اون بئش یاشینا گلمیش اوغلو بیردن،"میداندا آشیق اوینار" کن قورقونج بیربوْغا ایله‌قارشیلاشیر .تفصیلی بئله‌دیر :

" ...آداملار اوشاقلارا "قاچین " دئییب ،بوغانی بوشلادیلار .اوچ‌او- شاق تئز قاچیب گئتدیلر .دیرسه‌خانین (دورسا خانین)اوغلو یسه قاچمادی،میدانین اورتاسیندا دایانیب بوغایا تماشا ائله‌دی ."

"بوغا اوغلانا ساری جومدو گلدی،ایسته‌دی کی،اونو بوینوزوا یله هلاک ائله‌سین .اوغلان یومروغونو دوگومله‌ییب بوغانین آلیننا ائله چالدی کی،بوغا دالی - دالی گئتدی.سونرا یئنه اوغلانا ساری جومدو. بودفعه اوغلان یومروغونو بوغانین آلنینا دایاییب باسدی،بئله‌جه سوروب اونو میدانین باشینا چیخاردی ".

" بوغا ایله اوغلان خیلی چکیشدیلر .اوغلان بوغانی ایکی دال آیاق - لاری اوزه‌رینده شؤکویوب دورماغا مجبور ائتدی.یومروغونو اونون آلنیندان چکمه‌یه‌رک بئله‌جه خیلی ساخلادی.نه‌بوغا چکیلدی،نه‌اوغلان !

"اوغلان اؤز - اؤزونه فکر ائله‌دی کی،اگر بیرداما دیره‌ک وورار - لارسا ،اونا دایاق اولور ،من نییه بو بوغانین آلنی نا دایاق‌اولوم؟ یومروغونو بوغانین آلنین دان بیردن چکیب ،اؤزو کنارا سیویشدی.

بوغا ایاق اوسته دورا بیلمه‌ییب تپه‌سی اوسته یئره اوچدو. اوغلان تئز بیجاغینا ال آتیب بوغانین باشینی کسدی. میداندا تماشایا طوپلانمیش آداملار تئز قالخیشیب گلدیلر، اوغلانی دؤوره‌یه آلدیلار. آفرین لر سؤیله دیلر. هامی بیرآغیزدان ــ دده قورقود گلسین، بو اوغلانا آد قویسون، آتاسی نین یانینا آپاریب اونا بگلیک، ملک، وظیفه آلسین، او ایگید ــ لیک گؤسترمیشدیر، دئدیلر."

" اوغوز زامانیندا عادت بئله ایدی کی ایگیدلیک گؤسترن اوشاغین آدینی دده قورقود قویاردی. دئییرلر اثله هرشئیه آدی دده ــ وئره رمیش."

" آدام گؤنده‌ردیلر، دده قورقود گلدی اونا آفرین لر سؤیله دی، سونرا اؤزو ایله بیرلیکده گؤتوروب دورسا خانین (دیرسه خانین) یانینا آپاردی."

" دده قورقود اوغلانی اؤگه‌رک دورساخانا سؤیله دی، گؤره‌ک نه سؤیله دی : "

(بورادا داستانین "شامل الله وئردی اوغلو جمشدوف "دن مکتبلی اوشاقلار اوچون ساده‌له شدیردیگی روایتیندن، متن ده‌کی اصل سؤزلره کئچیریک. آشاغیداکی سطرلر فرزانه نشریاتیندان "کتاب دده قورقود" ون ۳۷ صحیفه سیندن آلینمیشدیر)

قورقود دده میزین دیرسه خانا خطاب سؤزلری :

" هی دیرسه خان !

اوغلانا بگلیک وئرگیل (وئرگیلن) ،تخت وئرگیل، اردملی دیر !

بوینو اوزون بئدوی آت (جنس آت) وئرگیل، مینه را ولسون، هنرلی دیر!

آغا ییلدان (آغیل دان) تومن (اون مین) قویون وئرگیل، بو اوغلانا شیشلیک اولسون، اردملی دیر !

قیتابان دان (قایتابان ــ ده‌وه سوروسو) قیزیل ده‌وه وئرگیل، بو اوغلانا یوکلت (یوک داشییان) اولسون، هنرلی دیر !

آلتون باشلی بان (بؤیوک وبزک لی) اثو وئرگیل ،

بو اوغلانا کؤلگه اولسون، اردملی دیر !

چیگنی قوشلو جوببه دون وئرگیل ،

بو اوغلانا گئی یر اولسون، هنرلی دیر !

با ییندیرخانین آغ میدانیندا بواوغلان جنگ اشتمیشدیر،بیربوغا اولدورموش،سنین اوغلون .آدی بوغاج اولسون .آدینی من وئردیم . یاشینی آللاه وئرسین،دئدی ..."

***

بعضی قوملاردا ،ارگین لیک (بلوغ) زمانی چاتاندا ،گنج لره یاراشان آد وئریلیر .آدی بعضا ده‌آدامین اوزو سئچر .شخصیت صاحبی اولموش گنجه اونو مناسب بیرشکلده وصف ادن آد قویارلار .بو" لقب" بعضا اونون بدنی خصوصیت لری،بعضا اخلاق وعادتلری یا ایشی ایله علاقه دار اولار .

سوی آدلاری (فامیل آدلاری)بلکه بو سونرادان آرتیریلمیش آدلاردان چیخمیشدیر .توصیفی - تانینما آدلاری(اشیی تشت لر- لقب لر) هم ایلک قویولموش آدلاردان (گؤبک آدلاریندان عمومیتله دینی آدلاردان) وهم‌ده سونرادان وئریلن شخصی آدلاردان فرقلی دیر .

"توصیفی "یا تانیتما آدلارینی (اشیی تشت لری) اکثرزمانلار اطرافداکیلار شخصه وئریرلر .بوآدلار یا بدخواهلیق ویا دوستلوق اوزره بیر بو تانیتما آدینی قوندارارلار .

بونوع آدلارین الهام قایناقلاری (منابعی) گاه بیریئر،سمت و یا محله‌دیر،مثال :"ورجیلی مختار"،"یوخاری رقیه‌خانم"،"آشاغی رقیه‌خانم" (بیرکوچه‌ده ایکی رقیه‌خانم وارمیش اونلاری مشخص اتمک ایچون اثولرینین یوخاری وآشاغیدا اولماسی ایله آدلانمیشلار)،"سرابلی درویش" .گاه بدنی خصوصیت لر دقته آلینیر،مثال :"کوله مورتوض" (مرتضی)، "چوپور اسماعیل"،"ساری قولوخان"،"قاراقولوخان"،"یککه ساش" ("صفت" شخصی آدین بوسبوتون یئرینی توتوب)،"هالیق قی" شدتله آخسایان بیرشخصه تاخیلان ظالمجه، بیرلقب ایدی)،"کورمیر - جعفر"،" دابانی چاتلاق صغری "وسایره... گاه خلق و سجیه معین بیر آدین الهام قایناغی اولار مثال :" ایت خلیل "،"یئددی یارپاق"، " اششک غفار"،"چای باجیسی"،" پینتی بقال"،"کئففلی محمد"وسایره

گاه دا بوآدلارین منشاثی بیرحادثه ،شخصین پیشه‌سی،عائله‌وضعی و یا داها بیرچوخ عامللر اولا بیلر .

بو توصیفی آدلار ولقب لر(اشیی تشت لر) بیزیم یوردوموزدا چوخ

رایج دیر .بونلار بیریشرده طوپلانیرسا فولکلوروموزون چوخ ماراقلی صحیفه‌لرینی اونودولماقدان قورویاجاقدیر (محافظه‌ائله‌یه‌جک دیر).

**

صوی آدلاری (فامیل آدلاری) عادت‌حالینا گلدیکدن صونرا آرتیق توصیفی - تانیتما آدلاری اهمیتدن دوشدو. گرچه اوشاقلار آراسیندا و محله لرده هنوز بیرچوقلاری بولقب‌لرایله مشهوردولار .بیرده قیصا آددان بحث ائتمک اولار ،بونلار اساس شخصی آدلارین تلخیص اولموش (قیصالتیلمیش)شکللری دیر .بیزده بو قیصالتما عموما ایکی صورتده اولور :بیریسی بوتون آدین داها خلاصه حالە گلمه‌سی:محمدین " ممد" اولماسی کیمی .ایکینجی شکل کلمه‌نین باش طرفی‌نین آز- چوخ دگیشمه ایله آدین یئرینه کئچمه‌سی : "رباب‌ه"نین "روبنو" ،"محمد"ین "ممی" اولماسی کیمی.آدلارین عائله‌ده ،باباداننوه‌یه کئچدیگینده ،اصل آدین یئرینه "بؤیوک آغا" یا "بالا آغا" کیمی. "کیچیک آدلار"دا موقتا یا همیشه‌لیک ایشله دیله بیلر.

یوخاریدا اشارت‌ائتدیگیمیز کیمی توصیفی - تانیتما آدلارینی (ائپی تئت‌لری)بئله تصنیف ائتمک اولار :

۱ - شخصین گؤرونوشونو ویا سجیه‌سینی وصف‌ائدن لقب‌لر.

۲ - بیرحادثه‌نی یا نائلیتی (موفقیتی) تثبیت‌ائدن لر.

۳ - شخصین رابطه‌سینی بیرباشقا شخصله (دده‌سی،باباسی ایله مثلا) گؤسته‌رنلر.

۴ - هارالی اولدوغونو ،یاهارادان گلدیگینی یاهارادا اوتوردوغو ایله علاقه‌دار اولانلار.

۵ - صنعت و پیشه‌نی گؤسته‌رنلر.

عصرلر بویونجا شخصی آدلا برابر ،بورادا ایضاح ائتدیگیمیز قوندا - ریلمیش توصیفی - تانیتما آدی،آدلاملاری مشخص ومعین ائتمک ایچون کافی گلمیشدی .بیزلرده آتانین آدی شخصین آدینا آرتیریلاراق،مشخص ائتمک عادتی ده جاری ایدی.نتیجه‌کی زامانیمیزدا دده- باباآدی،اوغلو سؤزوندن اول گتیریلیر ."اوغلو"سؤزو ،معین شرط لرده‌ومحیط لرده "زاده" و "اوف"ویا نسبتی گؤسته‌رن "ی" حرفی یاردیمی‌ایله‌افاده‌ائدیلیر، بئله‌جه"حسن محمود‌اوغلو" ،بعضا " حسن محمودزاده"وبنزری(مثلا"محمود -

پور" ، "محمودنیا" وسایره) ،بعضاده "حسن محمودوف" ویاخود" حسن محمودی"صورتی‌ایله‌تظاهراثدیر .بودا یوخاریدا توصیفی آدلارین اوچو - نجو نوعونو ایضاح اثده‌رکن اشاره اثله‌دیگیمیزحالین داها چوخ‌عمومی- لشمیش اولدوغونو گؤسته‌رر .

اوچ باشقا آد ویاآدلاری تماملاییجی کلمه‌لردن ده سؤز آچماغیمیز لازمدیر :

۱ - رسمی لقب‌لر :اجتماعی وضعی ،مامؤریتی ،رتبه‌نی،مهم‌بیرپیشه- نی گؤستریر .کئچن عصرده‌بورسمی لقب‌لر،آرتیق تاریخی معنا واهمیتی ایتیردی وداها دوغروسو اولدوقجا اوجوزلاندی.قانون موجبنجه صوی آدلاری لقب‌لرین یئرینی آلدی،بعضی صوی آدلاری اسکی لقب‌لردن آلینما دیر .

۲ - "میر" ، "سید" ، "مشهدی" ، "مهندس" ، "دوکتور" ، "خان" ، "میرزه" "اوستا" وسایره‌کیمی "آدلاری تماملاییجی "سؤزلر .بونلارین بعضی سی ایسه صونرادان آدا آرتیریلار و معین شرایطده اصل آدین یئرینی ده توتابیلر .

۳ - خاص‌بیر زمره‌یه (گروها) عاید اولان "تخلص"کیمی سؤزلر . شاعرلر و بعضی صنعتکارلار قدیم زامانلاردان بری،اؤزلرینه بیر " قلم آدی "یاخود "صنعت‌آدی " سئچرلر .بو آد بعضا صوی آدی نین عینی اولار ویا خودصوی آدیندان اقتباس اثدیلیر ویاخود بونلارا هئچ بیر علاقه‌سی اولماز .

"دوام اثده‌جک" ______________

تصوف واو بیاتین قالاغی :

و تصوف رهبرلری بو اوچلوگو باریشدیرماقا جهدگؤسترسه‌لرده آنجاق ایستک‌لرینه تماميله نائل اولا بیلمه‌میش‌لرکی،بیز بوحقده‌یئری گلن ده فکر سؤیلویه‌جه‌ییک .تصوفون نئچه‌ساده‌لیکدن مرکب‌لیگه ،کماله ،علمه ، فلسفه‌یه مثیل اثتمه‌سی وفلسفی عرفانین یارانماسی،باره‌ده‌دا نیشاجاییق آردی وار ______________

آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی (۹)

****

یازان :دوکتورجوادهیئت

عاشیق شعری وسازشاعرلری : اللریندەسازلاری ،دیللریندەسؤزلری یورد- یورد، اوبا - اوبا ،ائل - ائل، اویماق - اویماق دولاشان آذربایجان سازشاعرلری ، اوزاسلاری خلق ادبیاتی نین ایلکین آپاریجیلاری ، ازلی صنعتکارلاری دیر (۱)

اسکی چاغلاردا ایلک شعرقوشان شاعرلریمیز ائل عاشقلاری اولموشدور . اوزامان عاشیقا ، اوزان وشعره "قوشما"و" سوی "دئمیشلر . دەدە قورقود کتابیندا ،شعرسؤزویئرینه "سوی" ایشلەدیلمیشدیر (دەدەقورقودسوی سؤیلەدی) . بونلار ،قوشدوغوشعرلری سازچالاراق اوخوموشلار . ائل عاشیق لاری عین زاماندا ،دین نمایندەلری اولدوقلاری ایچون شعرلرینی دینی مراسمده ،سازلاورقصلە بیرلیکدە اوخور ودین وظیفەلرینی ایفاء ائتمیشلر . اسکی دن مختلف تورک قبیلەلریندە عاشیقلارا ،اوزان، آغ ساقال،یانشاق، وارساق، باقسی و دەدە آدلاری وئریلمیشدیر .

ایلک چاغلاردا ،سؤیلەیین عاشق شعری خلقین مشترک دویغولارینی ترنم ائدیر ،مراسملردەها مینین طرفیندن اوخونوب خلقین مالی اولوردو وشعرلرین اوّلجەکیمین طرفیندن سؤیلەدیکی بللی اولمازدی . شعرلر مجلسدن مجلسه ،ونسل دن نسلە انتقال ائدینجە آز- چوخ دگیشیرو خلقین شفاهی فرهنگینی تشکیل ائدیردی . سازشاعرلرینین وظیفەسی دیندارلیق وبو اوچ صنعتین اوستادی اولماقلا یاناشی آیری وظیفەلری دەواردی . اونلار ،تلقین یولوایلە خستەلری تداوی ائدیر وغیب دن خبروئرەردیلر . عینی زاماندا ،اولدوزا باخیب ویا طبیعت حادثەلرینین تفسیری ایلە گلەجک دن خبروئریردیلر . بؤیلەشاعرلرە ،خلق درین حرمت بسلەییب اونلارا ، دەدە واولیاء گؤزیلەباخاردیلار .بوشاعرلر ،خلقین داستانلارینی یارادیب" داستان دؤوری "ادبیاتینی ایجادائتمیشلر .داستان شعرلریلە دینی مراسمدەسؤیلەنن شعرلرتورکلرین ان اسکی ادبیاتینی تشکیل ائتمشدیر بوگون بیلدیکیمیزاسکی دینی مراسملری" صیغیر ،شؤلن ،ویوغ "مراسملردر

---

۱ - آیدین قاسموف ،ادبیات واینجەصنعت ۲۴ آگوست ۱۹۷۹

صیغیرمراسمی : توتم‌زامانیندان قالان دینی" اوو" مراسمی‌دیر. اوغوز تورکلری، صیغیری بیرتوتم‌صاییب ایلده بیردفعه توپلوحالدا صیغیر (سورگون) اوونا چیخاردیلار. اووا چیخاندا، حربه‌گئدن کیمی‌حاضرلانار ردیلارو اووا ثناسیندا، ائل شاعرلری اووچولاری تشویق ائتمک ایچون ساز چالاراق شعرلر اوخوردولار. اوودان سونرادا، اوودا مهارت وقهرمانلیق گؤسترن کیشیلره‌شعرلرقوشوب، داستانلار یارادیردیلار. اوو مراسمی توتم‌دؤوروندن سونرادا بیرعنعنه‌کیمی‌دوام‌ائتمیشدیر. سلجوقلاروتیمور اوغوللاری وحتی‌عثمانلیلارزامانیندا، اوومراسملری اجراائدیلمیشدیر.

شؤلن مراسمی : اسکی‌دن دینی‌قوناقلیغا، شؤلن ودینی‌اولمایانا، توی دئمیشلر. ایلده‌بیردفعه توتم‌لردینی‌مراسم‌ایله قربان ائدیله‌رک قوناقلیق وئریلرمیش، بوقوناقلیق‌دا سازشاعرلری سازچالاراق، شعر سؤیلر، وخلقین معنوی هیجانینی آرتیراردیلار.

یوغ‌مراسمی : اورتاآسیاتورکجه‌سینده، ییغلاماق، آغلاماق دئمک دیر(۱)و یوغ آغلاما، ویوغ‌مراسمی‌ده ماتم‌مراسمی دئمکدیر. تورکلرآراسیندا اؤله‌نین انتقامینی‌آلماق ویاسینی‌توتماق چوخ اسکی‌بیرعادت دیر. اؤلن کیمسه، بیرچادرا قویولور ویاخینلاری آتامینیب یئددی دفعه‌چادرین اطرافیندا دولانیرلار، عین زاماندا، آغلارویقه‌لرینی ییرتاردیلار. سونرایاخشی‌واوغورلوبیرساعت‌ده اؤلونو دفن ائده‌ردیلر وگئنه بیر-ینجی‌گون مراسمینه‌بنزه‌ین مراسملر اجراء ائده‌ردیلر. قهرمانین قبر اوستونده "بالبال" آدلی‌داشلار دیکردیلر.

بوماتم‌مراسملرینده‌سازشاعرلری ماتم‌شعرلری اوخورُو بوشعرلره، صاغو یا آغی آدی وئریلیردی. بوگون اسکی‌دن قالان بیرچوخ صاغو نمونه‌لری واردیر. دیوان لغات‌تورک و قوتادوبیلیگ کتابلاریندا بو صاغولاردان افراسیاب ایچون (آلپ ارتونقا) سؤیله‌نن نمونه‌لری داستان فصلینده درج ائتمیشدیک.

زامانلا عاشیقلار دینی‌وظیفه‌دن آییرلاراق خلق صنعتکاری صفتینی آلمیشلار. بونلار خلقین آرزولارینی، ایستکلرینی، حیات ومعیشتلرینی و دنیاگؤروشو ومبارزه‌لرینی شعرلرینده‌عکس ائتدیرمیشلر.

بوگون عاشیق الینده‌سازی کندلری گزیر، تویلاردا، بایرام ومراسم-

---

۱- مولوی، صائب تبریزی وبعضی‌دیگرشاعرلریمیزده‌ییغلاماق سؤزونو ایشلتمیشلر.

لرده خلقین قوردوغو مجلسلرده اشتراک ائدیر ،سازچالیر ،نغمه وداستان قوشور و اوخودوغو غنائی شعرلرله خلقین روحونو اوخشایاراق اونا گوزه ل دویغولار آشیلاییر . عاشیق بوتون وارلیغی ایله خلقینه باغلی اولوب اونونلا بیرگه یاشاییب وخلقین سئوینج وکدرینه اورتاق اولور (۱)

عاشیق شعری ،خلق ادبیاتی نوعلری آراسیندا ،ان چوخ مؤلّفی بللی اولانی دیر ،بئله کی هربیر عاشیق شعرینین صونوندا اونو قوشانین آدی ، تخلصی وئریلیر . بودا ،عاشیق شعرینی یازیلی ادبیاتا یاخینلاشدیریر . لاکن مسئله نی دقتله تحقیق ائده رسک عصرلردن بویانا ،سینه دن سینه یه ، ودیلدن دیله گئچن ومختلف مجلسلرده مختلف عاشیقلار طرفیندن اوخونان شعرلر زامانلا ایشله نیب دگیشمیش وخلقین مالی اولموشدور . دیگر طرفدن عاشیقلار بیرچوخ داستان قوشمالاریندا اوز آدی یئرینه داستان قهرمانلاری نین آدینی سویله میشلر . بومسئله نی گوز اونونده توتاراق بلکه ده کوراوغلو ،شاه اسماعیل و . . .عاشیق اولمامیشلار ، لاکن داستان اونلارین آدینا اولدوغو ایچون شعرلری قوشان عاشیق، قهرمانلاری بیرعاشیق کیمی تصویرائدیب واونلارین دیلیله قوشما دئمیشدیر .

عاشیقین اساس چالغی آلتی ساز (قوپوز)دیر وعاشقی، سازسیز تصوراِئتمک ممکن دگیلدیر .لاکن سازیله برابر بالابان، ناغارا ، بعضاً ده زورناچالان دا واردیر .

عاشیق شعرینین دیلی ساده وتمیزتورکی دیر . شعرلرین وزنی هجا وزنی وموسیقی آهنگی واردیر ، یعنی بسته لی دیر . خلاصه اولاراق عاشق لرین و شعرلری نین خصوصیتلرینی بئله وصفلندیرمک اولار :

۱ ـ عاشیقلار سازچالان وشعرلرینی سازلا سویله ین شاعرلردیر .

۲ ـ سازشاعری ویا عاشیقلار ، شعرلرینی عمومیتله "هجا" وزنیله سویله میشلر .

۳ ـ دیللری تمیزدیر ونسبتاً خالص تورکجه دیر .

۴ ـ سازشاعرلری نین دیلینده موسیقی وشعر بیربوتون اثردیر وشاعر عینی زاماندا ،شعرینین آهنگینی ده دوزه لدیر .

۵ ـ سازشاعرلری اوزشعرلرینی ویا باشقا عاشیقلارین شعرلرینی یایان آدام لاردیر .

۶ ـ <u>عاشیقلارا یچون</u> غربته چیخماق بیرقده رکیمی دیر ، بوقده رین مختلف

۱ ـ شریک

سبب لری اولابیلر: شاعرین معیشت مسئله‌سی، سئوگیلی‌سینی آختارماق (بعضاً خیالی‌ده‌اولسا) ویا شهرحیاتینا میل ائتمک ویا تازا دینله‌ییجی تاپیب مشهوراولماق.

۷ ـ عاشیق، شعرینده‌خلقین آرزولاری، ایستکلری، حیاتا، دنیایا مناسبتی ودنیاگؤروشو ومبارزه‌لری وبعضاً ده دینی موضوعلار بدیعی شکیلده عکس ائتدیریلمیشدیر. لاکن عاشیق یارادیجیلیغی‌نین جانی ـ قانی، محبّت دیر. بومحبت رئال، انسانی وحیاتی محبت دیر. چوخ زامانلار عاشیقلار قوشمالارینی‌گؤردوکلری گؤزه‌لین آدیله باغلاییر اونو تعریف ائدیرلر.

عاشیق شعرینده‌اجتماعی‌موضوعلار، زمانه‌نین سیاسی وفکری مبارزه لری ده عکس ائدیلمکده‌دیر.

عاشیق شعرینین نوعلری :عاشیق شعری نین نوعلری چوخدور. وزن ـ باخیمیندان هجاوزنیله‌سؤیلنمیشدیر، لاکن بعضی عاشیقلار عروض وزنی‌ـ ایله‌ده شعرقوشماغی تجربه ائتمیشلر.

عاشیق شعری نین ان چوخ یاییلمیش شکلی قوشمالاردیر.

قوشما : قوشما، دؤردلوک لردن عبارت دیر. بیرقوشما ۳ ـ ۶ بند (دؤردلوک)دن تشکیل تاپیروصون بندده شاعرین آدی دئییلیر. هر مصراع ۱۱ هجالی‌دیروقافیه‌لر بئله‌دوزولور: آ ـ ب ـ و ـ ب، ق ـ ق ق ـ ب، د ـ د ـ د ـ ب، ا ـ ا ـ ا ب وسایره.

اسمی پنهان کؤچدو فانی دنیادان * قاریشدی تورپاغا گؤزحایف اولدو
خدانین تدبیری بئله‌ایمیش بیزه * صولدو یاناقلاری اوز حایف اولدو

اجل چاتیب نفس‌سانا دوزولدو * غم هجران تاپدی باغریم اوزولدو
گئنه‌سئودیگیمدن الیم‌اوزولدو * اختلاط توکندی سؤزحایف اولدو

بویازیق جمعه‌نین دؤنوبدوبختی * اسدی اجل یئلی سرویمی‌ییخدی
دئدیم‌کی شادولام‌بو باهاروختی * تؤکولدو بورنومدان یازحایف اولدو

یازیلی ادبیاتیندا غزل کیمی قوشماداخلق ادبیاتی‌نین ان‌چوخ‌سئویلن، ویا ییلمیش شکلی‌دیر. قوشمالاردا، آناقافیه‌نین اولدوغومصراعلارا، "باغلاما" مصراعی‌دئییلیر. اگربوتون بیرمصراع‌ویا بیربیت تکرار ائدیلیرسه "مقارات" سؤیله‌نیر.

قوشمالار ،عشق،محبت واضطراب دویعولاری باره‌سینده سؤیلنمیشسه ، گؤزه‌لله‌مه . ساواش و ووروشما ایچون یازیلمیشسا قوچاقلاما و اؤلوم وماتم ایچون دئییلمیشسه آغیت (آغی)سؤیله‌نیر .

کلاسیک شاعرلریمیزده بعضاً قوشما شکلینده شعریازمیشلار ،بونلاردان واقف ،ودادی ،داکر، نباتی ،عاشق پری وصمدوورغونومثال گؤستره بیله‌ریک .

گرایلی :گرایلی دؤردلوک دور وهرمصراعینده ۸ هجاواردیر . هرگرایلی ۵،۴،۳ یا ۷ بنددن عبارت اولور . قافیه وردیفلرده ،قوشماداکیکیمی‌دیر .

نازلی یاریم گول یاناغی یاراشیقدیرخال اوستونه
اینجه‌بئلده گوموش‌کمر دوزولوبدور پول اوستونه

سؤیون آغلارزاری - زاری گئتمز کؤنلومون غباری
ایتیرمیشم نازلی یاری دوروم چیخیم یول اوستونه

تجنیس : عاشیق شعرینده جناسلی‌قافیه‌لر ،ردیفلر ایشله‌نن شعره‌تجنیس دئییلیر . شکل اعتباریله‌قوشمانین عینی‌دیر . بورادا ،عاشیقلارین اوستاجاسؤزلری سئچیب ایشلتمه‌قابلیتی‌میدانا چیخیر . جناس شکیل باخیمیندان بیر ، ومضمونجا آیری اولان قافیه‌لره‌دئییلیر . تجنیس شعرینده معمالی‌فکرلرو درین معنی‌ایشله‌دیلیر . بومعنی‌ان چوخ‌جناس-لاردا وئریلیر . چوخ زامان دئییشمه‌لرده‌عاشیقلار ، سرّلی جناسلار واسطه‌سیله بیر- بیرینی‌باغلامیش ورقیبینه اوستون گلمیشلر . تجنیسده آنجاق اوستادعاشیقلرموفق اولابیلمیشلر . بونلارا مثال اولاراق عباس توفارقانلی،خسته‌قاسم ،ملاجمعه ،عاشیق علی‌عسگر ،شمکیرلی،عاشق حسین بوزآلقانلی‌وحسین جوانی گؤسته‌ره‌بیله‌ریک .صایدیغیمیز عاشیقلار آراسیندادا ،ان چوخ‌موفق اولان عاشیق علی‌عسگرو ملاجمعه اولموشدور .

آی نازنین،دردین منیم جانیمی * آزقالیب ایچلده ،آی اوزه- اوزه
آلیبسان الیمدن دین، ایمانیمی* مشتاق ائله‌ییبسن آی اوزه- اوزه

یارمسکنی‌آستانا می،دردی می؟ * کامل باغان کولوباغدان دردیمی؟
آی بیمروت دردین منیم‌دردیمی * آرتیریب یئتیریب آ ، یوزه- یوزه

یازیق علی‌عسگری اودا سالیبدی * فلک گؤزدن سالیب اودا ، سالیبدی
جشمه‌کنارینده اودا سالیبدی * حوموب صوناکیمی آی اوزه- اوزه .

ا-حسین

تجنیسلر ، "جیغالی" و "دوداق دگمز" ده اولابیلرلر . دوداق دگمز تجنیس داها چتین دیر . جیغالی تجنیسلر شکیل باخیمیندان حیغالی قوشمالارا بنزه ییر . جیغالی تجنیسلرین مختلف نوعلری واردیر . بعضاً عاشیقلار مضمونجا اوستادنامه لره بنزه ین جیغالی تجنیسلر قوشورلار . تجنیسدن یا زیلی ادبیاتیمیزین شاعرلری (واقف ، نباتی ، ذاکر و . . . .) ده استفاده ائتمیشلر .

اوستادنامه : عاشیق شعرینین مهم خصوصیتلریندن بیری ده اوندا نصیحت ، یاخشیلیغا تشویق ، عقل و کمالا حرمت و انسانی فضیلتلریں تبلیغی دیر . اوستادنامه ، اوستادنصیحتی دئمک دیر . بوشعرلرده عاشیق لارین دنیا گؤروشو ، حیات حادثه لرینه و دؤوره قارشی مناسبتلری و خلقه نصیحتلری افاده ائدیلمیشدیر . مثلا :

سلام وئریب بیر مجلسه وارانـدا * یاخشی اگلش ، یاخشی اوتور ، یاخشی دور
دینديرنده کلمه ـ کلمه جواب وئر * گؤرن دئسین : بارک الله یاخشیدیر .

بعضاً اوستادنامه لرده دنیانین وفاسیزلیغیندان دانیشیب ، سلیمان و اسکندرکیمی حکمدارلارین داخی اؤلوب گئتدیکلرینی خاطرلادا راق ظالم لره و شاهلارا اخلاق درسی وئرمک ایسته میشلر ، بعضاً ده دینی موتیولری عکس ائتدیرمیشلر . بیزیم گؤرکملی عاشیقلاریمیزها میسیْ اوستادنامه یازمیشلار لاکن خسته قاسم بوساحه ده داها چوخ مشهورا ولموشدور .

دئییشمه : دئییشمه عاشیقلارین استعداد ، بیلیک و صنعتکارلیق باجاریغینی گؤسترمکه مهم بیر واسطه دیر . دئییشمه ده مختلف شعرلردن استفاده ائده رلر . مثلا : قفل بند ، باغلاما ، تجنیس ، اوستادنامه ، دوداقدگمز حربه زوربا و سایره .

بؤیوک مجلسلرده عاشیقلار خلق حضوروندا یاریشا (مسابقه) گیررلر . اؤلجه شرط کسیلیرکی ، مغلوب اولان عاشق سازی تحویل وئرمه لی و حتی عاشقلیغدان وازکئچمه لی دیر . بویاریشدا ، ان چوخ بداهتاً شعردئیه ن عاشقلار یاریشی قازانیرلار . اونلار ، اوخودوقلاری علم ، ادبیات ، تاریخ ، دین و سایره با ره سینده شعرلرله سؤاللارسوروشار و شعرله ده جواب ایسترلر بئله دئییشمه لره ان چوخ داستانلاریمیزدا راست گلیریک . و اله وزرکاریس شاه اسماعیلله عرب زنگی نین ، خسته قاسم لا لزگی احمدین دئییشمه لری ، بو باخیمدان حالب و شایان توجه دور ، مثلا :

خسته قاسم :

اوکیمدیرکی اوتوزوندا ،جواندیر * اون بشینده قوجالانی - اولودور
اونه دیرکی دیلی آیری ،سؤزو بیر * اوهانسی دریا دیرا یچی دولو دور

لزگی احمد :

اوآیدیرکی اوتوزوندا جوان دیر * اون بشینده قوجالانی، اولودور
اوقلم دیردیلی آیری سؤزو بیر * علم دریاسی هردریادان دولودور

مخمس : مخمس ده هربند ۵ مصراعدان عبارت اولور. آنجاق عاشقلار بعضا بومصراعلارین هربیریسی یاریدان پارچالاییب ایکی مصراع کیمی اوحور لار ،بودا ،شبهه سیز هاوا ایله علاقه دار دیر.

عاشق شعری قدیم تاریخه صاحب اولدوغوحالدا ،عاشیقلار حقینده معلوماتیمیز نسبتا صونراکی دؤورلره عایددیر. تاریخی بیزه معلوم اولان ان قدیم عاشق ۱۶- اینجی عصرین اوللرینده یاشایان عاشق قربانی دیر ،گرچه ۱۴- اینجی عصرده یاشامیش یازیلی ادبیاتی ،بؤیوک شاعری نسیمی نین اثرلرینده عاشیق شعرینه اوخشار نمونه لره راست گلیریک . همچنین قربانی ایله بیرعصرده یاشامیش شاه اسماعیل خطائی نین وصونرالار ،محمدامانی نین یارادیجیلیغیندا عاشق شعری اسلوبوندا یازیلمیش بایاتی وقوشمالارا داها چوخ راست گلیریک ؛ شاه اسماعیل دن :

کؤنول نه گزیرسن سئیران یئرینده * عالمده هرشئیین وارا ولمابیحا
اولورا - اولمازا دوست دئییب گزمه * بیرعهدیه بوتون یارا ولماسحا

محمدامانی دن :

آغزین سرّین غنچه کویا ابیله میش * عمزه ن سحرین سرکس بیدا ائیله میش
لاله نی رحسارین رسوا ائیله میش * سرو سا ریم سالانسان سئیرا ئیله

۱۶ - اینجی عصرین اوللرینده ن اعتبارا عاشقلاریمیز واونلارین شعرلری حقینده آزدا اولسا معلوماتیمیزوار دیر. شایان تأسف دورکی، کئچمیشده کی تاریخچیلر وتذکره جیلریمیز فارس وعرب دیللرینده یازان شاعرلرین اثرلرینی توپلاییب ساخلامیشلار ،آنجاق خلقی هرباحیمدان تمثیل ائدن ائل صنعتکارلاریمیزین قوشمالارینا اهمیت وئرمه ییب . یازی سا آلمامیشلار. بونون سببی ،اوتاسا - اوتانا سؤیله مه لی ییک کی اوزمان خلقه واونون دیلینه ویارادیجیلیغینا حوربا خمشلار وخلق صنعتینی صنعت سایمامیشلار.

عاشق قربانی : ترجمه‌ی حال وشعرلرینی‌تا پیدیغیمیزا یلک عاشقلاریمیزدا ندر. دوغوم و اؤلوم تاریخی قطعی‌حالدا بللی‌دگیل . شاه‌اسماعیل خطائی‌نین حاکمیتی‌ایللریده (۱۵۲۴ـ ۱۵۰۱) یاشامیشدیر ،وبیرمدت اونون ساراییندا اولموشدور. احتمالا (دیریلی) کندینده‌دوغولموشدور ودیریلی، قربانی‌کیمی ده عاشقلارآراسیندا مشهوراولموشدور. اونون زنگین ادبی‌ارثی اولموشدور. او ،مهارتلی، لیریک بیرصنعتکاردیر. عاشق قربانی‌نین ،خلق عاشیقلاری ـ طرفیندن اوخونان اثرلری و اؤزونون داستانیندا اولان شعرلر، اونون کامل بیرصنعتکار اولدوغونو گؤستریر.

عاشق قربانینین گؤزه‌ل لیریک قوشمالاری واجتماعی‌مضمونلوشعرلری واردیر. اجتماعی‌شعرلریندن شاه‌اسماعیله‌یازدیغی‌قوشمالاری چوخ حالب.دیر. او، اؤزـ باشینالیغا ، تحقیرلره دؤزه‌بیلمه‌ییب ،"مرشدکامل" دئدیگی شاه‌اسماعیله خطاب ائدیر واوندان یاردیم‌ایسته‌ییر:

شاعراولان درسین آلار پیریندن ✻ غواص‌اولان دُر گتیره‌ر دریندن
گؤزویاشلی کئچدیم خدافریندن ✻ اوزوم گولمز،هئچ‌آچیلماز آه منیم

درین ـ درین دریالارا بویلادی ✻ خنجرآلیب قاراباغریم تیله‌دی (۱)
اوغلو اؤلموش‌وزیرقضا اثیله‌دی ✻ کئتمز داماغیمدان دود آه منیم .

باشقا بیرقوشماسیندا ،وزیردن شاه‌اسماعیله‌شکایت اثدیرودئییر:

قربانی‌یم قارا وزیر الیندن ✻ شیخ اوغلوناشکایته‌گلمیشم

بعضی قوشمالاریندا ،یاریس آیریلیغیندان و زمانه‌دن شکایت اثدیر:

گئجه ـ گوندوز وقت بیوقت آغلارام ✻ چشمیم‌یاشی جیحون اولور،سئلله‌نیر
بازموسمی‌بلبل دیل دیل اؤتنده ✻ باغ باغچالارنرگسله‌نیر ، گولله‌نیر

گؤنلوم‌طلب اثدیر،آختاریریاریـن ✻ خلق ایچره‌حفظ اثده‌ر ناموسون عارین
بار یارینا گونده اولسامقارن ✻ گؤنولو شن اولور،روحو شئلله‌نیر.

لاکن قربانی هئچوقت بدبینلیکه قاپیلمامیشدیر، اوناگؤره، بیرزامان "زمستان" گئدیب باهارگله‌جک وهرکس حقینه ومرادینا یئتیشه‌جک دیر:

عم‌چکمه‌بوقده‌ر ویرانه گؤنول ✻ همیشه روزگاربئله دار اولماز
اون بیرآی چکه‌سن زمستان قهرین ✻ نئجه‌گولدور چهره‌سینده خاراولماز

لیریک قوشمالاریندان " بنفشه" ردیفلی شعری چوخ جالب دیر:

۱ـ کسدی ، بیچدی ۲ـ اوجاق

ساشیا دودوکوم آی قشنگ پری * عادت دی دەررلر یاز سنعشەسی
آغ سازک الینلەدەر، دستەباغلا * تر بوخاق آلتیندا دوزنفشەسی

مولامسنی خوش حمالا یئتیرمیش * سنی گؤرەن عاشق عقلین ایتیرمیش
ملک لری دریب، گؤیدن گتیرمیش * حیفکی دریبلر آرسفشەنی

قرباسی دیر، کؤنلوم بونداٰن سایری دیر (۱)
نەائتمیشم یاریم مندن آیری دیر
آیرلیق می چکیب بوینو اگری دیر
هئچ یئردە گؤرمەدیم دوز بنفشەنی

قرباسی نین تحمیسلری وگرایلیلاری دا مشهوردور. گرایلیلاریندان بیرنمونە درج ائدیریک:

آی آغالار، آی قاضی لار یار یامان آلداتدی منی
ال آتدیم یار اتگینە او، کنارا آتدی منی

جنتیین ساری ایدیم آلاگؤز خماری ایدیم
یوز ایلین بیماری ایدیم گلدی یار، اویاتدی منی

تور آتدیم چشمیم گؤلونە ایلیشدی صونام تئلینە
دوشدوم بیرساداٰن الینە اوجوز آلیب ساتدی منی

قرباسی یالنیز اؤز عصریندە دگیل، صونراکی دؤورلردە داستادصعتکار سایلمیش وبیرصیرا عاشقلارین یارادیجیلیغینا تأثیرائتمیشدیر.
عباس توفارقانلی: عاشق عباس توفارقانلی ۱۶- ایجیعصرین صونلاری و ۱۷- ایجیعصرین اوللریندە یاشامیشدیر. اونون بعضی شعرلریندە شاه عباس حعیندە واونون ظلم واستبدادیندان شکایت واردیر. بودا، اونون شاه عباس لا همعصراولدوعونو گؤستەریر. عاشق عباس اؤز دؤورونون استاد عاشقلاریندان اولموشدور. اونون اثرلری خلقین وعاشقلارین واسطەسیلە بیزە گلیب چیخمیشدیر. او، مکمل تحصیل گؤرموش، عرب وفارس دیل لرینی اؤگرەنمیش وکلاسیک شعرا سلوبوندادا، غزل، قصیدە ورباعیلریازمیشدیر. بونلار، زامانلا اونودولموش یالنیز قوشما، گرایلی، تجنیس واستادنامەلری بیزەگلیب چاتمیشدیر. اونون اؤزشعرلریندن باشقا "عباس وگؤزەل" داستانی دا، اونون حقیندەبیزەمعلومات وئرمیشدیر. او، توفارقاندا آنادان

۱- خستە، مریض

وقوش ووشون اوچون "تیغارقالی" بخصوصو سئچمیشدیر :

من سنه جان دئدیم سن ده منه جان * عاشق عشق اودونا ممکنمی یان
آدم عاشق عباسی بئزیم تیغارقان * کاهدان آغلا، کاهدان یاداسال منی

معجی شعرلرینده، قول عباس، شکسته عباس، سیاب عباس، تخلصو ایشلنمیشدیر. "عباس وگولگز" داستانینا گوره، عباس تیغارقالی گولگز پری آدلی بیر قیزا عاشق اولموش، قیزین گوزه‌للیکینی ائشیدن شاه عباس اؤز پهلوانی، دلی بیجانی گؤنده‌ریب قیزی زورلا اصفهانا آپارتدیرمیش. عاشق عباس سئوگیلی‌سی‌نین دالینجا اصفهانا گئدیر، یولدا، چوخلو قوشمالار دئییر. اصفهاندا چادیقدان صونرا اؤز صنعتی، سؤزو ایله سارایدا علیه‌چالاراق سئوگیلی‌سینه قوووشا بیلمیشدیر. عاشق عباس چوخ قدرتلی شاعر اولوب گؤزه‌ل عاشق قوشمالار، گرایلی‌لار یازمالاردیر. گؤزه‌ل قیزلارین زورلا شاه حرمسراسینا آپاریلماسی کیمی حادثه‌لری ده داستانلاردا نقل ائتمیشدیر.

عاشق عباس دؤورونون حادثه‌لرینه یاناشی ایگیدانه افاده ائتمیشدیر. "بکمز" ردیفلی استادنامه‌سینده گؤردوگو صنفی- اجتماعی برابرسیزلیکی آچیقجا تصویر ائتمیشدیر :

آی آغالار، بیر زمانه گلیبدیر * آلاقارغا شوخ طرلانی بکمز
اوغوللار آتانی، قیزلار آنانی * گلینلرده قاینانانی بکمز

. . . .

آدام وار دولانار صحرانی، دوزو * آدام وار دوشوره‌ر گولو، نرگسی
آدام وار گئیمه‌که تاپماز بئزی * آدام وار آل گئییر، شالی بکمز

آدام وار چوخ ایشلر، ائیلر اراده * آدام وارکی یئته بیلمز مراده
آدام وارکی چؤره‌ک تاپماز دنیاده * آدام وار یاغ یئیه‌ر، بالی بکمز

عاشق عباس زمانیندا، ایران- تورکیه محاربه‌لری نتیجه‌سینده شهرلر، کندلر تئز- تئز سویولور، تالان ائدیلیردی. دسته- دسته آداملار یئر- لریندن سورگون اولونوردولار. آغیر وئرگیلر (مالیات)، حربی سالار سورگونلر، کندلرین وشهرلرین یاندیریلماسی خلقی یاراجی وجیباندان بئزیکدیرمیشدی. عاشق عباس شعرلرینده وضعیت‌دن وشاهدان شکایت ائده‌رک، خلقی مبارزه‌یه چاغیریردی :

من گزمیشم آلچاق ایله اوجانی * یار یولوندا قربان دئدیم جوجانی
شاهلار ویران قویدو آذربایجانی * عباس آغلار، گولگز کیمی یار گئده‌ر.

اونون شعرینده آیریلیق، انتظارو وطن حسرتی قوّتلی وبدیعی‌شکیلده‌عکس و تصویرا قدیلمیشدیر :

آی عارفلر،قانلی فلک جبریندن * قوهومدان قارداشدان ائلدن آیریلدیم
فرهادکیمی چکدیم شیرین قهرینی * جیغا (۱)پروا زائتدی تئلدن آیریلدیم

عاشق عباسین اوستادنا مه‌لری ده‌جالب دیر. او،انسانلاری یاخشیلیغا ، الی آچیقلیغا ، دوستلوق ویولداشلیغا چاغیریر :

اوْزوندن کیچیکی ایشه بویورما * سوْزون یئره‌دوشر،هئچ‌مقدار اولماز
هرنه‌کی‌کارگوْرسن اوْزالینله‌گوْر * انسان اوْز ایشینده جفاکار اولماز

اوْزوندن بوْیوگون ساخلا یولونو * دوشن یئرده‌سوروش عرض حالینی
امانت،امانت‌قونشو مالینی * قونشو یوخ ایسته‌ین‌اوْزو وار اولماز

عاشق عباسین شعرلری اوزون عصرلربویو خلقین دیلینده وحافظه‌سینده یاشامیش و اوْز طراوتینی الده‌ن وئرمه‌میش ،هم‌ده‌ایشله‌نه‌ـ ایشله‌نه جلالانمیش ومکمل لشمیشدیر .

تیغا رقانلی‌نین گرایلی‌لاری دا ، گوْزل، صمیمی واحساسلی‌دیر :

بوراداگلدی باهارفصلی داغلارین لاله وقتی دیر
آچیلیبدیر قیزیل گوللر بلبلون بالا وقتی دیر .

نه‌آغلارسان،نه‌سیزلارسان بیردردی بئش‌اولان کوْنلوم
آخردا زنّار باغلارسان غمه یولداش‌اولان کوْنلوم

عاشق عباسین عادی وجیغالی‌تجنیسلری ده واردیر. بونلاردا ، اونون چوخ مهارتلی‌صنعتکارا ولدوغونو شبوت ائدیر :

من عباسام‌یارا قربان یارایچین * دوغرا باغریم ،کس‌جگریم یار ایچین
یار اولدورکی‌بودنیادا یارایچین * یاخا ییرتا ،زلف‌داغیدا ،یارا اوز .

عاشق عباس توفارقانلی،هم‌یاشادیعی دوْورده‌هم صونرالار عاشقلارآراسیندا اوستاد سایيلمیش وبیرچوخ عاشقلار اونون اسلوبو،شعرلری اساسیندا تربیه گوْرموشلر . اونون شعرلری خلقین سئویملی‌نغمه‌لرینه‌چئوریلمیش وزمانمیزا قده‌ر خلق آراسیندا یاشامیشدیر .

ساری عاشق : ۱۷ـ اینجی‌عصرعاشقلاریمیزدان دیر. قاراباغین" زنگه‌زور" محالیندا " گوله‌یورد" آدلی‌کندده قبری واردیر. عاشقلارین اونون حقینده‌سوْیله‌دیکلری داستانا گوْره ، ساری عاشق"یاخشی" آدلی‌بیرسئوگیلیسی وارمیش . یاخشی‌نین" یامان" آدلی‌قارداشی عاشقین بومحبتینه‌قارشی‌گلمیش.

۱ـ اوزون توک

بوداستاندا ،ساری عاشقین محبت ماجرالاری وبوبولدا چکدیگی اضطرابلار ـ عکس اتدیریلمیشدیر. بوباره‌ده دئدیگی بایاتیلاردان بیرینی‌درج ائدیریک:

عاشق یاماناگله   دردین یاماناگله
یاخشی‌یاگئده   یامان یاماناگله

من عاشق بوداغیلن   گول صینمیش بوداغی‌ایلن
سنه‌یاخشی دشمزلر   من اؤلسم بوداغ ایلن

ساری عاشق، غنائی شاعردیرواساسا ، بایاتیلار یازمیشدیر. بایاتیلاری عصرلربویو عاشقلار وخلق طرفیندن جلالاناراق خلق بایاتیلاریله‌قاریشمیشدیر. ایندی بوبایاتیلارین هانسی‌نین ساری عاشقا عاید اولدوغونوسؤیله‌مک چتیندر. آنجاق بوعاشقین جُنگ لرده چوخ‌مقداردا بایاتیلاری ساخلانیلمیشدیر.

ساری عاشقین بایاتیلاریندا نصیحت وعقللی‌مصلحت لره‌ده راست گلیریک. چوخ زامان آتالارسؤزونو آلیب بایاتییا چئویرمیشدیر:

عاشقم‌باغدا دارا   زولفونو باغدا دارا
وفالی‌بیردوست اوچون   رومو گز ،باغداد آرا

ساری عاشقین بایاتیلاری اساساً محبت موضوعوناحصر ائدیلمیشدیر. بوبایاتی‌لاردا ،عاشقین سئوگی‌واضطرابلاری ،معشوقه‌یه‌اولان صونسوزعشقی‌تصویرائدیلمشدیر. اونون بایاتیلاریندا گؤزه‌ل تشبیه‌وجناسلار واردیر:

من عاشقم قانلی گول   قانلی سئویش قانلی گول
یئمیش بلبل باغرینی   چیخمیش آغزی قانلی گول

بوعاشق اودا یاندی   اود توتدو،اودا یاندی
یارچکدی من یئریدیم   من چکدیم او، دایاندی

بایاتیلاردان باشقابیرصیرا گؤزه‌لله‌مه وتجنیسلرده یازمیشدیر:

قاراقاشین اوخدو کیرپیگین آلماز * هاراداناوخلاسان یارام‌ساغالماز
گئدربوگؤزل لیک سنه‌ده قالماز * اگرچه‌سرخوشسان آییل آیاخشی !

عاشق واله : ۱۸ـ اینجی‌عصرعاشقلاریمیزداندیر وغنائی‌شعرلریله‌شهرت تاپمیشدیر. قاراباغلی مشهورعاشق صمدین شاگردی اولموشدور. اؤزو ،بوباره‌ده بئله دئمیش :

اوستادیم صمددیر ،ساکن آبدال * گؤرن تک اوزونو، نطقوم‌اولور لال
دئییشنده‌وئرمیرحافظه مجال * من والهم اونافرّه ، سن نه‌سن

شعرلریندن آنلاشیلیرکی ،مکمل دینی‌تحصیل گؤرموش وکلاسیک شرق وآذربایجان

ادبیاتینی وشفاهی‌خلق یارادیجیلیغینی اؤگرنمیشدیر. یازدیغی"جهان نامه" دن ،تاریخه‌ماراقلی اولدوغو بللی‌اولور:

نئچه‌پادشاهلار گلدی صاحب‌جنگ * جمشیدجم ،نوشیروان وهوشنگ
دقیانوس ،هلاکو ،چنگیز ،تیمورلنگ * اونلاردان بیرجه‌سی بو زامان هانی

حافظ و نوائی،فضولی ، جامی * شیخ‌سعدی، هلالی، عوفی، نظامی
دنیاسنده‌گشت ائله‌ییب تمامی * فردوسی‌تک نظمی دُرافشان هانی

هانی ملاپناه ،بیوفا جهان * تخلصو واقف‌نظمی دُرافشان
ایندی ائله‌میسن خاکیله‌یکسان * تاپماق اولماز ،اوکمالدا جان هانی

والهین شعرلری اساسیندا" واله‌و زرنگار" آدلی‌بیرداستان دوزه‌لمیش وچاپ اولموشدور. بوداستاندا ،زرنگار آدلی‌بیرعاشق دان بحث ائدیلیر. زرنگار دربندده نه‌قده‌ر اوستادعاشق‌گلیب اونونلا یاریشا گیرمیشسه هامیسینی‌مغلوب ائتمیشدیر. لاکن‌واله ،اوستادی صمدین اجازه‌سیله زرنگارلا یاریشاگیریر واونا غلبه‌چالیر. داستانین بؤیوک حصه‌سینی واله‌له زرنگارین دئییشمه‌سی تشکیل ائدیر. بوداستان ،والهین شعرلری نین بؤیوک قسمتی‌نین ساخلانماسینا سبب اولموشدور.

واله باجاریقلی‌بیرصنعتکاردیر وغنائی شعرلری آخیجی‌وصمیمی دیر. خلقین دیلیندن آلیب ایشلتدیگی ضرب‌المثل لروتشبیه‌لر اونون قوشمالارینا خصوصی رونق وئرمیشدیر:

ساللانا ـ ساللانا باغاچیخاندا * سرو، قامتیندن خجالت چکر
لاله‌یاناغیندان نرگس‌گؤزوندن * غنچه گولوشوندن نَدامت چکر

عاشق والهین بیرصیرا گرایلی‌لاری دا واردیر:

ایتیرمیشم مارالیمی   بیرسینه‌سی یارالی‌می
گوندوزصبر قراریمی   گئجه‌یوخوم کسن دلبر

بو،نه‌عادتدیرانساندا   اختیار قویمادین جاندا
بوظلم اولماز مسلماندا   کافرمی‌سن ، نه‌سن دلبر

<u>خسته‌قاسم :</u> خسته‌قاسم ۱۸- اینجی عصرین ان گؤرکملی عاشقلاریندان دیر. او، نصیحت‌آمیزوغنائی‌شعرلریله مشهوراولموشدور. او، اولدوقجا تحصیلی و یوکسک استعدادلی‌بیرشاعراولموشدور. حیاتی حقینده‌معلوماتیمیزیوخدور .جنوبی آذربایجانین" تیکمه‌داش" کندینده‌آنادان اولموشدور، اؤزو، بونو دفعه‌لرله

شعرلرینده بیان اثتمیشدیر :

خسته قاسم تیکمه داشلی   الی‌قانلی گوزو یاشلی
گول دن چیخدی یاشیل‌یاشلی   سیلکندی صونالارکیمی

اثرلریندن چوخ وقت سفره‌چیخدیغی بللی‌اولور ، اونون آدیله‌باغلی بیر داستان دوزه‌لمیشدیر. بورادا ،گوسته‌ریلیرکی او ، گزه‌ـ گزه داغستانا چیخمیشدیر :

نه‌دردینیزوارسا منه سؤیله‌یین ✱ شیرین نامه‌یازین بیان اثیله‌یین
ککلیکلر ، قاسمی حلال اثیله‌یین ✱ چونکی‌گئدیرداغستانا ، ککلیک لر .

خسته‌قاسم‌داغستاندا ، لزگی‌احمد آدلی‌مشهوربیرعاشقلا دئییشمیشدیر. بو دئییشمه ده عاشقلیق قایداسی اوزه‌ره اونلار اول بیرـ بیرلرینه‌حربه‌ـ زوربا گلیر ،صونرا قفل بند ، دیوانی تجنیس سؤیله‌ییرلر. خسته‌قاسم لزگی احمدین بوتون باغلامالارینی‌آچیر ، لزگی‌احمدده خسته‌قاسمین بیرـ ایکی باغلاماسینی آچیر. آخردا خسته‌قاسم چتین بیرقفل بندسؤیله‌ییرکی لزگی احمد ، اونو آچا بیلمیر وخسته‌قاسم اونا اوستون گلیر .

خسته‌قاسم‌دا چوخ اوستادنامه‌لریله مشهوراولموشدور. اونون اوستادنامه‌لرینده عقل وکمال ، انسانی فضیلتلرو دوستلوق حقینده قیمتلی سؤزلر واردیر. او، انسانلاری دوغرولوغا ،یاخشیلیغا ، وعدالته‌چاغیریر :

بیریئره‌گئدنده اوزونو اویمه ✱ شیطانا باجوئریب کیمسه‌یه سؤیمه
اگرگوجلوا یسن فقیری دؤیمه ✱ دئمه :وارقوّتیم ،قولوم‌یاخشی دیر .

خسته‌قاسم کیمه‌قیلسین دادینی ✱ جانی‌چیخسین اوزو چکسین اودونو
یاخشی ایگید ،یامان اثتمزآدینی ✱ چونکی‌یامان آددان، اولوم یاخشیدیر

بعضاً غنائی شعرلرینده‌ده اخلاقی نصیحتلری بیان اثتمگه‌چالیشیر :

آی آقالارسیزه‌بیان اثیله‌ییم ✱ نیه یاخشی اولار یارآشنالیغی
سن سئوه‌سن یاری ،سنی سئومه‌یه ✱ اولاربلبل ایله خار آشنالیغی

خسته‌قاسم‌دئر :می ایچن مست اولور✱ آبدال(۱)اولان قیرخدا صاحب‌پوست اولور (۲)
هرآدامکی لوطغا (۳)ایلن دوست اولور✱ اولور یاغیش ایلن قار آشنالیغی

خسته‌قاسمین گوزه‌ل باغلامالاری ،قفل بندلری ،هجولری ، تجنیسلری ،جیغالی قوشمالاری ،دئییشمه‌وگرایلیلاری واردیر :

۱ـ درویش ، قلندر ۲ ـ عارف ،پیر ، مرشد ۳ـ غیرجدی

نه‌با خیرسان ماران گؤزلوم منه‌بیگانه‌لرکیمی
دوروب دولانیم‌با شینا شمعه‌پروانه‌لرکیمی

گل گده‌ک چین وماچینه حسرتم اوزون ماچینه
آل منی قوینون ایچینه ایستکلی بالالارکیمی

دوست قاپی‌سیندا دوستاغام تئللرینه‌چوخ مشتاغام
یارالیندن دوگون(۱)داغام داغداکی لاله‌لر کیمی

خسته‌قاسمین شعرلرینده تک‌لیکدن ،یوخسوللوقدان ودنیانین دردوغمیندن وظلموندن شکایت‌چوخدور. اقله‌بوتاگؤره‌ده عاشق، تحلصونو"خسته"قویموش و،خسته‌جسمیم،خسته‌جانیم، وخسته‌کؤنلوم دئیه ،داددچکمیشدیر. اونون مختلف‌نوعده شعرلری عاشق شعرینین قیزیل صحیفه‌لرینی دولدورموش وایندی ده خلق طرفیندن سئویله‌ـ سئویله اوخونور.

منابع :

۱ـ آذربایجان شفاهی‌خلق ادبیاتی . افندیف‌بابایف
۲ـ رسملی‌تورک‌ادبیاتی . نهادسامی بانارلی استانبول ۱۹۷۳
۳ـ تورک‌ادبیاتی‌تاریخی .م‌ـ فؤاد کؤپرولو. ۱۹۸۰ استانبول
۴ـ تورک‌خلق ادبیاتی . نعیم‌آلقان ـ آنکارا ۱ـ ۱۹۷۳
۵ـ آذربایجان سووئت انسیکلوپدیاسی . بیرنجی‌جلد،عاشق ماده‌سی.باکی ۱۹۷۶

۱ـ داغ یئری

دوکتور غلامحسین بیگدلی - پروفسور

تصوف و ادبیات

(۱)

ادبیاتلا صوفیسمین علاقه‌سینی،یا خود تصوف ادبیاتینی اؤگره‌نیب تحلیل ائتمکدن اؤتروبیرینجی نوبه‌ده‌تصوف وعرفانین اؤزونو اؤگرنمک لازمدیر.سونرادا بشریتین ادبی میراثی‌نین تصوف وعرفانلا نئجه‌علاقه‌ده اولماسینی،تصوفون ادبیاتا نئجه‌داخل اولدوقو وبونلارین بیری نین دیگرینه‌نئجه قارشیلیقلی تاثیر بوراخمالارینی تحلیل ائتمک گرکدیر. بیزجه بونسوز آنتیک ،قدیم‌دؤورلر واورتاعصرلرشفاهی ویازیلی ادبیاتینین تصوف‌له علاقه‌سینی ویاخودتصوف ادبیاتینی دوزگون درک ائدیب معین لشدیرمک وبوباره‌ده علمی،جدی ملاحظه‌لر سؤیله‌مک چوخ چتین بلکه ده امکان سیزدیر.

بیز بوعلمی ،ضروری،چوخ جهتلی،جدی ومرکب مسئله‌نی اؤگره‌نمک اوچون اساس اعتباری ایله آختاریشیمیزی بئش مرحله‌یه بؤله‌ندیب، ملاحظه ونتیجه‌لریمیزی بوچرچیوه‌ده بیان ائتمه‌لی اولاجاییق .

بومرحله بؤلگولری آشاقیداکی لاردان عبارتدیر :

۱- تصوف وعرفان نه‌دیر؟ بوطریقت تاقدیم‌زمانلاردان شرقده وغربده نئجه‌تؤره‌ییب ،میدانا چیخیب ،یاییلیب ،انکشاف ائتمیشدیر.اونون زامان و مکان آنلایشی و حدودو.

۲- تصوفون مختلف قوللاری،اسلام تصوفون تشکلو،اونون کؤک لری وبو - داقلاری .

۳- شرقده تصوف‌طریقتی اساسیندا یارانمیش‌متصوف ادبیات ،اونون مترقی و مثبت خصوصیتلری ومنفی جهت‌لری .

۴- حروفیه و نقطه‌وی لر واونلارین اوغورسوز طالع لری .

۵- هیپیسم ترک دنیالیق وبیر نوع معاصر صوفیسم کیمی.

***

هرشئی دن قاباق قیدائتمک لازمدیرکی،عرفان وتصوف اساس اعتباری ایله دین یوخ طریقت‌دیر ،اؤزوده دین لروایناملارا اکیزدوغولموتون همی ده‌مخالفتچی جریان اولوب‌دین لرو مذهب‌لر اورتایاچیخدیغی گوندن

تصوف ده مختلف آد ،مختلف آیا ما ،مختلف تظاهر و مختلف بویا ومدعالارلا اورتایا چیخمیش،مختلف عصر وزمانلاردا مختلف یئر ومکانلاردا ،مختلف فورم ومضمونلاردا مختلف فعالیت لرگؤسترمیش اساسا میستیک بیرجریان اولسادا ،بعضا مترقی وانقلابی قولو و رولو دا اولموشدور تکجه ترک دنیالیقا ،عطالته ،بدبینلیگه یوخ ،بعضا جسارته ،فعالیته ،حرکت وانقلابا دا دعوت ائتمیشدیر .

عمومیتله گؤتوردوکده ،آنتیک ،قدیم و اورتا عصرلرشرقده صوفیسم جریانی باشقا جریانلاردان داها گئنیش یاییلمیش وبو اوجسوز ،بوجاق سیز اراضینی بوروین ان شدتلی،گوجلو مفکوره وی آخینلاردان بیریسینه چئوریلمیشدی

بوذهنی جریانین عقلی،فلسفی،سیاسی واجتماعی حیاتدا اؤزنوبه سینده معین جدی وتاثیرلی رولو اولموشدور .محض بونا گؤره ده عصرلردن بری و اوزاق دؤورلردن باشلایاراق دنیا ادبیاتینا ،علی الخصوص یاخین وشرق ادبیاتینا دربن،قوتلی واؤزونه مخصوص تاثیربوراخمیشدیر .تدر - ریجا متصوف ادبیاتیارانمیش،گئت - گئده انسانلاری اؤزونه جذب ائتمیش ،گوجلو محلی جریانلارا چئوریلمیش بعضاده ظلم وعدالت سیزلیک لر علیهنه عصیانلار قالدیرا بیلمیشدیر .آنجاق هئچوقت واحدبیرجریانا چئوریله بیلمه میشدیر .پراکنده ،غیرمتشکل صورتده تظاهرلرائدیب وعمو - میتله بوگونه دک هئچوقت صوفیسم واحدبیرفکرآخینینا وعمل وحدتینه نائل اولا بیلمه میشدیر .همیشه پراکنده ،مختلف ،همی ده کؤکلو ضدیتلی قوللاری ایله موجوداولموشدور .آنجاق اساس اعتباریله تصوف واونون مرتجع قولو ره آل دنیوی نه وارسا رد ائده ن،انسانلاری دنیا وحیاتا قارشی عطالته ،کوسگونلوگه چاغیران ،عاجزلیگه ،تسلیمچی لیگه دعوت قیلان خسته ،میستیک ،آسکت وبدبین احوال - روحیه لی ملاحظه لری مدافعه ائده ن تکجه آخرتی یا پیشان بیرجریاندیر .آنجاق بوکیمی ضررلی طرفلری ایله یاناشی،یانته ایسمه (وحدت وجود) اساسلانان ،یارادیلیشی وحدتده گؤتوره ن ،نورو ظلمتدن اوستون توتان خیری شره غالب بیلن،هرجور اجتماعی برابرسیزلیک لره قارشی چیخیب ،برابرلیک ،عدالت ،حریت انسانپرورلیک ،حقیقت وحقیقتی طلب ائده ن قاباقجیل قوللاری دا اولموشدور

قید ائتدیک کی، عصرلردن بری گئنیش جغرافیائی ساحه‌لرده وگئنیش ومختلف کوتله‌لر آراسیندا یاییلان تصوف همی ده مختلف بیچیملرده تطاهر وانکشاف ائتمیش، چوخ ضدیتلی بیرتعلیم اولموشدور. او، اؤزونون مختلف انکشاف مرحله‌لرینده بعضا وحدت وجودو آزقالا دهری مفکوره‌لربی یا بیب ترنم ائده‌ن، لیکن چوخ واخت سئیرجی، مستیک، بدبین بعضا ده‌قاتی دیندار کیمی دینی گؤروشلری کسگین مدافعه ائده‌ن بیرجریان وقوه‌یه چئوریلمیشدیر بعضا ده پئشه‌کار صعنتکار و ضیاء لیلار محیطینده حتی شریعت بویوروقلارینا، دینه، فئودال - روحانی قدرتینه مخالف چیخیب مبارزه آپاران بؤلمه‌لری ده اؤزونو گؤسته‌رمیشدیر. نتیجه اعتباریله صوفیسمین مرتجع جهتلری، آسگیتیسم وترک دنیالیق مئیل لری وقوللاری داها قابا ریق، داها گوجلو وبارز شکلده تظاهر ائدیب واساس یئری توتموشدور و توتماقدادیر.

تصوف نه‌دیر؟

تصوفون منشائی - تصوف مذهب یوخ، طریقت دیر. اؤزوده مختلف قوللارا آیریلیر. اساس الالهی محبت و دیوی محبت قوللاری دیر. بوقوللارا سلسله دئییلیر. هرسلسله‌نین اؤزونوده اوجاق، خانقاه وقطبی وار.

بوطریقتی ایزله‌ین لره سالک، مریدو اسلامیتده ایسه صوفی آدی وئریلمیش دیر عمومیتله اونلاری صوفی آدلاندیرساق بوصوفیلری مختلف گروه‌لارا بؤلمک اولار. مثلا بودائی صوفی‌لری، مسیحی صوفی لری، اسلام‌صوفی لری وسایره‌کی، بولاردا اؤزلری ده اؤز داخل لرینده‌مختلف قوللارا بؤلونورلر. طریقت‌لرده دین وایندا ملا یاناشی قومی لیک ده‌معین رول اوینا میشدیر. مثلا اسلام دینینده‌عرب قوللو (بوداغلی) تصوف، فارس قوللو تصوف، تورک قوللو تصوف وسایره. بوتون بوقوللاردا اؤزلوگونده مرتجع و مترقی بؤلگولره آیریلیرلار.

تصوف طریقتینی ایزله‌ین لر مختلف زمان، مکان وشرایط ده‌تشکل تاپیب عمورسوردوک لرینه گؤره بیربیرلرااوخشارویاخین جهت لری‌ایله یاناشی بیرچوخ کؤکلو اختلاف‌لاری دا اولموشدور. هرعصرین داخلی‌وخارجی عامللری بوقوللارین متشکل لشمه‌وانکشافیندا جدی تاثیری و رولو اولموشدور اونلارین دنیا گؤروشلری نین تشکلونه‌درین تاثیر گؤسترمیشدیر.

صونرالار یاخین واورتا شرقده داها دوغروسو اسلام‌عالمینده تصوف وعرفان،فلسفه ایله مذهبین ترکیبیندن یارانمیشدیر .بوطریقتی‌ایزله‌ین لره گوره حقه واصل اولماق آنجاق بو یوللا امکان داخلینده‌دیر .اوزو ده مریدین ،سالکین،سیر ،سلوک ،تفکر ،مشاهده‌قابلیتی اولمالی دیرکی، نتیجه‌ده گئدیب وجدوتجلی قاپیسینا یئتیشسین .بونونلادا انسان‌آللاها قووشسون ،جزء کله ،کثرت واحده چئوریلسین .

صوفی عرفانینی تشکیل ائده‌ن اساس مسئله‌بوتون مادی وظاهری و دنیوی علاقه‌لردن ال اوزمک ،حب ،بغض ،ریا ،کدورت ،غضب ،کین وبوکیمی عامللره بیگانه‌اولماق،عزلته ،قناعته ،توکله‌وتسلیمه واریب ،وحدت وجوده اینانماق،منطق ،استدلالا وفلسفه‌یه یوخ،عشقه ،محبته ،اوره‌گه ، حسه باعلانماق فنافی الله اوفروندا یانیب ازه‌لی شعله‌ده محواولماق ـ دیر .بیله‌بیرطریقتین ایزله‌یجی لرینه صوفی،عارف یاکشف وکرامت اهلی آدی وریلیر .اونلارا بیمه اوزلرینی اهل حق آدلاندیریرلار .

اسلام‌تصوفونون یعنی یاخین واورتا شرقده‌یارانان تصوفون میدانا چیخما سبب‌لرینی مختلف ملاحظه‌و رای لرله‌ایضاح ائدیرلر :

۱ـ بعضی لری تصوفون اسلام‌وبودیزمین اوخشار مسئله‌لریندن دوغان بیرجریان اولدوقونو سؤیله‌یب ،اونون هندوستاندان نشات ائدیب تدریجا یاخین واورتا شرقه‌سرایت ائده‌رک یاییلماسینی ادعا ائدیرلر .

۲ـ بیرسرالاری تصوفونی افلاطونچو فکروآخینین محصولوحساب ائدیب اشراق فلسفه‌سی ایله تصوف آراسینداکی اوخشارجهتلری .اوزمدعالارینی ثبوت ائتمکه شاهد گؤستریرلر .

۳ـ بیرعده‌بوفکرده‌دیرلرکی،یاخین واورتا شرق صوفیزمی یاخود اسلام تصوفو ،هئچ بیردیگراجنبی خلقین یااولکه‌نین فلسفه‌سیندن تاثیر لنمه‌میش ،اوزو مستقل بیرجریان اولوب ،یئرلی اجتماعی،اقتصادی‌و سیاسی شرایطین اوزوندن دوغوب تؤره‌نیب میدانا چیخمیشدیر .

۴ـ تصوفون مسیحیت رهبانیتیندن دوغماسینی ادعا ائده‌نلرده واردیر .

۵ـ بعضیلرینه‌گوره تصوف عربلرطرفیندن مغلوب اولموش خلق لرین مخالفتچی بیرجریانی اولوب عرب استیلاسی واسلام نفوذو علیهنه‌حاضرلانمیش سیاسی بیرآخین دیر .او ،عرب وخلافت سلطه‌سیندن خلاص اولماق اوچون بیرواسطه‌رولونو اوینامیشدیر .بونلارشیعه‌لیگین ده تصوف کیمی بونقطه‌نظردن میدانا چیخماسینی سؤیلویورلر .

۶ـ اصل صوفی لرین اوزلری نین بیرقسمی ایسه ،اسلام تصوفونو هئچ بیر اولکه ،خلق ،فلسفه وسیاست دگیل،آنجاق قرآنین واسلامیتین اوزونو محصولو حساب ائدیب ،اونو: " علم من الله ،علم مع الله ، و علم بالله " (آللاه طرفیندن و آللاه ایله و آللاها طرف علم) آدلاندیرمیشلار .

۷ ــ صوفیلردن بیرقسمی ایسه دینی،جناب موسانی ،عیسانی،انجیلی ، توراتی ،قرآنی،حضرت محمدی ودیگر بوکیمی آسمانی کتابلاری وآللاهی ومقدس ذاتلاری بیرطرفه قویوب ،انسانی آللاهی قوه نین رمزی،اوزو آدلا ـ ندیریب ،بشری خالق سانیب انا الحق سویله میشلر .انسانی بوتون قوه لرین فوقونده حساب ائدیب حیاتین وارلیقین یارادانی آدلاندیرمش ـ لار .انسان اوزو خالق دیر دئمیشلر ونتیجه ده چوخلاری اوزجانلارینی دا قربان وئرمیشلر .

بومختلف عقیده ورنگارنگ مسلک لی ودوشونجه لی تصوف گروپلاری نین هره سی نین اوزونه مخصوص باخیشی،آئین ومراسمی،عادت وعنعنه سی،قورو ـ لوش وتشکیلاتی اولموشدور .مختلف وضدیتلی فورما ومضمونلاردا چیخیشلار ائتمیش،بعضا مثبت ومترقی رول اوینامیش،اکثرا ده منفی وارتجاعی موقعده ن چیخیش ائتمیشلر .اساسا قوروجو یوخ ،تخریبچی اولموشدوروهئچ بیرمثبت وجدی ایشین عهده سیندن گله بیلمه میشلروبشریتین خلاص اولما ـ سینی آرزولاسالاردا ،بونا نائل اولا بیلمه میشلر خیالدان عمله کئچه بیلمه میشلر .

قید ائتدیگیمیزکیمی عصرلربویو یاخین و اورتاشرق ده صوفیزم آخینی ان گوجلو وشدتلی فکیرجریان ودالقالاریندان بیریسی اولوب ، اوزوده اساسا مخالفتچی سجیه داشییب ،تاقدیم زمانلاردان بوگونون اوزونه ده ک ،فعالیت ده اولوب ،مختلف گوروشلو ،مختلف قایه لی ، مختلف تحرک لو وایستک لی جریانلار اولموشدور .اونون نفوذلو بیرقولونون اساس ماهیتی روحو ــ جوهری گوجلندیریک ،جسمی ــ عرضی اولدورمک ، نفسی جلولاماق ،هرجور مادی ودینوی علاقه نی قطع ومحو ائتمکدیر .اونلارا گوره هئچواقت ده تصوف له دین و فلسفه (علم) تام شکل ده بیر ـ بیرلری ایله باریشمامیش ،دائما مبارزه ومخالفت ده اولموشلار .بیرقول باریش سادا اوبیری قول اوز مبارزه سینه دوام ائتدیرمیشدیر .بعضی متصوفلر

قالانی اون اوچونجو صحفه ده

حضرت علی(ع)نین اؤگودلری

****

اَفضَلُ النّاسِ اَنفَعُهُم لِلنّاسِ.

ان اوستون آدام خلقه، ان فایدالی اولان دیر.

مَن لَم یَنفَعُکَ حَیاتَهُ فَعُدَّهُ فِی المَوتی.

دیرلیکینده یارامایانی اؤلو سای

رُبَّ خَیرٍ وافاکَ مِن حَیثُ لاتَرتَقِبُهُ.

بعضا گؤزلمه‌دیگین یئردن فایدا گؤره‌رسن.

اَلعَجَلَةُ مَذمُومَةٌ فِی کُلِّ اَمرٍ اِلّا فیما یَدفَعُ الشَّرَّ.

تله‌سمک، شری دفع ائتمکدن سوای هر ایشده پیسدیر.

مَن عَجَلَ زَلَّ.

تله‌سن چاشار.

مَن صَبَرَ هانَت مُصیبَتَهُ.

صبر ائده‌نین مصیبتی یونگولله‌شر.

مَن یَصبِر یَظفُر

صبر ائده‌ن قازانار.

شَرُّ النّاسِ مَن کانَ مُتَتَبِّعاً لِعُیُوبِ النّاسِ وَعَمِیاً عَن مَعایِبِهِ

آداملارین پیسی اؤزگه‌لرین عیبینی گؤره‌ن و اؤز عیبینی گؤرمه‌ین دیر

سامِعُ الغیبَةِ اَحَدُ المُغتابِینَ.

غیبته قولاق آسان، غیبت ائده‌نلردن بیری صاییلار.

اَلفُرصَةُ تَمُرُّ مَرَّ السَّحابِ فَانتَهِزُوا فُرَصَ الخَیرِ.

فرصت بولودکیمی کئچیر، پس اونو الدن وئرمه.

غافِضِ الفُرصَةَ عِندَ اِمکانِها فَاِنَّکَ غَیرُ مُدرِکِها عِندَ فَوتِها.

فرصت اله دوشنده قدرینی بیل، الدن گئده‌رسه قاییتماز.

مَن قَصُرَ عَنِ السِّیاسَةِ صَغُرَ عَنِ الرِّیاسَةِ.

سیاستده قصور ائده‌ن ریاستدن تئز دوشر.

شِدَّةُ الحِقدِ مِن شِدَّةِ الحَسَدِ

کینه‌نین شدتی گیجیگین چوخلوغوندان دیر

اِستَشِر عَدُوَّکَ العاقِلَ وَاحذَر رَأیَ صَدیقِکَ الجاهِلِ

عقللی دشمن ایله مشورت ائت، وجاهل دوستون رأییندن ضاقین

جواد هیئت

دیلیمیزده "بللی" و "بلسیز" آنلامی

(معرفه و نکره)

عمومی دیلچیلیک علمیندن معلومدورکی،هر بیر دیلده بیر سیرا گراما ـ تیک آنلاملار /مفهوم ـ کاتقوری / وار .بو آنلاملارین چوخو ،دئمک اولار ، بوتون دیللرده‌هم مشترک ،هم‌ده فعاللیق ،گئنیش‌لیک ونظره‌چارپماق جهتدن عینی ویا تقریبا عینی اولار .فعل،زمان ،شخص ...آنلاملاری بو قبیلدندیر .بوندان باشقا اقله‌گراما تیک آنلاملاردا واردیرکی،اونلار فعاللیق ،گئنیشلیک ،مشخص‌علامته مالک اولماق وهربیرده‌نظره‌چارپماق جهتدن مختلف دیللرده فرقله‌نیرلر .بئله‌آنلاملاردان بیری"بللی"و"بل ـ سیز" /معرفه و نکره/ آنلامی دیر .بو آنلام مشخص‌علامته مالک اولوب اولماماق ،هربیرده آچیق وآیدین نظره‌چارپیب چارپماماق باخیمیندان آز- چوخ‌تانیش اولدوغوموز دیللرده ،کاملا فرق له‌نیر .بئله‌کی،فرانسیز دیلینده ،اسمین "بللی" ویا "بلسیز"لیگی اونون اولینده‌گله‌ر و مذکر، مؤنث ،تک و جمع لیگینه گوره‌دگیشر/
عرب دیلینده ، جنس وکمیتدن آسیلی اولمایاراق ،"بللی"اسم‌لرین اولی "ال "لی و صونو تنوین سیز ،"بلسیز"اسم‌لرین ایسه اولی"ال" سیز و آخری تنوین لی اولار .فارس وتاجیک دیللرینده اسمین بلسیزلیگی‌اونون اولینده "یک"ویا آخریندا "ی" ،ها بئله ،واسطه‌سیزتاملیق اولدوقدا ،او- نلارین اولماماسیندان معلوم‌اولور."یک"ویا "ی"علامتلری‌اولمادقدا ،ها بئله‌واسطه‌سیزتاملیق‌اولارکن،اسملردن صونرا ،"را "علامتی‌اولدوقدا ،او نلار بللی کلمه‌لردیر.

آذری وآناتولو تورکجه‌سینده اسمین اولینده"بیر"ین اولماسی، واسطه‌سیز تاماملیق اولدوقدا ایسه ،اونون دا اولماماسی(اولا دا بیلر؟) بلسیزلیک علامتی ،"بیر" ین اولماماسی،واسطه‌سیزتاملیق اولدوقدا ایسه ،یالنیز تاثیرلیک حال شکیلچی سی نین اولماسی "بللی"لیک علامتی دیر .روس دیلینده‌ایسه بللی و بلسیز آنلامی‌نین هئچ بیر مشخص علامتی یوخدور وکلمه‌لر همیشه‌بللی حساب‌اولار ."بلسیزلیگی" گوسترمک لابد اولدوقدا ،اسمین اولینده یا "بیر"ویا "کاکوی نیبود" ،"کاکوی لیبو" ، "کاکوی تو" ... سوزلریندن بیرینی آرتیرارلار.

بورادان آیدین گورونورکی،"بللی" و "بلسیز"آنلامی بعضی دیللرده تام فورمالاشمیش ،مشخص علامته مالک اولموش وساماللی کاتقوری حالینا

دوشدوگو حالدا ،بعضی دیللرده بیرا وقدر بارزومشخص دگیلدیر .آنا دیلیمیزده بئله دیللردندیر .بونا گؤره ده بوگراماتیک آنلام ،بوگونه قدر ،دیلچی عالملریمیزین دقتینی بیرا وقدرده جلب ائتمه میش ولازمنجه ایشله نمیشدیر .

شمال آذربایجان،ها بئله تورکیه دیلچیلیگی‌نین آکادمیک سویه ده یازیلمیش ائرلرینده ،یئری گلمیش کن ،"بللی" و"بلسیز" آنلامینا اؤتری اشاره‌لر اولموشدور ،لکن نه‌عادی گرامر کتابلاریندا بوخصوصیته توخونولموش‌نه‌ده بللی ـ بلسیزلیک ،بیرگراماتیک آنلام‌کیمی،مستقل واطرافلی شکیلده اؤگره‌نیلمیشدیر ./لااقل بیزه معلوم دگیلدیر.

بیزه‌ائله گلیرکی،دیلچی لیگیمیزده اسملرین حال ومعینلیک ـ غیر معینلیگینه لازمی فکیر وئرمک "بللی ه بلسیز"آنلامی‌نین اؤگره‌نیلمه سی نی کؤلگه آلتینا آلمیشدیر .داها دوغروسو اسملرین حال ومعین‌ـ غیرمعینلیگی ایله اونلارین "بللی ـ بلسیزلیگی"بعضا قاریشدیریلمیش وقسما ایکینجی بیرینجی کیمی باشا دوشولموشدور .آشاغیدا بومسئله‌نی آیدینلاشدیرماغا چالیشاجاییق .

بللی وبلسیز اصطلاحی ایله ایلک دفعه تورکیه دیلچیلیگی ائرلرینده راستلاشدیق .تورک دیل اوزمانلاری (متخصص‌لری) ،احتمال کی،بو اصطلاحی "دیوان لغات الترک "دن آلمیش وچوخ حقلی اولاراق ایشلتمه‌گه باشلامیشلار .شمالی آذربایجان دیل استادلاری "معرفه ونکره "اصطلاحلارینی ایشله‌تمیشلر .بیز"بللی ـ بلسیز"اصطلاحلارینی دیلیمیزه‌داها مناسب حساب ائدیریک ،بیرده اونا گؤره‌کی،بوگون ده دیلیمیزده "بللی"کلمه سی تانینمیش،اولجه‌دن مشخص ،معروف ،داها دوغروسو"معرفه "معناسیندا ایشلنمکده دیر .

***

بیز بو آراشدیرمادا ،دیلیمیزده‌کی "بللی ـ بلسیز"آنلامینی،تئز تئز فارس وعرب دیللریله مقایسه ائده‌جه‌ییک .بوایشدن بئله نتیجه چیخاریلماسین کی،بیز بوآنلامی عرب وفارس دیللریندن زورلا دیلیمیزه سوخماق فکرینده‌ییک .بئله‌بیرتشبث ،رحمتلیک احمدکسروی‌نین آنا دیلی‌ـ میزده کی کئچمیش زمانی‌نین ،فارس دیلینده‌اولمایان ،نوعلرینی زورلا ـ فارس دیلینده یاراتماغا چالیشماسی کیمی گولونج بیرایش اولار .

بیز بوفکرده‌ییک کی،آیری ـ آیری گراماتیک آنلاملاری ،علمی جهتدن اؤگره‌نمک ایشینده مقایسه اصولو اولدوقجا ثمره‌لیدیر .مقایسه اصولو هم

عینی کۆکلو دیللر،همده مختلف دیل گروه‌لارینا داخل اولان دیللرآرا –
سیندا اولا بیلر. مقایسه اصولو، عصرلر بویو عینی شرایطده بیرگـــــه
یاشامیش مختلف خلقلرین دیللری آراسیندا یارانمیش ماراقلی یاخیـــن
لیق جهتلرین آشکارا چیخاریلماسی اوچون گؤزه‌ل واسطه‌لردن دیر.

خلقیمیز عصرلر بویو عرب وفارس خلقلریله عینی سیاسی، اقتصادی،
فرهنگی و دینی شرایطده یاشامیشدیر. بونون نتیجه‌سینده، نه تکجه‌سؤزلر–
جه لکسیک واحدلر بودیللردن بیری – بیرینه کئچمیشدیر، حتی چوخلـــو
عینی آتالار سؤزلری، حکمتلی سؤزلر، مثللر، افاده وترکیب‌لربوا وچ خلق
داخلینده میدانا گلمیشدیر. مرحوم مجتهدی‌نین "آذربایجان ضرب المثل
لری" کتابینا ساده بیرنظربوحقیقتی آیدین گؤستریر. دیلیمیزده‌کــــی
"یکه – یکه دانیشیر" افاده‌سی فارس دیلینده‌کی "گنده گنده حرف میزند"
وعراق عربلری دیلینده‌کی "تحکی کبار کبار" افاده‌سیله کاملاعینی‌دیر.
حتی بعضا گراماتیک عنصرلرین ده بوا وچ خلقین دیلینده عینی لیگینـی
مشاهده ائدیریک. دیلیمیزده "دی" اداتی فعللردن اول گلیب تاکیـــد
معناسی بیلدیره‌ر /دی گئت/. همین ادات عینی فونتیک ترکیب، معنـــا
و وظیفه‌ده، اؤزو ده آنجاق فعللردن اول، فارس خلقی داخلینده /دی برو/
و عراق عربلری دیلینده ده / دی روح / ایشله‌نیر.

بوحقیقتلر گؤستریرکی، دیلیمیزین بعضی قارانلیق پروبلم‌لرینـــی،
اوجمله‌دن همین بللی– بلسیز آنلامینی آراشدیردیقدا، اونو، عرب وفارس
دیللریله مقایسه ائتمک دوزگون علمی اصولدور و شاید آیری اصوللار،
لااقل بو مسئله‌ده، مقایسه اصولوقدر، ایسته‌نیلن نتیجه‌نی وئرمه‌سین.

***

دیلیمیزده بللی و بلسیز آنلامی نین علامتلری :

هرشئیدن اول نظره آلماق لازمدیرکی، زمان آنلامی‌نین فعله‌عایدا ولدو
غو کیمی، بللی – بلسیز آنلامی دا، اساس اعتباریله اسم‌ایله علاقه‌دار، اؤزونـــو
گؤسترن بیرگراماتیک آنلامدیر. دوغرودور، مثلا عرب دیلینده، صفت وسای–
لاردا دا، بللی لیک علامتی اولا بیلر، آنجاق بوعلامتلر اونلاردا یالنیز
اسمله علاقه‌دار میدانا گلر، چونکی اونلار مضمون اعتباریله بللی و یا
اولا بیلمزلر. / کتاب مفید. الکتاب المفیذ /.

یلیمیزده بللی وبلسیز آنلامینی آشاغیداکی موردلرده گؤرمک اولور :

دیلیمیزین اسملری،بوتون حاللاریندا ،بللی حساب اولور ،بلسیز
اولدوقدا اونلارین اولینه "بیر"کلمه‌سی آرتیریلار .بوحالدا "بیر"کلمه‌
سی سای دگیل ،بلسیزلیک علامتی دیر.

بیر قاری نین بیر تویوغو وارایمیش.
نقل ائدیبلر کی،بیرزمان وارایمیش.
بیر سورو، بیرده بیر چوبان وار ایمیش.

بونمونه‌لرده "قاری تویوق ،زمان،سورو،چوبان" سؤزلری‌نین هامیسی
اسمین مختلف حاللاریندا اولمالارینا باخمایاراق ،بلسیزدیرلر ،چونکی
اونلارین اولینده "بیر" کلمه‌سی گلمیش وبللی دگیلدیرلر .لکن "بیر"
کلمه‌سی اسملرین اولینده گلدیکده همیشه بلسیزلیک بیلدیرمز .بوکلمه
نین مختلف وظیفه‌لری ومعنالاری واردیرکی،آیریجا آراشدیریلمالیدیر.

فارس دیلینده "بیر"کلمه‌سی نین معادلی "یک "سؤزوندن باشقا اسم
لرین آخرینا "ی" /یاء نکره/آرتیرماقلا دا اسم‌بلسیزاولا بیلر. /نمونه
اوچون باخ: دستور زبان فارسی ۳ دوره‌ٔ راهنمائی تحصیلی ۱۳۶۰ ص۱۴۱/

آیا آنا دیلیمیزده ائله‌حاللارا راست‌گلمک اولورکی،"ی"شکیلچی
سی،اسملرده ،بللی ویا بلسیزلیک علامتی اولسون ؟

دیلیمیزده "ی" شکیلچیسینه‌بیرنئچه یئرده‌وظیفه‌ده‌تصادف ائدیریک:

الف ـ تاثیرلیک حال شکیلچیسی :

بیر قایدا اولاراق دیلچیلیگیمیزده تاثیرلیک ویا واسطه‌سیز تاماملیقین علامتی "ی" شکیلچیسی گؤسته‌ریلیر. (من کتابی آلدیم).شبهه‌یوخ
کی،بو جمله‌ده "کتاب"سؤزو تاثیرلیک حالیندا وواسطه‌سیز تاماملیق
دیر .لکن (من کتاب آلدیم) جمله‌سینده ده"کتاب "سؤزو همین وظیفه‌لری
داشییر .بس نه‌سببه گؤره "ی" شکیلچیسی یوخدور؟ هانسی فیکیردیرکی
بیرینجی جمله‌ده "ی"شکیلچیسینی ضروری وایکینجی ده غیرضروری ائتمیش
دیر؟ جمله‌لرین مضمونونا دقت ائتدیکده معلوم‌اولورکی،بیرینجی ده
"کتاب "دینله‌یه‌نه اولجه‌دن بللی دیر ،معلومدور،لکن ایکینجی ده بللی
ومعلوم دگیلدیر .بومسئله‌دن باشقا بوایکی جمله‌نین آیری مضمون فرقی
یوخدور .یعنی بیرینجی جمله‌ده "کتاب "بللی وایکینجیده بلسیزدیر .بوتو
فرقی میدانا چیخاران یالنیز"ی"شکیلچیسی دیر .دئمک دیلچیلیگیمیزده
تاثیرلیک حال شکیلچیسی کیمی تانینمیش "ی" ،لااقل بورادا ،داها چوخ
بللی لیک علامتی دیر.

بوفیکری دا ها آیدین گؤسترمک اوچون :

۱ ـ کتاب سؤزونون اولینه بلسیزلیک علامتی اولان "بیر"کلمه سینی آرتیرساق ،بیرینجی جمله بیرا وقدر طبیعی اولماز (من بیرکتابی آلدیم) لکن ایکینجی جمله اولدوقجا طبیعی اولاجاقدیر. (من بیرکتاب آلدیم) نه سبیه گؤره بیرینجی جمله بیرا وقدر طبیعی دگیلدیر؟! ونا گؤره کی، بوردا "ی" شکیلچیسی واسطه سیله بللی اولان "کتاب "سؤزونون اولینده بلسیزلیک علامتی "بیر"ده گلمیشدیر. کتاب مین زماندا هم بللی ،همده بلسیز اولا بیلمز .جمله سین غیرطبیعی لیگی ده بورادان میدانا گلمیشدیر. بیرینجی جمله سین عکسینه ،"بیر"سؤزو ایکینجی جمله نی داها دا طبیعی حالا سالمیشدیر. اونا گؤره کی،بو جمله ده بلسیزاولان "کتاب" سؤزونون بلسیزلیگی ،بوخاریدا گؤردوگوموز کیمی،دیلیمیزده بلسیزلیک علامتی اولان "بیر"کلمه سی واسطه سیله داها دا قوتلنمیش ،آیدینلاشمیشدیر .دئمک جمله نین طبیعی لیگی اورادان نشأت اتمیشدیرکی،واحدآنلامین ایکی مختلف علامتی بیریئره توپلانمیش ونتیجه ده قابا ریلاشمیشدیر .

گؤردوک کی، (من بیرکتابی آلدیم) جمله سی بیرا وقدرطبیعی دگیلدیر یعنی بوشکیلده ده ایشله نسه غلط اولماز .فیکریمیزجه بومسئله "ی"شکیل ـ چی سی نین ایکیلی خصوصیتیندن دوغور .یعنی"ی"شکیلچیسی دیلیمیزده هم بللی لیک ،همده تاثیرلیک حالینی بیلدیریر .بوجمله ده "بیر" سؤزو "کتاب "کلمه سینی بلسیزله شدیرمیش و"ی" شکیلچیسی سین بللی لیک آنلامینی آرادان قالدیرمیش سادا ،اونون ایکینجی،یعنی حال آنلامی دورور وعمل ائدیر .دئمک بوجمله ده "ی" تاثیرلیک حال شکیلچیسی،واسطه سیز مفعول علامتی وظیفه سینی ایفا ائدیر .

۲ ـ صفت آنلامی،ماهیتینه گؤره بللی ـ بلسیزآنلامینا بی تفاوتدور، چونکی صفت بللی وبا بلسیز اولا بیلمز .بومسئله نی عرب دیلینده اولدوقجا آیدین گؤرمک اولور .اسمین کیفیتی ونحورلوگونو گؤسترن صفت، جنس ،کمیت ،بللی وبلسیزلیک باخیمیندان ،مربوط اولدوغو اسم کیمی اولور. /الولدالمجتهدـ بنت مجتهده ـ اولاد مجتهدون ـ البنات المجتهدا/ صفتین بللی وبلسیز آنلامینا بی تفاوت لوگونه گؤره بوخاریداکی جمله لرده "کتاب" سؤزونه "یاخشی "صفتی علاوه اولوندوقدا جمله لرطبیعی لیگینی ساخلار. (من یاخشی کتابی آلدیم)، (من یاخشی کتاب آلدیم) .صفت

یئریمه هرهانسی بیرصایدا آرتیریلسا ،وضعیت عینی اولاجاقدیر. (بئش کتابی آلدیم)، (بئش کتاب آلدیم)

۳ ـ "او"، "بو"، "بئله"، "ائله"، "همین"، "هامان" اشاره‌ضمیرلر ینده هم معینلیک همده بللی لیک آنلامی واردیر. بوناگوره‌ده بوضمیرلرین هربیرینی یوخاریداکی جمله‌لرین بیرینجی سینه آرتیرماق ممکن اولدوغو حالدا، (من بوکتابی آلدیم)، ایکینجی جمله‌یه آرتیرماق ممکن دگیلدیر (من بو کتاب آلدیم). اوناگوره بیرینجی جمله‌ده ممکن اولورکی، ایکی همجنس آنلام بیری ـ بیرینه اویغون گلیب بیری ـ دیگرینی تکمیل لشدیریر، لکن ایکینجی جمله‌ده ایکی ضد آنلام، بللی "بو" وبلسیز "کتاب" بیریئرده اولا بیلمیر، اوناگوره‌ده جمله غلط اولور.

بونلاردان آیدین گورونور کی، دیلیمیزده تاثیرلیک حال شکیلچیسی علامتی کیمی گوسته‌ریلمیش "ی" داها چوخ بللی لیک علامتی‌دیر. /من کتابی آلدیم/، اسم بلسیز اولدوقدا بوشکیلچی ایشله‌نمز /من کتاب آلدیم/ "بیر" کلمه‌سیله ایشلندیکده ایسه بلسیزلیگی آیدین راق اولار /من بیرکتاب آلدیم./.

فارس دیلینده ده وضعیت، دئمک اولار، عینی دیر. /باخ: دستورزبان فارسی برای دبیرستانها ـ دکتر ایرج دهقان ـ تهران ـ ۱۳۳۲ـ ص ۱۱ـ۱۰ دوغرودور دوکتورایرج دهقان "را" نین بللی لیک علامتی اولماسینی آچیق قید ائتمیر، لکن گتیردیگی مثاللار و چیخاردیغی نتیجه‌دن بئله بیر قناعته گلمک اولور. ائشیتدیگیمیزه‌گوره ارمنی دیلینده‌فارسداکی "را" نین معادلی، اسمین حال علامتی دگیل، معرفه علامتی حساب اولونور.

ب ـ اوچونجو شخص تک و جمعین منسوبیت علامتی :

"کتابی" / کتابش / و کتابلاری/ کتابهایش /سوزلرینده منسوبیت علامتی اولان "ی" شکیلچیسی "کتاب" ویا "کتابلار" ین اوچونجوشخصه منسوب ویا عایداولدوغونو بیلدیریر. بوناگوره‌ده اونلار معین دیرلر. بوسوزلره بلسیزلیک علامتی آرتیرماق اولار: "بیرکتابی" /یک کتابش/، "بعضی کتابلاری/بعضی کتابهایش/. بوصون ترکیب لرین هربیرینده معین ـ غیرمعین لیک وبللی ـ بلسیزلیک تام آیدینلیغیلا گورونمکده دیر. دئمک بوایکی آنلام آیری ـ آیری شئیلردیر. یعنی بیرشئین معینلیگی اونون بللی لیگینی ده ایجاب ائتمز ویا بللی اولان شئیین معین اولماسی داقطعی‌دگیل دیر.

باشقا سۆزلەدئسک ،معین،ها بئلەغیرمعین اولان شئی هم‌بللی،هم دە بلسیز اولا بیلر .فکریمیزی مثاللارلا ایضاح ائدەک .نظرە آلاراق کی، بللی وبلسیزآنلامی عرب دیلینده داهاعینی علامته مالکدیر ،همچنین مثاللارین نئچەدیلدە وئریلەرەک مقایسەلی شکیلدە اولماسی فکری تئز باشا دوشمگه کؤمک ائدەر ،جملەلری آذری،عرب وفارس دیللرینده وئریرـ یک :

کتابی اوخودوم .	}	کتاب غیرمعین وبللی دیر .
قرائت الکتاب .		
کتاب را خواندم .		
بیرکتاب اوخودوم .	}	کتاب غیر معین و بلسیزدیر .
قرئت کتابا .		
کتابی خواندم .		
کتابینی اوخودوم .	}	کتاب معین و بللی دیر .
قرئت کتابه		
کتابش را خواندم .		

بورادان معلوم اولورکی،معین ـ غیرمعین لیک وبللی وبلسیزلیک آنلاملاری آیری ـ آیری شئیلر اولدوقلاری کیمی ،منسوبیت "ی"سی ایلە بللی لیک "ی"سی دە باشقا ـ باشقا شئیلردیر .

چـ غیرمعین ضمیرلرین هامیسی غیرمعین شخص ویا شخصلری بیلدیریر . لکن بونلارین داخلینده ائلەلری دە واردیرکی،اونلاردا "بیروبعضی" سۆزلری همدە"ی"عنصرو واردیر .مثلا :بیری،بیریسی،هئچ بیری،هربیریسی بعضی سی،بعضی لری ....

بوضمیرلردە غیرمعینلیک آنلامی شبهەسیزدیر .لکن بیزە ائلەگلیرکی، اونلاردا بلسیزلیک آنلامی دا گیزلەنمیشدیر .

بوضمیرلردە اولان "ی" عنصرو معنا جهتدن نەتاثیرلیک حال شکیلچی سی ،نەبللی‌لیک ،نەدە منسوبیت علامتینە بنزەییر .اونلارین ترکیب حصه لرینە فیکیر وئرەک :

تاغیللریمیزین چوخو "بیری وارایدی،بیری یوخ ایدی"سۆزلریلە باشلار .بورادا "بیری" کلمەسی،گرامر کتابلاریمیزا گؤرە،آنجاق معین اولمایان شخصی بیلدیریر .اما فکریمیزجەبوکلمه داها چوخ بلسیزلیگی بیلدیریر .چونکی اوندا ایکی بلسیزلیک عنصروبیرلشمیشدیر :

الف) "بیر" کلمه‌سی‌نین بلسیزلیک علامتی اولدوغونو یوخاریدا گؤردوک

ب) "ی" عنصرو ،دیلیمیزده اولان باشقا "ی"لردن معناجا فرق لنتی اولاراق ،بورادا ،فارس دیلینده اولدوغو کیمی ،بلسیزلیک معناسی داشییر .چونکی،بو "ی" شبهه‌سیز منسوبیت ویا حال علامتی دگیلدیر .اگر او بللی لیک آنلامینا مالک اولسایدی،اونا ضد آنلام غیرطبیعیلیک یارادار دی ،حالبوکی،اونون تام عکسینی مشاهده ائدیریک .بودا اونونشان وئریرکی،بورادا "بیر" ایله "ی" هرایکیسی عینی آنلاما مالکدیرلر ،یعنی هرایکیسی بلسیزدیر .

بونونلا برابر بیرینجی عنصرده تکلیک ،ایکینجی ده‌ایسه غیرمعین لیک آنلامی دا واردیر .

"بعضی سی" و"بعضیلری" ضمیرلری نین ایسه "بعضی" ،"ی" و"لری" حصه لرینده بلسیزلیک آنلامیله یاناشی غیرمعینلیک آنلامی دا واردیر ،" س" ایسه بیتیشدیریجی عنصردور .

دیلین ساده بیرعنصروندە ایکی گراماتیک آنلامین اولماسینی یوخاریدا تاثیرلیک حال شکیلچیسینده گؤردوک .فارس دیلینده ده "ی" شکیل چیسینه "یا وحدت ونکره" دئیلیر .دوغرودان دا او ،فارس دیلینده ایکی آنلاما مالک اولاراق هم تکلیک ،هم‌ده بلسیزلیک بیلدیریر .حتی بعضی حاللاردا آنحاق تکلیک آنلامی داشییر . (نفری پنج تومان بردا شتیم) جمله‌سینده "ی" یالنیز تکلیک بیلدیریر .

بودئدیک لریمیزدن بئله نتیجه چیخاردا بیلریک : فکریمیزجه یوخاریداکی غیرمعین ضمیرلرده "بیر" و"ی" عنصرلری اساسا بلسیزلیک آنلامی داشییر و"هر" ، هئچ "سؤزلری غیرمعینلیک وتجریدوظیفه‌سینه مالکدیرلروبولارین مجموعو بوضمیرلره‌هم بلسیزلیک ،هم‌ده غیرمعینلیک خصوصیتی وئریر .

* * *

سؤزلریمیزی یکونلاشدیراراق دئمه‌لییک کی،دیلیمیزده بللی ـبل ـ سیزلیک آنلامی بیرنئچه یئرده اؤزونو نشان وئرمکده‌دیر ،بونا گؤره‌ده بیر گراماتیک آنلام کیمی ،مستقل شکیلده تحقیق اولونماغا لایق دیر .بونو ـ نلا برابر اولا بو دئدیک لریمیزین نقصانسیز اولدوغو ادعاسیندا دئیـ ـلیک ،ثانیا دیلیمیزده بللی ـ بلسیز آنلامی یالنیز یوخاریدا

گوسترديگيميز موردلرله محدودلاشمير ،شبهه‌سيز درين آراشديرما لار باشقا موردلری ده میدانا چیخاردا جاقدیر .بونا گوره‌ده بویازیمیزی،ایراندا عموما دیلیمیزی اوگره‌نمک ساحه‌سینده ،خصوصیله بللی ـ بلسیز موضوعو باره‌ده آتیلمیش بیر آددیم حساب ائدیرو، اومود بسله‌ییریک کی،دیلچی عالملریمیز هم اونون نقصان جهتلرینی آرادان قالدیراجاق ،هم‌ده بوموضوعون آرده‌ینی توتاراق اونو گئنیشلندیره‌جک ودرین لشدیره‌جکلر.

تبریز ۱۳۶۰/۹/۵

تبریز دانشگاهی نین کئچمیش آذری دیل و
ادبیاتی استادی
دوکتور محمدتقی زهتابی

دوکتور حمید نطقی
==============

سیاحت تابلولاری

استانبولدا " بیت بازاری "

"بایزید" له "قاپالی چارشی " آراسیندا
"صحافلارین " آرخاسیندا
ایشته شانلی آدلی ـ صانلی " بیت بازاری "

بیر بایرام گونو
بایراقلارلا بزنمیش دورد بیریان
گورولتودا چالخالانیر زمین و زامان
چیغیران ـ چیغیرانا باغیران ـ باغیرانا
تشهیره عرض ائدیلمیشدیر
ایکلنمه‌دیک متاعلار
صینیق پروژئکتورله عصریمیزه آددیم آتیب بیت بازاری
بودور "فاتحلی " جعفرین
بیرپاشا کوشکوندن
آشیردیغی قیریق راقی‌تاخیمی
طوپال " سینگر " تیکیش ماشینی
دیلسیز " قوربانین "
اپللرجه ورمدن یاتدیغی
صونرا میراثچیلاری نین هئچه صاتدیغی
بیرتیق یورقان
برنج ، دمیر ، میس تنیکه مانقال
دیبسیز قازان بیر قوللو ماشا
ایکی آیاقلی ساجایاغی
لگه ،یاماق ،پاس ...
گووه یئمیش یل ، آتقی ، شال
موداسی کئچمیش جور ـ به ـ جور پالتار
یاغیشدا ایصلانان کول رنگی هاوا
گلنلر ... گئده‌نلر .... آلانلار ... صاتانلار ....
غلبه‌لیک (اسلوب) تونلوک (شلوق) باساباس ...

استانبول ۱۹۵۶

الیفصلار ۷ـ۹ـ ایکی صفحه دو

آقای جمارد بیلی‌دن علامهٔ فقید آیت الله سید محمدحسین طباطبائی نین وفاتی مناسبتیله سؤیله‌نیلمیش فلسفی- عرفانی بیر شعر (مستزاد)

سقراط زمان

****

دیله (۱) سقراط زمان خواجهٔ قم رازه‌چیخیبدیر . روحی پروازه‌چیخیبدیر
سانکی جان بلبلونه‌قیش سوووشوب یازه‌چیخیبدیر . شوق آوازه‌چیخیبدیر .
دئدیلر اؤلدی ،دئدیم معنی‌یمان اؤله‌بیلمز .
اؤلسه‌لقمان دااگر ،حکمت لقمان اؤله بیلمز .
نه‌فقط حکمت لقمان ،دئییره‌م‌جان اؤله‌بیلمز .
فضل سبحان اؤله‌بیلمز - شرح قرآن اؤله‌بیلمز .
شیخ‌اشراقه‌دئی: گل ناله‌یه چون گئتدی فلاطون . ائده‌ن عاقللری مفتون
او،اسیرلرکه دئییرسیز اوتوروب غارده محزون قیدزنجیریله دلخون
بیری زنجیری قیریب قیددن آزاد اولوب ایندی
غار غم‌دن قوتولوب خاطری چوخ شاد ولوب ایندی
وصل شیرینه یئتیب حسرت فرهاد اولوب ایندی
بیزلره یاد اولوب ایندی - ائوی آباد ولوب ایندی
سؤیله‌مشائی‌لره: همت ائدین اؤلدو ارسطو . سله‌ییب شوقیله یاهو
قوه‌دن فعله‌بو دردانه‌یئتیب اولدی ثنا گو. تله‌دن قاچدی بوآهو
بوهیولای جهانی وئریب اغیاره‌گئدیبدیر
صورت محضه‌چاتیب یاریله دیداره‌گئدیبدیر
دار قفسده‌ن قوتاریب گلشن دلداره‌گئدیبدیر
چوخ گلیب زاره‌گئدیبدیر- دل دولو یاره‌گئدیبدیر
هاردا سیزپس بالامای مکتب"صدرا"یه گئده‌نلر روحیلن آیه‌گئده‌نلر
تاپین استادیزی ای وادی سینایه گئده‌نلر درس معنایه‌گئده‌نلر
دیلر علامه‌گئدیب مکتب دل باغلی قالیبدیر
سیراسفارده ده وادی حقه اوجالیبدیر
فلک اول خلقه‌مشاعر علمین الدن آلیبدیر
روحیمه‌لرزه‌سالیبدیر- قلبیمه‌نیزه‌چالیبدیر
او،اشاراتیله دلمرده‌نی احیاء ائله‌ییردی . جان مصفا ائله‌ییردی
مرض روحه‌شفا وئرمگه غوغا ائله‌ییردی . خوش تجلا ائله‌ییردی

۱- دئییرلر (محلی‌شیوه)

اپاقینداں یاشاجان عقلیدی، ایمان دی دئیه‌ردئیمن
سفسطی فکره، جدل رسمینه‌برهان دی دئیه‌ردیمن
گؤزلری جفت پیاله‌می عرفان دی دئیه‌ردیمن
اؤزونیمرجان دی دئیه‌ردیمن – سؤزو، میزان دی دئیه‌ردیمن

من ده بیمر دئت او، سرو آردیجا چون سایه گزه‌ردیم، نه که بیجا یه‌گزه‌ردیم
جان قوشون چاتمیرام اول سایه‌ء طوبایه گزه‌ردیم، عشه‌بیمایه گزه‌ردیم

ایندی تهران توزی تونموش گؤزومی تار ائله‌یبدیر
جوت – جوجوق فکری سیخیب قلبیمی بیمار ائله‌یبدیر
قومودا یاخلاسب، همصحبت اغیار ائله‌یبدیر
بئله‌لاب خوار ائله‌یبدیر – جوخ گرفتار ائله‌یبدیر.

بیت بازاری نین قالانی: ایضاحلاری

بیت بازاری – تبریزین "دلله زن" ینه سنزه‌ین کوچه‌سیال اساتیلان مشهور بازار – بیت بازاریند / قاپالی چارشی /صحافلار – یئترآبازاری دیر.
ابشته = یوبلور. تشهیره عرض ائدیلمیشدیر = نمایشه قویولموشـــدور.
بکلنمه‌دیک = غیر منتظره. راقی تاخیمی = ایچگی وسائلی. توپال=آخساق
ساحاباغی = سه پایه. آتقی = قادینلاردا باشا سالینان شئی.

گولمه‌اؤز کؤکونه عیب دیرسنه ★ اوت کؤکوا وستونده‌بیته‌ر اونوتما
کهنه‌دا معناسینی وورو آتانا ★ اؤزگه‌دن اؤزوبله سن آتا توتمـــا

یادین کهنه‌سی ده‌دیلین ازبری ★ عنعنه‌ن چیگنتینه نیه‌یوک اولدی
آتلایا بیلمیرم نه‌واقتدان بری ★ یادی یاسیلاماق یئنیلیک اولدی

بختیار واهابزاده

سونمز

شاعرنبی خسروی شهر(ا قا دوزکا روانی) آدلی‌کنا بین اوخوبا رکن ...

شنیا مز دونیا نین دیر ...

****

بوگنجه‌م [illegible] گویدور اولدو * قوشولدوم اولدوزلار کا روانینا من
هرا بتگیس [illegible] لدور اولدو * بویلاندیم دونیا نین هریا نینا من

خزری کولکی [illegible] نای قیشدا * او بیرنسیم اولدو، خزره‌ین اسدی
الها مقا ینا غی‌دیر او ، ایلک یا خیشدا * لایلادی،نغمه‌دی. ها را یه دی سسدی

سؤزلری اوقدر روان‌دیر او نون * باغ کیمی اریییر ، اوره‌گه یاتیر
سانکی دوینغولاری عمان‌دیر اونون * اوخوبا ن یوکسه‌لیر ،گونشه چاتیر

نئجه جا نلاندیریرهیروشیما دا * آتوم بومبا سی‌نیں جنا یتینی
منه‌نصیب ا ئدیر ، شیمیرزیا دا * (نسیمی) با با مین زیارتی‌نی

دا نیشیر دونیا دا بوتون شیرین * عشقیله چیرپینا ن اوره‌کلردن ده
بیزیم انقلابدا شهید گنجلرین * یئرینه قویولان چیچک‌لردن ده .

اوره‌کی سنده‌وار، شا عردا نیزدیر * اوره‌ک یا را نما ییب تک بیرین اوچون
وطن اؤر یئرینده قا هرمان یئزدیر * شا عرکی با شا میر تک وطن اوچون

شا عرکی انسانی سئویر جا ن کیمی * بورا شا عرین دیر ، اورا شا عرین
شا عرکی دوشونور بیزا ینسان کیمی * شا عردونیا نین دیر ،دونیا شا عرین

او ،گؤزه‌للیک لرین دونیا دیروه‌سی * من او دیروه‌لردن قا نخدا آسیرا م
گؤره‌رکن مشکل دور اونون گؤرمه‌سی * خیا لدا اونونلا قوجا قلا شیرا م

تهرا ن – دی ۱۳۶۵

از حسینعلی - ر - شقاقی

ستاره ها

آهای ستاره ها ، ستاره ها !

ستارگان مهربان !

که سالهاست با شما سخن ز عشق رانده ام

چه میکنید در بلندجای آسمان ؟

کجا یراروانه اید با سمندهای کهکشان ؟

■

ستاره ها ، ستاره ها !

بر این زمین ما نظاره کم کنید

که خسته میشوید و رنجه از نگه

به دشتهای پر ز خون ، به صحنه های جنگها

و خسته میشوید از فغان خلقها

صدای گریه ی یتیم کودکان

صدای ضجه های پیر مادران

که بر لبان غرق خون کشتگان خویش

فشرده لب ، در بغل گرفته اند

شیرخواره های خویش را

■

ستاره ها ، ستاره ها !

چرا بر این زمین ما نظاره میکنید

چه سود برده اید از این نظاره ها ؟

نظاره کم کنید ، نظاره کم کنید

که رنجه میشوید از غریو توپ و تانکها

که داس مرگ در کف اوفتاده اند

به فریح حیات خلق و آشیانشان

■

ستاره ها ، ستاره ها !

گذر کنید تندتر

ز روی این زمین ما

که ننگ باد، نام این ستاره بر ستاره‌ها

که از درازنای سالیان و قرن‌ها
چه در گذشته‌ها چه هم کنون
همیشه رنجبر، همیشه کارگر، همیشه بینوا

به زیر تازیانه‌ی ستمگران

گرسنه و به زجر و درد مرده است

■

و این ستمگران غافل از خدا

همیشه کاخ ظلم را فکنده‌اند پی

به روی استخوان برده‌ها

و در درون کاخ‌ها

ز دست دلبران عشوه‌گر و خودفروخته

شراب همچو خون خلق خورده و

سرود فتح خوانده‌اند

و یا نشانهای افتخارها را

نموده‌اند زیب سینه‌ایشان

■

ستاره‌ها، ستاره‌ها

به بحر پرتلاطم حیات ما

فکنده پنجه ظلمت سیاه شب

ز موجهای جهل و ظلم و کفر و کین

شکسته زورق امید ما

و سرنگون همی شود

■

آهای ستاره‌ها، ستاره‌ها

امان برید، زودتر، سر تغیر

بسوی جاودانه سرنوشت خود

به کاروان سرمدی

که ره سپرده از ازل و تاکنون

بروی این زمین ما

ندیده جز

بساط خون‌خوارگی و قتل مردم ضعیف
بدست زورمندها

■

ستاره‌ها، ستاره‌ها
چه قرن‌ها شما
که پشت سر گذاشته، گذشته‌اید
بهشت اعتدال را
از آن زمان که آدم «ابوالبشر»
به سیب یا که گندمی
بکرد عرضه و خرید
برای نسل خود
عذاب و درد را
چه قرن‌ها گذشته و شما
چه صحنه‌ها که دیده‌اید

از آن زمان پیامبران
بروی خاکدان ما
قدم نهاده‌اند،
تلاش کرده‌اند
که نور عدل و مهر و عشق را
که هدیه‌ی خدای آفرینش است
در این زمین ما، درون قلب‌ها
نشانده جلوه را
به ساحل نجات
به آن بهشت گم‌شده
دوباره رهنمون شوند
ولی چه سود، ولی چه سود
که این بشر
اسیر پنجه‌ی غرور و خودستائی است
و آنهمه تلاش‌ها

نداده سود

■

به سرزمین نیل
به زیر آفتاب داغ آن دیار
بروی تفته ریگزار
چو آتش گداخته
و یا به گاه تند بادهای فصل دی
که سوز سرد باد
به مغز استخوان
همی دود

■

برای راحت فراعنه و دلبرانشان
و زاد و رود و نسلهای بعدشان
چه سالها و قرنها که، بردگان
که بردگان بینوای تیره روز
به زیر نعش و ناسزای عاملان ظلم و کین
به دوش و پشت پر ز خون خویش
و با فغان و التماس و آه
کشیده و کشانده اند
ز راههای دور
عظیم سنگها و چوب و خاک

■

وای بسا،
به زیر سنگ و خاک
سپرده اند جان
و حاصل حیاتشان نبوده جز
بلند کاخها برای دیگران
ولی نگاه سرد و زهرخند مرگ
برای خویشتن، برای بردگان

وز آن نگاه‌ها و زهرخنده‌ها
وز آن فغان‌ها و ناله‌ها و اشک‌ها
فراعنه نگشته رنجه، بل به ریشخند
به بستر پرند پر ز گل، درون کاخ‌ها
به بر گرفته‌اند ساقیان سیم ساق را
فشرده لب به جام باده و به بر کشیده‌اند
جام وصل ماه طلعتان
سپس به نغمه‌ی خوش نوای عود
و در میان بازوان گرم دختران
غنوده‌اند مست و بیخبر

■

و در برون کاخ‌ها
گروه خیل بردگان بینوا
به بستری ز خاک و خون
سپرده‌اند جان

ستاره‌ها! شما که دیده‌اید
ندیده‌ایم، فقط شنیده یا که خوانده‌ایم ما

■

نه بر دیار نیل، گذشته این چنین
همیشه در جهان
ز شرق تا به غرب
شمال تا جنوب
زمانه دیده بس، چو این فراعنه
«نرون» بشهر رُم
«یزید» را بشام
که این ستمگران، ز گفته‌های انبیاء
و یا ز اصفیا و اولیاء
که جز صفای عشق
نبوده زاد راهشان
نبوده ارمغانشان

بسود خویش بهره جسته و
بساط ظلم را علم نموده اند

■

دریغ و درد، فسوس و آه
که پند و وعظ ها، نداده سود
نگشته نرم
قلوب همچو خارهٔ ستمگران و قیصران
و یا یزیدها
وآن بزرگ انبیاء و اولیاء
به امر آن جفای پیشگان
صلیب را بدوش خود کشیده اند
و یا بپای خود
به مسلخ صفا دویده اند
و با نثار خون
نهال حق و عشق را
بداده اند آب
و یا ز جام «شوکران»
که شهد سان به لب فشرده اند و نوش کرده اند
خموش و سرد
درون غرفه ها، سیاه چالها
غنوده اند و رفته اند

■

مسیحیان اولین
شدند طعمهٔ درنده شیرها
«نرون» به جایگاه خود
به دست جام می، کنار دلبری
که با کرشمه ها و غمزه ها
دل از «نرون» ربوده بود
به قهقهه و با غرور
بدین پلید کار زشت و پست

نظاره کرده است
وآن خدای بندگان
بنام حق، برای حق
و با تبسمی حزین، به کام مرگ
که راه دوست بود
و راه دوست هست
فرو شدند و بازهم نرون
به خواب بود
به خواب غفلتی بزرگ
و خلق بی‌خبر
ز خواب بعد این درنده خوی بی‌خرد
که دیده بود از برای رُم
و خلق آن زخرد سال و پیر مردها
به غلغله
ستایشی فزون ز حد، از این درنده خو

بپای داشتند

■

و یک شب دگر، به سیر دیگری
و کسب لذتی دگر
بروی تپه‌ای، پر از گل و شراب
برون ز شهر رُم
دوباره ساز شد
بساط عیش و نوش
و این درنده خو که قیصری ز قیصران روزگار بود
بر این نمود عزم، که شهر رُم
شود کشانده بر لهیب آتشی
که شعله‌های آن رود بر آسمان و او
به چنگ دست یازد و شراب سر کشد
و شعله‌های بی‌حد
نیازهای پست و دون خویش را

زو نشاند، شبی دگر
ز جام می، به خواب خوش فرو رود

■

ستاره‌ها، ستاره‌ها!
ز گفته‌های من چه سود؟
که خسته میشوید
شما که دیده‌اید، به سیر سالها
«معاویه» و یا «یزید»‌های بدتراز نردن
گواه من شوید
که ساز این سخن، عبث نکرده‌ام
ستاره‌ها، ستاره‌های مهربان

■

علی، علی، علی،
که دیده‌اید آن ابر سترگ مرد را
ببین نمونه‌ی شناخت خویش را*

که مادر جهان
ستون آمده است بر مثال او
در آن دم سحر، به سجده‌گاه عشق
که محو دوست بود
ز خون خود، نموده لعلگون
محل عشق دراز را
و نام دوست را نموده زادره
به سوی دوست، گشوده پر
به دامن خدا
خدای مهربان
ز دست این بشر
پناه برده است

■

و در زمان ما
که نام قرن علم را به خود گرفته است

و این بشر شده است غرّه از سفر
به ماه یا کرات دیگری
همان فراعنه، همان یزیدها
بزیر پوشش دگر، زکاخها
بنام «علم». بنام «ایسم»ها،
بنام برترین نژاد
و یا نجات خلق
مردم سیاه پوست قاره ی سیاه را
شکنجه میدهند
و با گرسنگی به پای مرگ میبرند
وآن سیاه پوست مردم نجیب را
به مثل سگ، به چاشتگاههای خود
اجازه ی ورود نمیدهند
و نیز مردم دیارهای دوردست را
به بردگی همی کشند

و عاقبت به یاری سلاحهای هسته ای مرگ زا
جهان و مردم جهان، به کام جنگ
به کام قتلگاههای بس بزرگتر همی کشند
دریغ و آه
که از صفا و از وفا
ز عشق و مهر، نمانده نام
مگر خدا، دوباره باز
بر این زمین،
فرستد آیتی ز عدل و داد
ز عشق و صلح
به حکمتش
ز بارگاه رحمتش

■

آهای ستاره‌ها، ستاره‌ها
سپیده ی سحر

چو غنچه‌های سپید
ز دامن افق، شکفته میشود
و لاله‌های کوه
به لرزشی خفیف گشوده چشم
نماز صبح را به ژاله‌های پاک وضو همی کنند
ز دور دورها
ز سینه‌ی چمن
نوای بانگ نی بگوش میرسد
شبان نوجوان، به یاد یار خویش
حکایتی حزین سپرده بادرا
و پیک صبحدم، نسیم بامداد
رساند آن نوا، بگوش جان من

■

به پیش چشم من، گشوده دفتری
و این سروده‌ها، و قطره اشکها
به سینه‌ی سپید، سپید دفترم
همی فتد و من، نگفته هیچ
از آنچه دیده‌ام،
از آنچه خوانده‌ام و یا شنیده‌ام
فسرده و خموش
به این نوشته‌ها، نگاه میکنم

■

ستاره‌ها، ستاره‌ها
به پاس این صفا
که یکشب دگر
به پای حرف من نشسته تا سحر
و من دگر سخن، نرانده‌ام ز عشق
و هر چه گفته‌ام ز جنگ گفته‌ام
بیاد کشتگان، بدست ظالمان
میان اشک و آه، سروده‌ام سخن

و از همه شما، به صبر و حوصله

و چهره پر ز نور، ز نور جاودان

نشسته اید باز

و داده اید گوش - به گفته های من

■

به پاس این صفا و صبر و حوصله

به پند نغز من فرا دهید گوش

به شاعری که او

ز شکرین زمان کودکی

و عهد پر طراوت جوانیش

و در خزان عمر

به گاه درد و رنج

به گاه مهر و عشق

همیشه با شما انیس بوده است

ستاره ها !

ستاره های مهربان !

نگشته صبحدم،

ندیده رنگ خون

فرار ازین زمین

کشید زودتر

به پشت ابرها، به دور دورها

که دامن شما

شود سیه، چو ما

پناه بر خدا، پناه بر خدا .

---

* اشاره بحدیث نبوی من عرفه نفسه فقد عرفه ربه میباشد

خط از غلامحسین بیگدلی

میرعلی منافی (باکی)

عبدالرحیم طالبوف

(۱۸۳۴ - ۱۹۱۱)

فخرالدین ملجائی

یئنی آذربایجان مدنیتی واجتماعی فکرینین گورکملی نماینده‌لر-
بندن بیری ده عبدالرحیم طالبوف دیر. او ، ۱۸۳۴ - نجی ایلده تبریزده
زحمتکش صنعتکار عائله‌سینده آنادان اولموش ، اورادا تحصیل آلمیش،
فطری استعدادی وچالیشقانلیغی سایه‌سینده دوغما آنا دیلیندن باشقا
فارس وعرب دیللرینی مکمل اؤگره‌نمیش ،شرق خلق‌لری‌نین تاریخی و
مدنیتی‌ایله دریندن تانیش اولموش ،معاصر حیات وگذرانلاری‌ایزله‌میش
زمانه‌سی نین قاباقجیل فکروجریانلارینا جانلی ماراق گؤسترمیشدیر .

فریدون بیگ کؤچرلی طالبوفدان بؤیوک محبت وحیرانلیقلا دانیشیر ،
او ،بئله یازیرکی،طالبوفون "احمدین کتابی یا خودطالبی نین گمیسی"
"خیرخواه‌لارین مسلکی " ،" حیات مسئله‌لری " ،"ائششگین سرگذشتی"وباشقا
اثرلری‌نین نشر وتعریف اولونماسی‌نین وایراندا آرتیق شهرت تاپماغی-
نین سببی اونلارین یاخشی یازیلماسی دگیل ،معارف بازاریندا بئله
مالین تزه اولماسی دیر .علمی معلوماتلارین سئوال وجواب طریقیله نقل
وروایت اولوندوغونا گؤره‌تئز وآسان آنلاشیلدیغینی هوسلی اوخوندوغونو
گؤستریر .

اوخوجولارا تقدیم ائدیلن بوائرین آدی فارسجادان بئله ترجمه
ائدیلیر : "آزادلیق حقینده ایضاحات "همین ائرآذربایجان دیلینده
داها یاخشی سسلنسین دئیه "آزادلیق نه‌دیر؟" سرلوحه‌سی آلتیندا درج
ائدیلمیشدیر .

آزادلیق نه‌دیر؟

دئیرلرکی،ایرانلیا حریت وئرمیشلر ،تزه ظهوراگلمیش
بو سؤزون معناسینی من باشا دوشموره‌م .بو ،نه دئمکدیر؟
مگر بیز ،قیزیلا آلینمیش قول ایدیک کی،آزاد ائتدیلر؟!

بئیم بیز ساتقاسیندان آسیلی ودوستاق ایدیک کی،بیزی سربست بوراخد-
یلار ؟ بس ایرانلی یا نئجه آزادلیق وئرمیشلرکی،بؤیوکدن کیچیگه‌کیمی
هامی فوق العاده سئوینجله بیری - بیرینی تبریک ائدیر واونوقارشیلا-
دیغینا گؤره گؤز آیدینلیغی وئریرلر .بو مسئله نی حل ائتمک اوچون
بیز چتینلیک لره راست گلمیه بیلمیریک زیرا ،ایندی یه دک بومجردسؤزون

معناسی حقینده بیزیم کتابلاریمیزدا هئچ نه یا زمامیشلار ومکتبلریمیز ده هئچ نه اوخوما میشیق. آیدینندیرکی، ائشیتمه دیگیمیز وبیلمه دیگیمیز، بیزیم عاغلیمیزا داگلمه ز. بئله اولسایدی، بیزبوشا دلیغین، ال چالمانین آیاق دؤیمگین، ناطقلیگین، اؤزونو اؤیمه گین ماهیتینی معین درجه ده آنلاییردیق مسئولیتین بؤیوک لوگونو، وظیفه نین آغیرلیغینی، بو "بخشه – پیش = بخشایش" اوچون علم وثروت کاسبلیغیمیزی باشا دوشوریک آدسته دسته ییغیشار، مدنی خلق لرجرگه سینه نئجه داخل اولماغیمیز اوچـــون اوغولو اؤلموش آنالار کیمی آغلاشار وبیر– بیریمیزه تسلی وئره رویـــک آییق – سا ییق اولاردیق. عظمتلی آزادلیق آدینی داشیماق وا ونون وظیفه لرینی اجرا ائتمک قابلیتینه مالک اولماق اوچون متفقا ومتحــــــدا " تیکان یئییردیک، یوک داشیا ردیق " بوعظمتلی نعمتین شرفینه با یــرام شنلیک لری کئچیره ریک. معروضه لر حاضیرلایا ردیق " بیر– بیریمیــــــزی تبریک ائده ردیک. اؤزوموزون بو سئوینج وشادلیقیمیزی دوام ائتدیرمک استقامه تینی داشیما قی خلف لریمیزه توصیه ائده ردیک.

درین دوشونجه لی هربیرایرانلی، اگر بیرآز فکیرله شرسه، منیم سؤزو– مون دوزلوگونو تردد سؤز اعتراف ائدور.

دوغرودان دا، مگر آزادلیق بوندان عبارتدیرکی، هرکس نه فضوللـــوق ایسته سه ائتسین؟ یول کسن لر هرکاروانین قارشیســینی کسیب سویسونلار؟ قوچولار نه یی ایسته سه تالاسینلار؟ خولیقانلار وورسون، اؤلدورسون وچا – پسینلار؟ (۱) بیر اووج کیشی ییغیشاراق هرنه یی ایسته سه سویسون وهرنه یی ایسته سه گؤتورسون؟ سلمچی تاجرلر، ائله جه ده بؤیوک روحانیلر اجــلاس ائده رک عاغیللارینا نه گلسه، اونو خلقه آسمانی بیرحکم کیمی اطاعتـــی واجب بیرایش سالسین وبویون قاچیرانی توتوب حبسه سالاراق تنبیـــــه ائتسینلر؟ بوجور دهشتلی، اؤز باشینالیق، وحشی لیک وهرج – مرج اوچون بیر– بیریمیز و گؤزآیدینلیغی وئریب چراغانلیق ائده ک؟ یاخود، گره ک نه قدر کی، گئج دگیلدیر باشیمیزی گؤتوروب تهلکه سیزبیریئره قاچاق؟ (۲)

اگر عربجه "حریت" فارسجا " آزادی" و تورکجه " اؤزدنلیک " همن طبیعی آزادلیقدان عبارتدیرسه، عموم بشر اولادی فطرتا وطبیعتا ایشلر– ینده وسؤزلرینده آزاد ومختاردیر، اونون امر وئره نیندن (اؤزا راده –

---

۱)– بیراووج سارای آداملاری نظرده توتولموشدور. ۲) پیش خریدا ئله ین.

سینده ن)غیری هئچ کیم سؤزونون وعملی‌نین قا رشیسینی آلا بیلمــــز ،
اوندا ن کنا ر اثله بیرقوه یا را دیلما میشدیرسا ،اوندا هئچ کیمین قوه
سی چا تما ز کی،بیزیم بو آزا دلیغیمیزی الیمیزدن آلسین .دئمه‌لی، بو
جوره آزا دلیغی آل ـ وئره چئویرمک اولما ز .

بوسطرلرین اوخوجوسو فکرلشمه‌دن چتینلیک چکمه‌دن با شا دوشرکــــی
اوجور آزا دلیق همیشه اوندا وا ردیر ،اولموش وا ولاجا قدیر ،اونو نه‌آلما ق
نه‌ده با غیشلاما ق اولار .آنجا ق یئنه معلوم اولما دی کی،بیزیم سئوینج و
شا دلیغیمیزا سبب اولان نه‌دیر .

بلی،بو آزا دلیق عمومی معنوی بیرسرما یه ایدی کی،ایرا ن ساکنلری
نین هربیری تدریجا اونو توپلاییب "ملت "دئیلن خزینه‌ده‌آنبا را وور-
موشدور . ها می اوسرما یه وا سطه‌سیله شریک‌لی صورتده تجا رت ائدیردی.
بوسرما یه‌نین پولو شرف ومعرفت‌آدلی تمیزقیزیلدا ن ،سکه‌سی‌ا یسه‌نا موس
و ادبدن عبا رت‌ا یدی.بو ،مقدس سرما یه‌ا یدی یعنی هئچ‌بیرشخص‌ا ونا خور
با خمیر وخیا نت‌ا ئتمیردی.اگر بیروطنداش اونون بیرحصه‌سینی‌یــا اؤز
سهمینی ایسته‌ییرسه ،یعنی او آدا م‌اؤزشرفینی با شقا سینا وئرمک معا رف
کسب ائتمک ،آلچا ق طبیعتلی آدا ملارا مخصوص‌ایشلره مشغول اولمـا ق ،
یا خود اؤزونون نا موس وا دب سرما یه‌سینی ،ایرنج وقدغن اولونموش‌ا یش
لره صرف ائتمگه جا ن آتیردیسا ،اونون قا رشیسینی آلیردیلار .لازم‌گلد ـ
یکده ،شدتلی صورتده جزا لاندیریردیلار .یا لنیزبوعمومی ثروت‌وا سطه‌سیله
هربیرآدا م شرف ،معرفت ،نا موس وا دب‌کسب ائده‌بیلیردی.یعنی همن سر-
ما یه عینی‌ا یله مبا دله‌ا ئتمک اولوردو .بویولدا کیم ها نسی سا حه‌ده‌هرنه
الده‌ا ئدیرسه ،عمومی خزینه‌یه عا ید اولوردو .

مطلبین آیدین اولما سی اوچون بیرمثا ل چکیم .آوروپا ۲۰ مستقل و
۴۵ آیری ـ آیری دولتدن عبا رتدیرکی،بیزبونلارین ها می سینا بیرلیکده
" فرنگ "دئییریک .ها می اونلارین صنا یعسیندن دا نیشیر ،تعریف‌له‌ییر ،
شهرلری‌نین آبا دلیغینی ،کوچه‌ویوللاری‌نین تمیزلیگینی مدح ائدیرسه ،
او ،دئمیرکی،فلان مملکت بئله‌دیر ،یا فلان پروفسور بئله دئییب ،یا فــلان
شهر ،فلان وا رلیغین ائوی بئله‌دیر .او دئییرکی،فرنگستا ن تمیزدیـــر ،
فرنگ‌لی عا لمدیر .فرنگستا نین صنا یعی حیرا ن ائدیجیدیر ،فرنگ‌لی‌ا دبلی
دیر .حا لبوکی،سککیز کرور" ۴۰۰ میلیون "فرنگ‌لی،یا آوروپا لی دا ن ۱۰
کرورو علملی‌دیر ،اوچ یوزمین نفرین فا بریک ـ زا وودو وا ردیر .قــا لان

ها میسی یوخسول،سوادسیز وآسیالی دان دا بئش بتردی.لکن معنوی‌سرمایه تجارتینده هامیسی ال بیرا یشله‌دیک لری اوچون یعنی،شرف ،ناموس‌ادبین محافظه‌سینده متفق ،ال بیرا ولاراق بیر- بیرلرینه‌کؤمک اشتدیک لری اوچون بوشروتین منفعتی ده‌عموم ملته عایددیر.

گؤره‌ک ،بیزه‌وشریلن اوشرف ،ناموس وادبی نه وقت کیم‌بیزدن آلمیشدی. نئجه آلمیشدی ؟هانسی تنبللیک ،هانسی کاهللیق ولووغانلیق بیزی غضبلندیردی ؟ نئجه اولدوکی،بومعنوی ثروتدن آیریلاراق،مختلف تاریخی قرن لرین بوذلت وبدبختلیک لرینه مبتلا اولدوق ؟بوتون بونلارین جوابینی اوبژکتیو تاریخچی‌لر بیزیم خوشبخت خلف لریمیزا وچون قیید ائتمیشلر .من نقدا جزئی اشاره‌ایله کفایت‌له‌نیرم .ناصرالدینشاهین جلوسوندان دؤورد ایل صونرا ،سرای سیاستی شهیدا میرکبیردن،مطلقیتین تام استقرارینداندن صونرا بئله‌لازم گلدی کی،عافیللی وباجاریقلی‌دولت آدملاری مرکزدن اوزاقلاشدیریلسین،ارازیل و جاهل بازارآدملاری عیش وعشرت گؤزه‌للیک لرینه شریک اولسونلار .زیرا ،بونلارین نه‌داخلده خطا تؤره‌تمک استعدادلاری واردیر ،نه‌ده خارجده آشوب تؤره‌تمک یعنی نه‌ده صواب ایش گؤرمک گوجلری واردیر .بونا گؤره‌ده مرکزین محوری همیشه عملسیز ،یالتاق وخائن آدام‌لارلا احاطه اولوندو .فقط خارجی ایشلرین اهمیتینه گؤره ،بوداره‌ده نسبتا قابلیتلی شخصلر اگله‌شیردی.آنجاق بوتون ایشلرده‌کی،هرج ومرج اونودانورسوز صدارتین (1)شخصی منفعتی اطرافیندا حرکته گتیردی .معلومدور،" ائششک وئرمه‌سئیدی قاضی، اولمازدی (2)" بئله‌لیک‌له ،آزبیروقت‌عرضینده ملتین خزینه‌سرمایه‌سی نین صون قالیغی دا ،آخرینجی ذره‌سینه‌قدر باربارلار طرفیندن تالاندی. ملتین تجارت بازاریندا ،محض تالانمیش همن ثروت اورتادا مبادله واسطه‌سی

---

1) ۵- نجی صحیفه‌دن - صدراعظمه قارشی کنایه‌دیر"میرزاآقاخان نوریه"

2) - فارس دیلینده بئله‌بیرشعرواردیر :

زمازندران رفت‌شخصی به تهران ٭ که قاضی شودشاه راضی نمی شد
به‌رشوه خری داد،بستد قضا را ٭ اگر خرنمی بود،قاضی نمی شد

ترجمه‌سی :

بیری تهرانا گئتدی مازندراندان ٭ آلاقاضیلیق شاه‌اولموردی راضی
بیرا ئششک وئریب رشوت اوقاضی‌اولدی٭ اگرا ئششک اولمازدی،اولمازدی"

اولماق عوضینه ،اخلاقسیزلیق‌خزینه‌سی اوچون لزوم‌حدیندن آرتیق یالتاق لیق ،جنایت ،دیانت‌سیزلیک ،آلچاقلیق ورذللیک سکه‌سی‌چالیب تؤکدولر .

تهراندا بؤیوک‌لرین یانیندا "معارف" سؤزونو دیله‌گتیرمک ممکن اولمایان وقتلرده ناصرالدینشاه " کتاب احمد"ی مجتهد حاجی‌میرزا حسن آغانین حضوروندا گؤسته‌ره‌رک :"باخ،بو دین سیز کافربوتون ایرانا گؤلموشدور"- دئییردی و مؤلفی باره‌ده خارجی ایشلر ناظرینه امر یازیردی. (بیلمیرم و بیله‌بیلمه‌دیم‌کی،منه نه‌اشتمک ایسته‌ییردی[۳] بو [(۴)] ایشین حیاتا کئچیریلمه‌سی اوچون ایشی تاخیره‌سالان بعضی‌خارجی انگل‌لر وارایدی کی،بیز اونلارین اوزه‌ریندن سکوت‌ایله‌کئچیریک. نهایت‌همن ایش اوچون طبیعی امکان یاراندی.چون سدی محکملیکده‌اولان خارجی مانعه‌لر بنووره‌سیندن داغیلدی،داخلی مانعه‌لرمحواولوب‌یوخا چیخدی .

بئله‌لیکله‌ملتین غصب اولونموش حریتی یئنه‌ده‌ملتین هامیسینا قایتاریلدی.آیری - آیری شخصلره یوخ ! اوز باشینالیق آزادلیقی وئریلمه‌دی کی،اوغرو اوغرولوغوندا ،فساد تؤره‌دن‌لراوزفسادلی عقیده لرینی یایماقدا ،تاجرقدغن اولونموش شئیلری ساتماقدا ،مستبدلرکئچمش ده کی کیمی فقرانی آسیب - کسمکده وبوآرزودا اولماقدا آزاداولسونلار .

بو آزادلیق ،دفعه‌لرله دئدیگیمیز کیمی شرف ،ناموس و ادب دیر . ایران اهالیسی‌نین هربیری بیلمه‌لی دیرکی،او ،انساندیر .یعنی الهی روحانی بیرقسمت‌ده اوندادیر .اله‌ایش گؤرمه‌ملی دیرکی،اوز علویتی اونونده خجالت‌چکسین .بیلمه‌لی‌دیرکی،ناموسو واردیر...قدغن اولموش پیس ایشلردن اوزاقلاشمالیدیر...آزاجیق فکیرلشمک‌له‌آیدین اولارکی، بومستقیم مسلکده‌هامی گره‌ک سهامداروشریک اولسون .حقیقتا ،بوعمومی ثروت اولدوغو اوچون هئچ کیم اونا خیانت ائتمه‌ملی دیر .

ملی شورا مجلس حاقدا

ایرانین بوملی ثروتینی قورماق اوچون،ایران خلقلری اوز آرالاریندا ۱۶۲ نفر قورویوچو سئچره‌ک وطنین مرکزینه گؤنده‌ردیلر .بومحافظه چی‌لری "وکیل‌لر"اونلارین ییغینجاغینی ایسه "ملی شورا مجلسی"آدلاند- یردیلار .

بومجلسین یاخشی جهتلریندن دانیشمازدان اول،اونون چاتیشمایان

جهت لریندن سادالاییریق

بیرینجی،پادشاها. اؤلجگی عیان اولدوغو اوچون،او،هئله نظامنامه ـ امضا لانمامیش مجلسین آچیلماسی امرینی وئرمک اوچون تلەسدی چونکی،بو گرەک لی اؤزو امضا لاسین.بوجهتدن بیرینجی سئچگی ماهیت اعتباری ایلەخوشا گلن اولمادی .

ایکینجی ـ قانونون اساسی اولان سئچگی موهومیدیر .معلومدگیلدیر کی،ایران اهالیسی‌نین نەقدری سئچگی حقوقونا مالکدی.بوسس وئرمەنئجه سئچگی دایرەسینه بولونموشدور؟

اوچونجو مجلس نظامنامەسی مثل سیز ،دنیا مجلسلری‌نین اثرلری تاثیریندن خارج اولدوغو کیمی اثلەجەده مجلس وکیللری اؤزوظیفەلر ـ یندن کنار ایشلرگؤرورلر .

بویوروک گؤروم قانون چیخارتمادان،یعنی حقوق وحدود معینلەشدیر مەدن دونن وظیفەیه قوندا ریلمیش وزیری خیانت اوستونده متهم ائتمک ، ایشدن قووماق ،یاخود اون ایللیک وزیری یوخلامادان وخیانتینی اثبات ائتمەدن اونون حقینده پیس دئمک و....وسایره وسایره بونلارین هامی سی مجلسدن قاباقلی اصول اداره‌نین زوراکیلیق یوموروغو گؤسترمەسی همن استبدادین برقراری اوچون تکرارواصراردگیلمی؟

دؤردونجو ـ وکیللر اؤز وضعیت لرینه مناسب اولمایانی قبول ائتمیرلر .یعنی فرنگلیغی جایز بیلمیرلر .اما اساس قانون ایستەییرلر . ایندیەدەک اؤزدانیشیقلاریندا بیرقایدا یاراتمامیشلار ایکی آیدا ایرانین قایدا یا دوشمەسینی طلب ائدیرلر .

بئشینجی ـ حزئیات ساره‌سینده ،مثلا اؤزگوجولوک بانک ایشلریندن اولسون ،یا اولماسین ـ دفعەلرلەگرەک دانیشیق گئتسین.اوندا اوتوزمین فصل قانونلارین دوزەلیشی وقبولو اوجون گرەک نئچه ایل قییل وقال اولسون .

آلتینجی ـ نظامنامەنین متنینده ایکی ـ اوچ دفعه"مسئول وزیر لر"،" وزیرلر مسئولدور" دئییرلر .بونەدئمکدیر؟مگر مسئولیت بودورکی وزیرلر وکیللردن داهاتئز مجلسره حاضرا ولوب ،کیمین نەخیالینا گلسه سوروشاجاغینی گؤزلەسینلر ،وزیرده کمال تمکینله وئریلن سئوالا جواب عرض ائلەییب مرخص اولسون ؟.....

آیدینده‌یرکی،وزیرلربوکیمی‌حاللاردا مسئولدورلار.آما مجلس قانون چیخاراندان صونرا بومسئولیتی طلب ائتمگه‌حقی واردیر.اودا بیرشرطله کی،بیروزیرین خیانتی ،جیزیغیندان چیخماسی ،افراط چیلیغی اوچون وزیرلرهیئتی یوخ،یالنیز مقصر شخص آزاداولسون .

یئددینجی ـ دنیانین هرهانسی پارلامانتینده ایکی یوزنفرتاما‌شاچی اجلاسدا اگله‌شیر ؟ اگر خارجی دینله‌ییجی لر لازمدیرسا ، گره‌ک اونلار اوچون لوژا دوزه‌لدیلسین .

آغالار بویوررلارکی،بیزیم قزئتیمیز یوخدور.گره‌ک جماعت گلیب قولاق آسیب ائشیتسینلر،صونرا گئدیب مجلسده مذاکره اولونان مسئله‌لری شفاهی صورنده یایسینلار.مگر،ایران یالنیز تهران اهالیسیندان عبارتدیرکی،اونلار بیلسینلر وبونونلادا ایش قورتارسین ؟اگرخبرلری یایماق لازمدیرسا ،مجلس آچیلمامیش ،مذاکره‌لره باشلامازدان اول مطبوعاتا یاردیلمالی دیر....

ملي شورا مجلسی نین فایدالاری

عیب می جمله بگفتی هنرش نیز بگوی.
"مئی‌ین عیبین کی،دئدین،بس هنریندن ده دانیش"

هربیرسوادلی ایرانلی تانییرکی،بوسطرلرین مؤلفی ایرانلی‌وایرانلی نژاددیر.فقرا طبقه‌سیندان دیر.عالم‌دگیل،اما معلوماتلی سوادسیز دیر.هرنه‌یین باره‌سینده آز- ماز عیب آختاریرسا بویالنیز و یالنیز اونون اصلاحی اوچوندور.اگر ملی منافعه دایرایشلرده‌وسؤزلرده " کرتیکا " ـ عیبلری وگؤزه‌للیک لری اطرافلی شرح‌ائتمه‌اولمازسا ، او ملتده انکشاف اولماز .

بومجلسین شخصیت لری حرمتلی وکیللردیر.شبهه‌سیز ،هامیسی عاغیللی صداقتلی وغیرتلی دیرلر.اونلارین ایچه‌ریسینده بؤیوک عالم‌لردن،معارف پرورلردن ودیگر شخص‌لردن ائله‌سی واردیرکی،اؤلکه‌نی تک لیکده‌اداره ائتمگه اونون لیاقتی وباجاریغی واردیر.خصوصیله حجةالاسلام- ملاذالانام سلمه‌الله یوز ایلدن بری فساد دولو،قایدا- قانونسوز،اساسی الما یان دولتین داخلینده بوآغالارینه اؤز واختلارینی صرف ائدیب ،نه ایش گؤرموشلرسه‌خارجی لرین آلقیشینی وداخلین اعتبارینی قازانمیشلار .
حقیندا دانیشدیغیمیز نظامنامه‌نین مثلی یوخدور.ائله‌دقیق ومکمل

ایشله‌نمیشدیرکی،دنیانین هئچ بیرنقطه‌سینده ،هئچ بیرملتین ایچه‌ریسی‌نده ملی وشرعی قانونلاری بوندان یاخشی عکس ائتدیره‌ن" آکت "یعنی مشروطیت سندی،یا ملتین حقوقونو تعین ائدن سندا ولما میشدیر .

اگر اوردا بعضی اؤرتولو سؤزلروارسا ،او سؤزلرائله‌یئرلشدیریلمش دیرکی،لازم گلن وقت اونلاری ملی حقوقون خیرینه‌چئویرمک ودوزه‌لتمک اولار .

ملت وکیل لری نین وظیفه‌سی

وکیل لر(دپوتاتلار) یاخشی بیلیرلرکی، اونلارین ملت مجلسینده‌کی بوتون سؤز و عمللری‌نین عمومیتله‌بوتون ایرانا ، خصوصیله اونلاری سئچن مملکته کلی صورتده‌تاثیری واردیر .وکیللرهیئتی نین سؤزلری وعمللری ایران خلقی اوچون حجت دیر .اگرشبهه‌سیزبئله‌دیرسه هربیروکیل آزجا فکرله‌شمک له اؤزوظیفه‌سی‌نین بؤیوک لوگونون اؤلچوسونو درست تعین ائده‌بیلر .

. . . .

من ایسته‌ییره‌م وکیللرین دقتینی اونلارین بورج ووظیفه‌لریندن کناربیرمطلبه جلب ائدیم .... شبهه‌سیزگره‌ک ایرانین اصلاحی‌مالیه شعبه‌سیندن باشلانسین .منیم‌خبریم یوخدورکی،ایرانین مالیاتی نه‌قدردیر ،اونو نئجه آلیرلار .ائو اوغرولاریندان آرتیق قالانی نئجه‌خرج له‌دیک لرینی بیلمیرم .بوقدر بیلیرم‌کی نه‌ایسه بیرشئی واردیر ،اونون آدی دا مالیات دیر .بومالیاتدان داهرنه‌قدر گونده‌لیک گلیر ،یعنی نقددیر ،مالیاتی توپلایاناها کمین ناهارینی قدغن ائتمگه ،اونلارین قوللوقچوسونون الیندن قلیانی آلیب یئره‌چیرپماغا وسایربوکیمی گولمه‌لی ایشلره‌صرف اولونور .بودا سرایین وسرایا یاخین آداملارین تیولودور ...اما ،الده‌ائدیلن مالیاتین هامیسی حواله ،قبض وباراتدان عبارتدیر .نه‌وئره‌ن پولی گؤرور ،نه‌آلان .پولون حسابی کاتب لرین کراِمتینه قالیر .آوروپانین یئنی وظیفه‌لری اجراائده‌ن هئچ‌بیرناظری، یاخشی محاسبی اونلاری ائله بیرجدوله‌سالا بیلمزکی،باغان بیرشئی‌پاشادوشسون ،قالیق ـ آرتیغینی بیلسین....اما ،مالیاتین آلینیب مصرف اولونماسیندا ،غیرمستقیم حاللار وکوچورولمه‌یین ماللاراوچون یئنی وئرگی لرقویماقدا ،تیول لایحه‌سی سیستمینی دگیشمکده‌خالص تورپاقلاری

حقسیز اولاراق غصب ائده نلردن گثری آلماقدا مجلس نماینده لری مردانه ایشلر گؤرور ،جنایت ائدن اللری باغلایا بیلرلر....

ملتین تکلیفی حقده

بوتون ایران خلقی بیلیرکی،حریت افتخاری‌نین ثروتی بیزیم اجدادیمیزدن ارث قالمیش دیر .ملتین آزادلیغی طلب ائتمه سی حدبلوغی او وقتدیرکی،اوندان اوتری او،اوزمالیندان جانیندان واولادیندان کئچسین .... بئله اولدوقدا ،بیزیم‌بیرینجی ملی بورجوموزبوتورکی،اوزوموزون آلینمیش حقیمیزی قورویوب ساخلایاق ....

بیزیم بوآزادلیغیمیزی ایکی دشمن ایزله‌ییر .بیری داخلی‌ایکی‌اوزلولر و مستبدلردیر .ایسته‌ییرلرکی،تام اوزباشینالیقلارینی یئنه فعال صورتده‌ساخلاسینلار ......کئچمیش تکرار اولونماسین،آزادلیغمیزی تزه‌دن بوغماغا تصور اویانماسین دئیه ،بوخبیث طبقه‌نی اعدام ائتمک هربیرایرانلی اوچون واجبدیر .ثوابدیر .

ایکینجی دشمن بیرینجیدن مین دفعه گوجلودور .بوبیزیم‌علمسیزلی‌گیمیز ،معنوی یوخسوللوغوموز ،یادا اینامیزین ضعیف اولماسی دیر .یعنی اوزوموزون مسلکی وظیفه‌لریمیزین گؤزه‌للیک لرینه ،مقدسلیگینه ،یاخود، معنویاتیمیزین حدودونا اینامیمیز یوخدور.......

بوقدر فلاکت ،اذیت ،ظلم‌واستبدادین آیاق آلتیسینا دوچاراولماقدا ،صانکی بیزه‌آللهین غضبی توتموشدو .اگر آییلیب حسه گلمه‌یک ، دیریلمه‌یک اوز آزادلیغیمیزی قورویوب ساخلاماق قدرتینه‌قائل اولمایاجاییق . بوچوخ عالی " بخشه‌ییش " آسان گلمه‌دیگی کیمی،آسانلیقلادا گئده‌جک دیر .اگر بومسلم‌دیرسه ،پینه‌چی دن توتموش بیرینجی شخصه قدر هامیمیز بوهدیه‌نی الدگتیرمگه ال بیراولدوغوموز کیمی،اونون اصلاحیندادا گره‌ک هامیمیز ـ کیشی ـ آرواد ،یوخسول ـ وارلی،سوادلی ـ سوادسیز ،بؤیوک ـ کیچیک بوتون اؤلکه اهالیسی متفق و ال بیراولاق.

فارسجادان ترجمه ائده‌ن :میرعلی منافی

آذربایجان ژورنالی ۱۹۷۸ صایی ۱۱ ـ باکی.

یازیمیزا کؤچورن و تلخیص‌ائده‌ن : فخرالدین ملجائی.

یازان: ساوه‌نین خرقان بخشی‌نین بندامیر
کندیندن بیرینجی‌درجه‌لی عدلیه وکیلی
علی‌کمالی .

ساوه‌تورکلرینه بیرنظر
و
(آتشم)

"ساوه" بیرتورک سرداری‌نین آدی‌ایمیش‌کی،آدلیم پهلوان رستم‌ایلن ساواشیب ."سنجر" ،ایرانین تورک ،هنرپرور سلطانی‌ساوه‌یاخینلیقینده‌بیر ساواش‌دوشوب . ۶۹۷ هـ - ق ایلینده ساوه‌لی"خواجه‌سعدالدین محمدمستوفی" غازان‌خان ایلخانی‌نین وزیرلیگینه‌و دیوان صاحبلیقینه یئتیشیب ،وبو ساوه‌لی‌وزیر" خواجه‌رشیدالدین فضل اله‌طبیب همدانی"نی اوزونه‌نایب ائله‌ییب ، واونو بویودوب‌و دونیاده آدلیم‌اولماقینه‌چوخ‌خدمت ائله‌یب .

"ساوه‌لی‌سلمان" بغداددا ، تورک ایلخانی‌لره بیرعمر سرای شاعری ، ودئماق اولار" ناظم‌مورخ" اولوب وبوتورکلرین حمایت دیوارلاری نین کولگه سینده دوران سوروب ." ساوه" ائله‌قدیم‌زمانلاردان عراق عجم شهرلریندن بیری اولدوغونا ، ویوللارقاباقیندا قراردوتدوقونا گوره ،بیراهمیتلی شهرایمیش .

مادلار دوره‌سینده ، کی هگمتانه (همدان) ، یاخلیفه‌لرعهدلرینده کی دمشق وبغدادپایتخت ودارالخلافه‌ایمیشلر ، ساوه ، اومرکزلرین شرق سمتینه گئده‌ن ،توقف مراکزیندن ایمیش‌و ایلخانیلارزمانینده‌کی "سلطانیه" وصفوی لرین بعضی‌سی‌نین عهدینده "قزوین" وصونرادان دا "اصفهان"وقاجارلر عهدیندن بویانا " تهران" پایتخت ایمیش ،گئنه ساوه بومهم‌پایتخت‌لرین یوللاری نین باشیندا قراری واریمیش ، و"ساوه" لفظی نین بیرآیری معناسی‌ده کی" باچ‌آلماق" گلیب موقعیتینه‌گوره مسمی سیزدگیلمیش .

"ساوه" حضرت معصومه‌علیها سلام قم‌شهرینده دفن اولوناندان بویانا اونون زائرلرینه قوللوق ائله‌ین شهرلردن دیر .

یوخاریدا دئییلن علتلره‌گوره ، ساوه‌ایجاد اولونالی بیرگئچیدنقطه‌سی ایمیش‌وصفوی لرزمانینده‌یاخشی آبادائلیق ایمیش‌وشاه‌عباس‌ایرانلیلارین اصلا اردبیللی‌تورک سلطانی،ساوه‌نین قبله سمتینده‌بیرقدیمی بندی تعمیر ائله‌ییب ، نتیجه‌کی هله‌ده اونا " شاه‌عباس بندی" دئییرلر .(۱)

۱- ساوه‌شهری حقینده‌بیزآیریجا گئنیش مقاله‌ایله‌چیخیش ائده‌جه‌ییک .

ساوه، وقومون بیرچوخ کندلری نین اهالیسی تورک دولر. اگرگؤرونورکی قومون گون چیخان طرفینده تورک یوخ، بوناگؤره دییرکی، قم ایله تربت جام وتربت حیدریه شهرلری نین آراسی دوز کویری دیر، وبوآرا، اصلا انسان حیاتینه اویغون گلمیر والا، تورکلر اؤز گرگین امک لری ایله او اراضی نی ده آباد ائلردیلر.

اگربوگون ایسته یک ساوانین تاریخینه درین، وجغرافیسینه یئگین باخاق، قوملار، طایفالار، ائللر، دیللر ودیهنلربا ره سینده کئچن قرنلرین ایزلری گؤرونور.

دیل جهتینده دئمک اولورکی، ساوه شهرینین قدیم جمعیتی بیرمخصوص فارس لهجه سی ایله دانیشیرلار، ولی بوآخرلرده تورک کندلردن اوشهره چوخ کؤچوبلر وبوخاطره کمیت ده ده تورکلر حتی شهرین اوزونده فارسلارا حقله شیبلر، وبئش – اون فارس لهجه لی کنددن سئوای، ساوه نین بوتونه یوخون کندلری – نین اهالیسی تورک دولر.

قاراچای اطرافینده بیرعده ده کورد واردیلرکی، یاخین کئچن زمانلاردا اوردا اسکان وئریلیبلر وبیرتعدادددا قیاده موقت کوردلریندن سابق رژیم وسیله سی ایله شهرین بیربوجاقیندا یئرله شیبلر، وبیرعده ده افغان مهاجرلریندن بوصون ایللرده ساوه یه گلیب و، اوراداچالیشیرلار.

ساوه نین نئچه کندینده بیرعده "علی اللهی" وبیرآزدا ارمنی – مسیحی واردیلار، ولی ۹۹% ساوه شهرستانی نین جمعیتی شیعه دیلر.

اوزمان کی ساوه دن اوردو فوجلری یئریییه رمیش، اوچ فوج آدلیم وحاضر یراق ایمیش، بیریسی فوج بیات کی ساوه نین ایندیکی تورک دیللی زرند بخشی نین وبیرآزدا مزلقان کندلریندن کی مزلقان – بیات کندلرینه معروف دیلر، یولادوشرمیش، وبوفوجین سرکرده لری معمولازرندبخشینده زاویه و ماموینه کندلرینده اوتوراق ایمیشلر، نئجه کی اییندی "بیات" کلمه سی زرندده، و زرنددن شهریاراگلن لر ایچینده بیربؤیوک فامیل آدی دیر(۱)

بیرفوج ده بغدادی شاهسئوه نلرین ائلیندن یولادوشرمیش کی بونلارچوخ قابل و، اردملی ایمیشلر. نظره گلیرکی، ساوه ده، تورک بغدادی ائللرینه مشهوراولان شاهسئوه نلر، بغداد واربیل وموصل وکرکوک اطرافینده وقره – قویونلو وآق قویونلو آدینه حکومته یئتیشن ائللردن گلمیش وآیریلمیش

---

۱ – بیاتین اصیل معناسی" تانری" دئمکدیر.

اولالار. جالب دیرکی، بو ائللرله یاناشی، بیر "عرب" ائلیده ساوه منطقه سینه گلیب وساوه ده "عرب شاهسوه ن" آدینه آدلانیب وتورکله شیب، ایندی، او عربلرده تورکی دانیشیرلار.

ساوه نین تورک ـ بغدادی شاهسوه ن ائللری نین معروف طایفالاری بولاردیلار: یارجانلو، ساتلو، قوونلو، الی‌قورتلو، موصولو، احمدلو، اینانلو کوسه‌لو، علیلوتیره‌سی، بهارانلو، یخه وزیرا شلو، شیخلو، دولت وند، جلیلوند، کلوند، جلالوندتیره‌سی، کلوند "رغنی‌تیره‌سی" وکلوندجلال، کی موصولولارین آدلاریندان معلومدورکی موصل دن گلیبلر، البته‌بوگون موصل اوزوده‌کرکوک کیمین عراق عرب اولکه‌سی‌نین بیات ـ تورک نشین مرکزلریندن دیر، ویاد دگیل، نتجه‌کی فضولی‌بغدادی ده تورکلرین "بیات" قولوندان دیر.

بو ائللردن حربی‌خدمت ده وقشون حصه‌لرینده، بیرچوخ آدلی ـ سانلی سرکرده‌لر وسردارلار ظهوره‌گلیب وایگید اوغلانلاری دشمنلر قارشیسیندا دوشلرین قالخان ائله‌ییبلر.

ساوه تورکلری نین بیرجمعی‌ده " بیگدلی" طایفاسی‌دیرکی، بو ائلین اول شرقدن غربه‌یوروشو، وصوراد ان روم‌دا وشام‌دا اسکان اولوندوقدان، شرقه مئیل لری وبالاخره بیرقسمتی‌ایرانین غرب وشمال خطه‌لرینده‌ساکن‌اولماقلاری بیرمفصل تاریخی‌واردیرکی‌بو داریشرده‌سیغیشماز. بوطایفانین بیرقولو، ـ ساوه‌ایلن قم شهرستان اراضی‌سینده‌ساکن اولوبلار ومدنیت ونجابت‌با بتینلدئمک اولورکی منطقه‌ده مشخص دیلر، وکئچن ایاملاردا، قدرتلرینه، وآیری ائللره‌گوره، خلقه‌ظلمه‌لری یئتیشمه‌ییب (۱).

ایرانین آدلی ـ سانلی‌طایفالاریندان مزلقانین مرغی ونوبران کندلرینده ومزلقانین بیات منطقه‌سینده " سامان" آدلی کندده قاجارلار وترکمن لردن نشانه ورگه‌لر گورسه‌نیب.

کئچمیشده ساوه‌نین اردوقسملری نین چوخ آدلیم‌فوجی فوج "خلج" ایمیش. خلج، تورکستان طایفالاری نین، (اوغوزلارین) بیریسیندن دیر، کی، اونون باره‌سینده ناسخ‌التواریخ‌ده یازیلیب‌کی: افغانلار شام‌حدودینین مسلمانلاریندان بیرجماعت دیلرکی بعضی چتینلیکلره‌گوره، کوچوب وخلج‌و کماری طایفالارینا سیغیناق اولوبلار، وافغانلار، هردن، هندسلطانلاری نین‌تعرضینه

---

۱ ـ چون آقای دوکتورغلامحسین بیگدلی، "بیگدلی" طایفاسی حقینده یئنی بیرتحقیقی اثرحاضرلاییرلار، بونا گوره عزیزاوخوجولاره‌اختصارا معلومات وئردیک

معروض قالاندا خلجلر اولارا سیغیناق وئریبلر ،خلج‌لرین چوخ‌سرکرده‌لریندن هندوستاندا ،وتورکستاندا حکومت وسلطنت ائله‌ییبلر ،نئجه‌کی علاء الدین خلج وامیرحسین، کی بوباره‌ده "روضه‌الصفا" یازمیشلی ،امیرتیمور، اؤز بؤیوک مقصدینه یئتیشیب و دونیانی آلماقدان اؤترو ،امیرحسین خانواده‌سیلن وصلتی‌طلاح بیلیب واونون باجیسی‌ایله ائوله‌نیب وتورکستاندا کوره‌کنه معروف اولوب ، آنجاق امیرحسینی اؤلدوروب وخلج طایفاسی‌نین چوخ اولدوغونا گؤره اولاردان قورخوب ،اونلاری داغیدیب ،تخته‌قاپی ائله‌ییب ،وهرتیره‌نی‌بیرولایته یوللاییب . اما خلج‌لرین بیرطایفاسی ناسخ‌التواریخین "سهراب خلج" حالاتینده‌یازدیغی‌کیمی ،تورکستاندان کؤچوب (قاچیب) وفارس‌کورفزی نین(خلیج) شمال ساحللرینده اوتراق ائله‌ییب وقشقائی (قاشقائی ـ قاچقائی = فراری) آدلانیبدیر .

امیرتیمور، فقط امیرحسینین اؤز طایفاسینی ساوه‌یه‌یوللاییب و اوردا سکونت وئریب .عبداله‌مستوفی قاجاریه اداره‌تاریخی‌نین ۳ نجوجلدینده‌یازیب :"۱۳۱۱ هـ ـ ق ده‌خلج قوجونون سرتیپی احمدخان سیف‌الممالک و اودا ، مزلقانین چمرم‌کندینده‌ساکن ایدی" . واضافه‌ائدیرکی، احمدخان سیف‌الممالک قدیم‌افسرلرتیپیندن وحاجی‌میرزاحسین خان سپهسالارالینده تربیت اولانلار دان ایمیش . استنباط اولونورکی،ایراندا ساوه‌خلجلریندن آیری خلج‌قوجلرده واریمیش ،نئجه‌کی قئیدارلیلارزنجان دا ،قشقائیلر فارس‌دا ،وخلجستان اهالیسی قم‌وتفرش‌ده خلج‌دیلر .

بونئچه‌طایفا وائللردن سئوای کندلرین تورک جمعیتلری آیری کیچیک ائل ـ طایفاعنوان وآدلاری ایله ، وجزئی‌اختلافلی‌لهجه‌لرله مشخص اولورلار ولی‌عمومی‌نشانه‌لر مدنیت ودیل باره‌سینده تمام ساوه‌تورکلری آراسیندا مشترک دیر .

ساوه‌نین معاصرتاریخی‌نین جالب موضوعلاریندان بیریسی‌ده "یپرم‌خان" مشروطه‌سرداری و سلطنت مدعی‌سی اولان سالارالدوله ، محمدعلیشاهین قارداشی‌نین بیرقطعی‌محاربه‌سیدیرکی، یپرم‌خان گنجه‌لیکده توپلاری ساوه‌نین "رنگرز" داغلاری اوستینه چکیب وسفده‌ده آلاقارانلیق اولاندا سالار قوشونونو کی‌ساوه‌نین گون باتان سمتینده ، وایکی آغاجلیقینده و"باغشاه" و"سیلیگرد"آدلارینده کندلرین آستیندا اردو قورموش ایمیش، توپا باغلاییب واولاردان بیرعده‌سی‌نی قیریب وقالانینی‌ده قاچیرتمیشدی .

سالارالدوله ساوه محاربه سیندن قاباق ،بیرعده کردو لرقشون باشینا ییغمیش وکوردستان وکرمانشاهان وهمدان وملایرشهرستانلارین آلاندان سورا ،ساوه نین" نوبران" و"مزلقان" کندلرینده سگیزگون وترا قا ئله یب اوردو ووروموش ایمیش .

سؤلچک دئیه نلر دئیه رلرکی:"یئدیک ،ایچدیک مراد ومطلبیمیزه یئتیشدیک" بیزده بومفصل مقدمه دن سورا ،اؤزهدفیمیزه کی کهنه مزلقان ونوبران قصبه لری اولسونلار ،یئتیشدیک .

عزیز"وارلیق" مجله سینده مرغیلی تورکمن تئلیم وتورکمن محمود قیرمیزینلی فقیر ، مصرقانلی اکبررزاقی ،مسلم آبادلی قدسی ،ساوه نین تورک شاعرلری حالاتینده اشاره ائله میشیک کی ،مزلقان ،ساوه نین بخشلریندن بیریسیدیرکی .بوآخرلرده بوبخشین بیرقصبه سی نین آدینه خاطرکی "نوبران"دیر ،داخی مزلقان بخشینه "مزلقان" دئمیرلر ،بلکه " بخش نوبران" دئییرلر ونوبران بیربؤیوک کند (قصبه)دیرکی ساوه ایلن همدان آراسیندا واقع اولوب . یاد اولونان بخشه ،سابق" مزلقان" دئیه ردیلروعلتی ده بوایمیش کی نوبرانین یخونلوقوندا بیربؤیوک کندوارکی اصلا کندین آدی مزلقان دیر و اوبخشین آدی کئچن ایامدا بوکندین آدیندن گؤتوروـ لوب دیر . چون مزلقان کندی نین جمعیتی چوخالار ،اونون جوارینده بیر ـ "احمدبیگ" آدینده شخص بیریئنگی قلعه وکندسالیر و اویئنگی کندآدینی "احمدبیگ قلعه سی" یا "یئنگی مزلقان" قویور . بوناگؤره قدیم کی واصلی مزلقان کندی" کهنه مزلقان" آدلانیر. دئماق اولورکی ،"کهنه مزلقان" و"یئنگی مزلقان" یا "احمدبیگ قلعه سی" و" نوبران" کندلری بیرـ بیرینه یاپیشیقدیلار و سالارالدوله ساوه ده پیرم خانیلن ائله دیگی آخرکی جنگندن قاباق ،سگیزگون بواوچ کندده اوتراق ائلر. ماجرانین اطرافینده ،کهنه مزلقان کندینده بیر ۸۹ یاشلی ،"طاووس هما یونفر"آدلی قادینیلن مصاحبه ائله دیک ، او ،تعریف ائلردی کی سالارآتلی سی بواوچ کندده اوردو قورا ندده جماعت بیرهفته قورخودان ائو ـ ائشیک لریندن قاچدیلارو"ایستیجـــک" داغلاریندا متفرق اولدولار، بوقادین دئییردی سالارالدوله ومحمدعلی شاهین ایسته ینلری بوقوشمالاری سؤیلردیلر :

سالارالدوله گلدیری جنگه — ییرم آتلیسی گلیری تنگه
ال ائله گینن توپ تفنگه — شاه اوغلو سالارالدولـــه
سالارگلدی بوردان کئچدی — بوز بولاغلارسویون ایچدی

طا ووس خانم سؤیله‌ییردی کی، سالارالدوله قشونو ، ایکی‌بؤلوک اولموشدو، و طبیلچی و دؤهولچولر قشونوهیجانه‌گتیرماق ایچون طبیللری ودوهوللری دؤگوب وبیردسته دئیه‌ردیلر : "دورها دور محمدعلیشاه" وبیردسته جواب وئره‌ردیلر : "خیلی‌تماشا ،محمدعلیشاه".

ایندی حربی اوردولاردان تانینمیش "کهنه مزلقانلی" میرزاداراب "آشم" وسیله‌سی‌ایله قوروُلان یوردوموزا آشاق :

بیزه‌ثابت اولوب‌کی مزلقان = مزدقان = مژدقان = مزدگان، چوخ بؤیوک ، بیلیجی‌لر یئری ایمیش ،نتیجه‌کی اوبؤیوک بیلیجیلردن بیریسی همین میرزاداراب"آشم"دیر. میرزاداراب ،شاعرلیقیندن اضافا ،منطقه‌نین بؤیوک بیلیجی‌سی اولدوقونا گؤره ،گله‌جک ایللرین‌حادثه‌لرینی‌قاباقدان‌درک ائله‌ییب وخلقه‌بیان ائلرمیش‌وا و اؤلکه‌نین یاخشی - یامانی ومهم سندلرین وایلقارنامه‌لرین یازیب - پوزماسی اونا مربوط ایمیش .

کهنه‌مزلقان کندینده آقای علی‌اکبرمیری وآقای حاجی باباخان غفاری بیزه میرزاداراب شرح‌حالی‌وآثاری نین تحقیقاتینده چوخ محبت و کمک ائله‌ییبلرکی‌تشکرائدیریک .

دئدیک کی‌بیز ،بیر ۸۹ یاشلی"طاووس‌هما یونفر"آدلی‌قادینیلان کی، اؤزو مرحوم‌میرزادارابی‌گؤروب وحتی‌اونون سؤزلریندن ده بیرتعدادی یادیندا قالیب ،مصاحبه‌ائله‌دیک . طاووس‌خانم‌سؤیلردی کی، او، ۸-۹ یاشینده‌یمیش کی میرزاداراب رحمته‌گئدیب ودئماق اولورکی حدود ۸۰ ایل بوندان قاباق مرحوم‌آشم‌فوت ائله‌ییب وکهنه مزلقان کندینین قبرستانلیقینده توریاقا باسدیریلیب وحدود ۱۳۲۰ هـ - ق ده ،ومظفرالدین شاه‌عهدینده دونیادان گئدیب . طاووس‌خانم‌تعریف ائله‌دی کی،میرزاداراب ،اوجابویلو، آغ‌بنیز، اوزوچکینگ، توپ‌سقل،کئچه‌بورکلو والی‌عصالی‌ایمیش .

مرحوم‌آشم ،مجلسلرین بؤیوکو،وامرونهی ائله‌یه‌نی، وتعزیه‌مجلسلرینده ده ،فهرست‌وایش‌گزدیره‌ن ایمیش ویوکسک وعالی‌احترا ملاری ۱۴ معصوم شرح حالات وتعزیه‌لرمجالسینه‌قاتلی‌ایمیش .

میرزاداراب شعرده‌تخلصی "آشم" دیرومسلم‌آبادلی‌مرحوم‌قدسی‌ایله گئت - گل و اوتور- دورو واریمیش وبعضی مشترک داستانلارومشاعره مجلسلری بوایکی‌بؤیوک شاعره‌نسبت وئریرلر. یاشایش زمانی باتینده ، قیرمیزینلی "فقیری"ایلن ده همعصرایمیش .

مرحوم میرزا داراب ،کلبه شهبا زقیزی اما لبنین ایله اثوله نیب واولاردان
اوچ اوغلان وبیرقیز دونیایه گلیبلرکی ،اوغلانلارین بیریسی عباس خلیلی،
و، اوردو. قوللوقچوسو، وشیرازده ایمیش .او ،رقیه خانم آدلی قادینیلان ازدواج
ائله ییب وشیرازده دونیادن گئدیب . اما رقیه خانم هنوز دیری دیر . متاسفانه
بولاردان اوشاق قالمايیب . مرحوم آثمین بیراوغلودا اکبرخلیلی ایمیش کی،
تهراندا وفات ائله ییب . اوندان بیررضا آدلی اوغلان وایکی قیز ،بیریسی فرشته
خانم وبیریسی ده شهنازخانم عمله گلیبلر. آقای رضا خلیلی یاره سینده دئیرلر
کی یاخشي هوشلو- باشلي دیر ،و اوزیا باسینه چکیب ،گاهدان شعرده دئییر .
هله میرزا دارابین آتاسی نین وآباء واجدادینین مشخصاتینی الـه گتیرمه -
میشیک . انشاءالـه تئزلیکله بومسئله میزده حل اولوناجاق ،ولی اونونا وشاقلاری
کی "خلیلی" شهرتینی اوزلرینه اختیار ائله ییبلر ،نظره گلیرکی اشخاص معمولا -
سجل آلان زمانی بؤیوک بابالاری نین آدینی شهرت انتخاب ائده رمیشلر ،شاید
مرحوم میرزا دارابین آتاسی، یا بؤیوک باباسی نین آدی "خلیل" ایمیش .
میرزا دارابین بیراطاق دولو خطی کتابی وار ییمیش کی،کتابلار ،خانم شاهزنان
میرزانین قیزی ومرحوم عبدالمحمد میرزانین کوره کنی وسیله سی ایله بوناسا وتنا
ساتیلیب ویایلانیب وآرادان گئدیب .
"آثم" نثچه مجلس تعزیه شعرلرینی یازیب کی محلده و ازبزان ودرگزین "درجزین"
کندلرینده تعزیه خوانلارین وسیله سی ایله اجراء اولور. مرحوم میرزا داراب
منسوب تعزیه خوانلیق نسخه لریندن بیردولو مجیری (صندوقچه) آقای محمدحسن
احمدبیگی مرحمت ائله ییبلرکی مطالعه واونلارین اوستونده تحقیق اولوناجاق .
عزیز "وارلیق" مجله سی نین اوچومجو ایلینین سگیزیمجی سایینده عاشورای
حسینی یه مناسب بیرمرثیه "یاحسین" عنوانینده آثم دن منتشرائله دیک . گئنه
بوحسینه عاشق اولان شاعردن حضرت امام حسین (ع) باره سینده بیرمرثیه اوخویاق:

(بوتراب تک)

عزم جهاد ائده نده حسین بوتراب تک
شیرفلک ایاقینه دوشدو تراب تک
تا ایسته دی سوار اولا فی الساعه برج قوس
جنبین ذوالجناحه آسیلدی رکاب تک
ثور وحمل دولاندیلا جدی ایله باشینا
قاوریلدی حوت واهمه سیندن کباب تک

سلطان دین چو ،خانه‌ٔ زینده دوتوب قرار
برج حمل ده منزل ائده‌ن آفتاب تک
گلدی کنار معرکه‌یه بوجلال ایلن
تکیه وئریبدی نیزه‌سینه بوتراب تک
سسلندی ای جماعت‌یاغی نولوب مگر
جمع اولموشوز بو وادی یه‌فوج‌ذئاب تک
ای اهل کوفه‌من او حسینم که‌جبرئیل
پیوسته عطر آلیردی اوزومده گلاب تک
بیرذره توز قونا‌ندا اوزومه آنام بتول
رخساره گوزیاشینی‌توکردی سحاب تک
ای اهل کوفه‌من اوحسینم که صبح وشام
جدیم امردی لبلریمی شهدناب تک
آیا بوگونکی گون نه‌دی تقصیریم ای گروه
یالقیزمنی آرایه آلیبسیز کلاب تک
بیرقطره سو وئرین منه چوخ یاندی لبلریم
والله چیخر توتون اوره‌گیمدن کباب تک
اهل وعیال خجلتی آلمیش قراریمی
شرمنده‌لیکدن اولموشام ای قوم‌آب تک
بیکس سکینه خیمه‌ده نی‌تک نوا چکر
کیم‌ناله‌یه‌سالیبدی ربابی رباب تک
اصغرچالیب‌آنا دوشونه‌بسکه دیرناقین
قاندان اولوبدو اللری گلگون خضاب تک
"آثم "اگرسنین اوره‌گینده که یوخ یارا
جاریدی گوزیاشین نه‌یه‌بس لعل ناب تک
"آثم" سوزلری بیری بیریندن شیریندیر ،ملاحظه‌بویورون :

* کسر *

قدیوه هر دون که‌دور چرخ دوّاری کسر
گئی رضا ایله که‌دست قدرت باری کسر
بیرقا پینی باغلاسا حکمت ،بیرین رحمت آچار
عقل کاری هاردا بو ،دریای زخّاری‌کسر

چهرمهرتا رتا رلیلی هرلیل تار
اورسا برق تیغ شرق اشراق اول تاری کسر
خارخوار خاردن گلشنده‌گر گل خوارا ولور
غیرت گلچین هرگل عزت خاری کسر
ناخن انگشت ظلمی کس ، وگرنه کسمه‌سن
هرستم سرپنجه‌سین آری کسر کاری کسر
ای قلم بسدیر ،دیلین کس ،بوقلمکاری نه‌دیر؟
توبه مقراضی گلنده هرقلمکاری کسر
"آثم ترکم" دشمزترکی خطا ترک ختا
عاقبت ترک ختا ، ترک خطا کاری کسر

میرزا دارابین قادینی ام البنین خانم‌ده بیرجالب شخصیتمیش که آثمین مذهبی،ادبی واجتماعی‌حیاتی‌نین جنبینده ،اودا ،بیرسلسله خاطره‌لرده قالمالی ایشلرگوروب ،یاجالب سوزلردئییب دیر. مثلا بوسولچک :

" دیلنچی‌کی نامحرم اولماز"

نقل اولونوب بیرگون ،میرزا داراب ائوده اگلشمیشدی ،کی‌بیردیلنچی‌قاپیه گلیب پای ایستر، ام البنین خانم‌باشی آچیق ،دیلنچی‌یه پای آپاریر،میرزا بویورور:نه‌ایچون باش‌آچیق دیلنچی‌یه‌پای آپاردین ،مگراو،نامحرم‌دگیل؟ ام البنین جوابده سویلر:کیشی‌یه‌باخ ا دیلنچی‌کی نامحرم‌اولماز"

مرحوم‌آثمین معروف اثرلری ،مذهبی،اخلاقی واجتماعی موضوعلارا مرسوطدر واونون مخصوص علاقه‌سی حضرت امام‌حسین علیه‌السلامه ، شعرلریندن گورسه‌نیر.

میرزا دارابین شعرلری واثرلری باره‌سینده تحقیقاتی شروع ائله‌میشیک ساغلیق اولسا ،تذلیکه‌ایشلریمیزین نتیجه‌سینی عزیز اوخوجولارنظرلرینه یتشیره‌ریک واونون دیوانینی عزیز تورک ائللریمیزه تقدیم‌ائله‌ریک .

قلمدن دوشمه‌سین کی‌مرحوم دارابین "شیرخان" آدیندا بیراوغلودا وارمیش کی‌چوخ ایگیت ،گوزه‌ل وسسی‌ده یاخشی‌ایمیش که‌گنجلیک ایللرینده دونیادن گئدیر. نتیجه‌دیرکی‌یازیمیزین صونو "آثم"دن بیر(اولماسا)عنوانینده‌شعراولسون

* اولماسا *

حشرده‌ایمن دگیل ،هرکسده‌ایمان اولماسا
یعنی هر دلده ولای شیر یزدان آولماسا

تا ،بخاری یانماسا ،جوشه سماور گلمه سه
چای ایله قیپ قرمیزی ،آپ ـ آق فنجان اولماسا
نارگیل قلیان سسی ،چینی،چبق فیسقیرقی‌سی
قارا بیق آلتینده آق توستو، نمایان اولماسا
کرسی اوسته سفرهٔ رنگین اگرپهن اولمایا
آق دوگو اوسته اگر قاره فسنجان اولماسا
چینی‌کاسه‌دولماسا ، سرکه انکبین سردیله
طاس‌کباب یانینده ظرف مرغ بریان اولماسا
خوان ونان اولسون، اطاق ،ایوانی اولماز ،اولماسین
چارتاق قیردیر هراشو کی مهمان اولماسا
اخیه وآخور گرکدیر ،اول اثوه ،بیل هرکشجه
نور رخسار قوناقیله چراغان اولماسا
سؤز غلط دوشدو ،یشمک ـ اشچمکله‌شاد اولماز قوناق
اثوده تا اثوصاحبی خوشروی وخندان اولماسا
یشنگی اؤلکه‌لره "کهنه‌مزلقان" فخر اثیله‌مز
کنج ویرانینده "آتشم"تک سخندان اولماسا

شیطان (۱)

****

بیرنا زلی قیزا م‌من منه جانان دا دئیه‌رلر
قاشلاری کمان ،زلفی پریشان دا دئیه‌رلر
صیدا ئیله‌یه‌ره م‌هرنه‌کؤنول وار بیئر اوزونده
عالمده منه اووچی دوران دا دئیه‌رلر
یاقوت دودا غیم‌وارکی قیزیل قان دی دئیه‌رسن
شاعرلر اونا لعل بدخشان دا دئیه‌رلر
هجرانیلن اؤلموشلره‌جان وار دودا غیمدا
لعل لبیمه چشمهٔ حیوان دا دئیه‌رلر
آهو باخیشیم یاندیرار عالملری یکسر
آهو هله‌قالسین ، منه جیران دا دئیه‌رلر
گؤیچک یوزومو ،گول کیمی آللاه یارادیبدیر
قیزلار یانا غیم‌وار ، اونا مرجان دا دئیرلر
کیپریکلریمه "صف زده مژگان" دئییب"حافظ "
گؤیچک چنه‌مه سیب زنخدان دا دئیه‌رلر
آدملری اول سیب زنخدانیله هرگون
چوخ تووولامیشا م‌من ، منه‌شیطان دا دئیه‌رلر
زلفوم قاراظلمت ،یوزوم اون دوردگئجه‌لیک آی
شن قامتیمه سرو خرامان دا دئیه‌رلر
آغزیمدا دیشیم درّ صدف‌تک دوزولوبدور
آغ دیشلریمه گوهرغلطان دا دئیه‌رلر
آخرده یانارهجریمه هرکس اولار عاشق
هجران غمینه آتش‌سوزان دا دئیه‌رلر
هرکیم گؤروب عشقیم یولونو ، بخته‌ور اولموش
عاقللر اونا بی‌سرو سامان دا دئیه‌رلر
(حامد) سنه‌عشقین اودو ، گلزار اولاجاقدیر
نمرود اودونا ، خلق ، گولوستان دا دئیرلر

۱ــ بوغزل استادحامدین تورک دیلینده قوشدوغو اوچونجوغزل دیر .

"حق ایله باطلین مبارزه جبهه لرینده اسلام
ساواشچیلارینین غلبه سی اعتصام بحبل الله
سایه سینده دیر ."   امام خمینی

*(وحدت هفته سی) *

واعتصموا بحبل الله جمیعا ولاتفرقوا ...

شانلی پیغمبریمیزین مبارک میلادی مناسبتی ایله بوتون مسلمان امتی آراسیندا بیرلیک وقارداشلیق مفهومو اوستونده دایانمالی، ودریندن دوشونمه لی ییک . قرآن شریفده یوخاریدا باش قسمینی تیمّناً نقل ائتدیگیمیز آیه ده ،مفسّرلرین قولونا گؤره ذات باریتعالی مثال اولاراق ،اوس وخزرجین یوزایگیرمی ایل مدّتی ،گون به گون آرتان ،عداوت ودوشمنلیگینه اشارت بویوروب ،نهایت انتباه وعبرت مداری اولاراق اسلام دینینه مشرّف اولدوقدان صونرا ، اونلارین آراسینداکی عداوتین گؤتورولدوگونو بیان بویورور ، ودوام ائله میش " سیز ،اوددان اولان خندقین (جهنمین) قیراغیندا ایدینیز و، اولن ساعتده اوخندقه دوشه جک ایدینیز . بؤیوک تانری (الله تعالی) سیزی اوندان خلاص ائله دی . ها بئله بؤیوک تانری اؤز آیاتینی سیزه بیان ائده ر شایدکی سیز هدایت تاپاسینیز ، و هدایتده ثابت قدم اولاسینیز ." (تفسیرالبیان شیخ الاسلام محمدحسن مولی زاده شکوی . جلد اول صحیفه ۱۲۱) آیه شریفه عیناً بئله دیر : "وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمیعاً وَلاتَفَرَّقُوا وَاذْکُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَیْکُمْ اِذْکُنْتُمْ اَعْداءً فَاَلَّفَ بَیْنَ قُلُوبِکُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ اِخواناً وَکُنْتُمْ عَلیٰ شَفا حُفْرَةٍ مِنَ النّارِ فَاَنْقَذَکُمْ مِنْها کَذٰلِکَ یُبَیِّنُ اللّٰهُ لَکُمْ آیاتِهِ لَعَلَّکُمْ تَهْتَدُونَ "

ایکی مسلمان قوم آراسیندا تؤره دیلن نفاق وعداوتین مع الاسف دفعه لرجه منحوس مثاللرینی تاریخ گؤسته ریبدیر .شیعه ـ سنّی دعواسی ،فارس ـ تورک اختلافی بوقبیلدن دیر . زمانیمیزدا ،بوعداوتلرین کؤکو (ریشه سی)گاه جهالت وقانمازلیق ولاکن اکثریّاً استیلاچیلیق و، اؤز قومونو اوبیرقوملاردان اوستون گؤرمک ، یاخود" شوویینیزم" دیر . بوداخلی علّتلرین یانیندا ،بیرده مسلمانلاری قدرتلی ومتحد گؤرمک ایسته مه ین خارجی اسلام دشمنلری ده واردیر .

بیزیم اضطرابلی کئچمیشیمیزده ، جهالتیمیز اوزوندن ،کیچیک اختلافلار وطبیعی فرقلر ال ایله بؤیودولوب ،وقارداشلار آراسیندا "اِنَّمَا الْمُؤمِنُونَ اِخْوَةٌ " بویوروغونا رغماً دوشمنلیک ونفاق تؤره دمیشدی .بواختلافی آرتیرماقدا

شوویینیزمین ده چوخ بؤیوک پا ییوا ردیر. شوویینیزم ، اؤزونو بوخا ریلاردا ،
و. اؤزگه‌لرینی چوخ آشا غیلاردا گؤرمک دیر ،ا ستکبا ردیر ،شیطا نین عملی‌دیر.
تأ سف کی،ا سلام‌قا ردا شلیغی‌یثربینه بیزی ا ردیلر .مسلما ن امّتی ا یچینـــده
مختلف قوملارین وا رلیغینی قرآ ن کریم‌ده بویورولدوغو وجهیله‌تا نیما ق ، و
بیر- بیرلریله‌دوستجا یا شا ما غین عوضینه ، گؤزلرینی ا لله‌تعا لی‌نیــــن
آیت‌لرینه یومدولار، وبوا لٰهی سؤزلری ا ششیدمه دیلر :
"یا اَیُّهَا النّا سُ اِنّا خَلَقْنا کُمْ مِنْ ذَکَرٍ وَاُنْثیٰ وَجَعَلْنا کُمْ شُعُوباً وَقَبا ئِــلَ
لِتَعا رَفُوا اِنَّ اَکْرَمَکُمْ عِنْدَا للّهِ اَتْقیٰکُمْ اِنَّ اللّهَ عَلیمٌ خَبیـــرٌ"
بومبا رک آیه‌نین درین معنا وشرحینی(کتا ب کشف الحقا یق عن نـکـت
الایا ت والدقا یق) ین مؤلّفی مرحوم القا ضی‌میرمحمدکریم‌بن میرجعفرا لعـلـوی
الحسینی‌ا لموسوی نین قلمیندن ا وخویا ق ، آدی کئچن عا لم ، مذکور ا ثـرین
ا وچونجو جلدینین ۴۹۱ نجی‌صحیفه‌سینده‌عیناً یئلله‌یا زیر :
"ای ا نسا ن طا یفه‌سی ،درحقیقت‌سیزی بیر مذکّر- آدم- وبیرمؤنّث - حوّا
دا ن خلق ا ئتدیک . نسب ده ها مینیز برا برسینیز. بیری - بیرینه تفا خر
ا ئتمک جا ئزدگیلدیر. ا وندا ن صونرا همینکه‌کثرت تا پدینیز ،سیزی طا یفه‌لــر
وقبیله‌لر قرا روئردیک تا اینکه بیری - بیرینی تا نییب ،معا شرت ا ئدیب ،
محتا ج ا ولدوغونوز ا مرلری بیر- بیری نین ا عا نه‌سیله‌ا تما مه یئتیره‌سینیز.
پس نسبه فخر ا ئتله‌یه بیلمزسینیز ،ونسب ا یله‌سیزدن اؤتروهئچ بیرکرا مـــت
یوخدور. درحقیقت سیزین عزیز ومکرّم ا ولانلارینیز ا لله‌تعا لی یا نیندا متقّی
ا ولانلارینیزدیر. درحقیقت ا لله‌تعا لی‌قلبلرده‌کی‌تقوی لارا عا لم‌وخبردا ردیر."
بوتون بومبا رک دستورلارین یئرینه ،بیزیم وا رلیغیمیزی ا نکا را ئتدیلر.
ومستکبرلر ،دیلیمیز، وبیزه‌خا ص فرهنگ ،عا دتلریمیز ا وزوندن بیزه پیس-
پیس لقبلرتا خدیلار ،تحقیرا ئله‌دیلر، و زورا یله بیزی فا رسلاشدیرمـــــا ق
ا یسته‌دیلر. دینی کتا بیمیزقرآ ن کریم ، بوبا ره‌ده بیزی تحقیر ا ئده‌نــلره ،
بیزه مسخره‌لقب وئره‌نلربا ره‌ده باخین نه‌بویورور:
"یا اَیُّهَا الَّذینَ آمَنُوا لایَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسیٰ اَنْ یَکُونُوا خَیْراً مِنْهُمْ وَلانِساءٌ
مِنْ نِساءٍ عَسیٰ اَنْ یَکُنَّ خَیراً مِنْهُنَّ وَلا تَلْمِزُوا اَنْفُسَکُمْ وَلا تَنا بَزُوا بِا لاَلْقا بِ بِئْسَ
الِاسْمُ الفُسُوقُ بَعْدَالایمانِ فَمَنْ لَمْ یَتُبْ فَا وُلٰئِکَ هُمُ الظّا لِمُونَ"

یئنه‌عینی(هما ن)کتا بدا ن بوشریف آیه‌نین ترجمه‌وشرحینی یا زیریق :
"ای ا یما ن گتیره‌نلر ،هئچ بیرکیشی‌طا یفه‌سی علاحده‌کیشی طا یفه‌سینه مســـخره

واستهزاء ائتمه‌سین ،اولابیلرکه اونلار ،استهزاء ائده‌نلردن یاخشی شخصلر اولسونلار ،سیز اونلارا عالم دگیلسینیز ،الله تعالی عالم دیر، وهئچ بیر عورت طایفه‌سی ده علاحده عورت طایفه‌سینه مسخره واستهزاء ائتمه‌سین، اولا بیلرکه ،اونلار استهزاء ائده‌نلردن یاخشی اولسونلار. نفسینیز منزله‌سینده اولان مؤمنلره طعن ووروب عیب توتمایین ،قبیح لقبلرله بیری ـ بیرینیزی چاغیرمایین ،ایمان گتیره‌ندن سونرا بئله قبیح عمللر سببینه فاسق اولوب فسق آدینی قازانماق نه‌یامان قبیح شئی دیر ـ یعنی بیر ـ بیرینه مسخره واستهزاء ائدیب قبیح لقبلرله یاداتمک ،شخصین فسقینه باعث اولور ـ هربیر شخصیکه بئله قبیح عمللردن توبه ائتله‌مه‌یه ،البته اونلار ظالم شخصلردیرلر. (صحیفه‌ء ۴۸۹)

فردین فردی قبیح لقبلرله چاغیرماسی فسق صاییلیرکن بیرده "مستوفی"ـ لرین بیرقومی آنجاق اوزونه‌یاراشان لقبلرله چاغیرماسی وبوتون بیر فرهنگی ـ استعماری ـ استکباری سیستمین بئله بیر بونوورە اوستونده قورولماسی دئمک فسقلرین ان بویوکودور.

حمد اولسون، انقلابیمیز بوظلم واستیلایه صون وئردی والله تعالی‌نین بویوردوغو اولدو. آرتیق بیزه دیلیمیزی ،وارلیغیمیزی ،دانماغیمیز وچون بهتان آتانلار سوسدولار. بیزیم ایسته‌دیگیمیز الله تعالی‌نین یوخاری دا ذکرائدیلن آیه‌ء شریفه ده‌ده بویوردوغوکیمی اوز وارلیغیمیزی باشقا مسلمان قوم وملت لره‌تانیتماق واونلارین حق و، وارلیقلارینی تانیماق مبارک دینیمیزاسلامین اعتلاسی اوچون ،گوزه‌ل وطنیمیزایرانین تمامیت و حدودلاری ایچریسینده تام بیراتحادو قارداشلیق حسی ایله دیگر قوم لار یعنی فارسلار ،کوردلر ،عربلر ،بلوچلارلا برابریاشاماق و الله تعالی‌نین بویوردوغو وجهیله اِل ـ اله وئرمک ودینیمیزه و ،وطنیمیزه خدمت ائتمک و انسانی وظیفه‌لریمیزی یئرینه یئتیرمک دیر.

اگر اوزائلیمیزی ،دیلیمیزی ،یوردوموزو، دانمایب و، اوزوموز اولماق ایسته‌ییرسک سه ، بونو بیزه عیب وقصور صایماق خطادیر. نئجه‌کی "اصول کافی" ده‌کتاب الایمان والکفر، باب الانتفاء دا ، امام جعفرصادق علیه السلام حضرتلریندن روایتاً بئله‌یازیلمیشدیر:

"کَفَرَبِاللّهِ مَن تَبَرّا مِنْ نَسَبٍ وَاِن دَقَّ" یعنی" نسبیندن ـ ولو آشاغی بیرنسب ده‌اولسا ـ تبرا وبیزارلیق ائده‌ن آدام کافراولوبدور"

خلاصه ،وظیفه میز ،سنی ،شیعه ،تورک ،فا رس ، عرب ، کورد وسا یره فرقی گۆزله مه‌ییب ،وبیر- بیریمیزین شخصیت و هویتینی تحقیروا نکا را ئیله‌مه- ییب ،اسلام‌قا یدا لاریما گۆره حقیقی قا ردا شلارکیمی‌یا شا ما قدیر .

اللها شکر ،"شوو‌بیست لر"ین نقشه‌لری وتبلیغلری وبیزی محوا ئتمک ا وچون سعی‌لری هئچه‌چیخدی ،بیزده‌نفا ق یئرینه اتفا ق قورا ق ،بیر- بیر- یمیزه حرمت ائده‌ک ،وبیر- بیریمیزی سئوه‌ک "اَلحَمدُلِلّه اَلّذی نَجّانا مِنَ القَومِ الظّالِمینَ "

" وا رلیق "

عا شق علی‌عسگر

آجی‌آش

چا ی وا رکی‌درین دیردریا لارکیمی چا ی وا رکی سیسقا دیر ،او ،چوخ دیا زدیر
انسا ن ذوقلری سا یسیز ، مختلف اوره‌گه یا تا نی آنجا ق چوخ آزدیر

حیا تا با خیشلار ،آیری آیری دیر گیم‌کیمی به‌یه‌نیر ، یا به‌یه‌نمه‌ییر
بیری نین گۆزلری یئرده‌دیرمدا م بیری نین خیا لی گۆیده‌ن ائنمه‌ییر

با خیرسا ن،گئده‌رکن آغیرلیق ائدیر کیمی‌نین آیا غی ، کیمی‌نین با شی
بیری نین شیرین دیر یا وا ن چۆرکی بیری نین زه‌هردن آجی‌دیر آشی

اخبار

خیرآلدیغیمیزا گؤره باکی دانشگاه هینده، ایرانداکی ترکی مطبوعاتینی‌اوخوتماق ایچون بیرکورس (تدریس‌دوره‌سی) آچیلمیشدیر. بومهم خبری سئوینجله قارشیلادیغیمیز حالدا مطبوعاتیمیزین تئزلیکله انکشافینی وسویه‌سی‌نین یوکسلمه سینی‌آرزواِئدیریك.

۲ـ گلین تورکجه دانیشاق ـ بیائید ترکی حرف بزنیم .

شیوهٔ‌یادگرفتن‌بدون زحمت‌زبان ترکی: کتاب تعلیم‌ترکی‌همراه‌نوارهای مکالمه ترکی ـ فارسی تألیف خانم **ثمینه باغچه‌بان** ازچاپ خارج شد . خواستاران یاد گرفتن ترکی میتوانند باتهیه این‌کتاب ونوارها در مدت‌کمی بدون زحمت زبان ترکی را یاد بگیرند وبآن صحبت کنند . این کتاب و نوارها شامل سه قسمت است : یکی قسمت محاوره‌ای که احتیاجات روزانه مردم وحرفه‌های مختلف (پزشکی وسایر صنف‌ها) را با زبان ساده یاد میدهد . قسمت دوم مربوط بدستورزبـان ترکی است. درقسمت سوم هم نمونه‌هائی ازادبیات آذربایجان داده شده است.

محل فروش وسفارش : کتابسرا. خیابان ولی عصر بالاتـر از عباس آباد کـوی دل‌افروز شماره ۵ تلفن : ۶۲۹۲۹۷-۶۲۷۸۱۹

انتشارات فرزانه ، روبروی دانشگاه .

توجه

۱- آذربایجان ادبیات تاریخی‌نین ۲۰-نجی عصر فصلینی یازماقلا مشغول اولدو- غوموز اوچون‌بو عصرده‌کی جنوبی آذربایجان شاعر و یازیچیلارین ترجمه‌ی حال و اثرلرینه احتیاجیمیزواردیر. بوتون شاعر ویازیچی وآذری‌ادبیاتیله ماراقلانان همشهریلر یمیزدن‌بو بارده بیزه یاردیمچی اولمالارینی و اؤز ترجمه‌ی حال واثرلریندن نمونه لرله برابر تانیدیقلاری‌دیگرشاعر لریمیزین‌ده ترجمه‌ی حال‌واثرلریندن نمونه‌لرگؤندرمه‌لرینی خواهش ائدیریك«وارلیق»

۲- خواستاران‌اشتراك‌می‌توانندمبلغ آبونمان سالیانه (۸۰۰ریال) را از نزدیکترین شعبه هریك از بانکها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانك ملی ایران (شعبه داریوش‌خیابان‌بهار) واریزنمایند و رسید آنرا بضمیمهٔ نشانی خود بآدرس مجله (خیابان مصدق-کوچه‌بیدی- شماره ۱۷-تهران) ارسال فرمایند.

۳- شماره‌های گذشته مجلهٔ وارلیق را می‌توانید از دفتر مجله تهیه نمائید.

۴- جلد اول **تاریخ‌ادبیات‌آذربایجان** ازقرن۱۳ تا آخرقرن۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش» از چاپ خارج شد همشهریهای علاقمند میتوانندازانتشارات فرزانه و یا انتشارات دنیا مقابل دانشگاه خریداری ویا با پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکی مجله و ارسال رسید آن بدفتر مجله یکجلد از این کتاب را تهیه نمایند.

۵- مجموعه ده‌شماره سالیانه مجله در یك‌جلد منتشرشد علاقمندان میتوانند هرچه زودترقبل‌از اتمام‌آن‌ازدفترمجله ویا انتشارات‌فرزانه ویا انتشارات دنیا روبروی دانشگاه تهیه نمایند.

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی وهنری

(به‌زبانهای فارسی وترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر : دکتر جواد هیئت

محل اداره : تهران، خیابان مصدق، کوچه بیدی شماره ۱۷

تلفن ۶۳۵۱۱۷ / ۷۶۱۸۳۶

چاپ کاویان - میدان بهارستان

قیمت ۷۰ ریال